

Sámmis

Nuvttá!

Sámi čálakultuvrralaš áigečála ■ Nr. 1 Suoidnemánu 2005

Sátnevájás: «Dat gii nieguid
doahhtala, son suoivaniid
háhpohallá»

Guhká leat geahkan...

- Mo ovddidit sáme-
gíelat girjjálaš-
vuoda mánáide ja
nuoraide?
- Tabuat girkus
- Sámi kultur-
politihkka, gávdno
go oppa?
- Čáppa vai fága?
- Parisas gal
riegádit sámi
teavsttat
- Govvamuitut

...odda áigečála sámi
čálakultuvrra berošteaddjiide...

Viimmat sámi girjeriemut!

Várre dál juo čakčamánu vuosttas vahkkoloahpa sámi girjeriemuide, mat leat Kárášjogas. Organisašuvnat SÁLAS - Sámi lágádusaid- ja aviisasearvi, SGS - Sámi Girječálliid

Searvi ja SFS - Sámi fágagirjjálaš čálliid- ja jorgaleaddjiidsearvi ovttas Sámirádiin lágídit vuosttas almmo- laš sámi girjeriemuid. Dieduid riemuid birra addá rie-

muid koordináhtor Laila Østby-Paulsen, tel.: 47 90 10 71 70; e-poasta: girjeriemut@e-vei.no. Sámis áigečála doarju riemuid dáinna nuvttá almmuhusain.

SÁMI GIRJERIEMUT

2. - 4. beaivve čakčamánu 2005 Kárášjogas (DSF:a viesus)

Muitalusas, máidnasis, dajahusain girjin, girjái ja girjjálašvuhtii

Bearjadaga 02.09.05

Dii. 12.00 - 18.00 GIRJEČÁJÁHUS

- Čájáhus, girjemárkanastin ja eará doalut maid girječájáhusa oassálastit lágídit.
- Rabas lávdi - logaldallamat rabas lávddis ja váldolávddis.
- Riemuidkáfea

Dii. 13.00 GIRJERIEMUID ALMMOLAŠ RAHPAN

Váldolávddis

Dii. 14.00 - 18.00 MÁNÁID JA NUORAIÐ GIRJERIEMUT

(Sierra prográmma!)

Dii. 14.00 - 18.00 SEMINÁRA

Dii. 14.00 - 15.30 Sámi árbevirolaš máhtu?

- Oamasteapmi ja hálddašepmi. Ságastalli John Trygve Solbakk, Sámi kopijja.
- Árbevirolaš máhttu, luohiti, muitalusat ja máidnasat. Ságastalli Maj-Lis Skaltje.

Dii. 17.00 - 18.00 Sámi girjjálašvuohhta riikkaidgaskasaš perspektiivvas

- Mo lea beroštupmi sámi girjjálašvuhtii sámi olggobealdi?
- Váldoságastalli Harald Gaski, Romssa Universitehta.
- Videodearvuodas eará gielaid ja kultuvrraid ovddasteaddjiin.

Dii. 20.00 EAHKETDOALUT Kulturviesus.

Beaivváš Sami Teáhter John Fosse čájálmasain «Dálvi» ja «Soames lea boahhtimin».

Lávvardaga 03.09.05

Dii. 10.00 - 18.00 GIRJEČÁJÁHUS

- Čájáhus, girjemárkanastin ja eará doalut maid girječájáhusa oassálastit lágídit.
- Rabas lávdi - logaldallamat rabas lávddis ja váldolávddis.
- Riemuidkáfea

Dii. 10.00 - 18.00 MÁNÁID JA NUORAIÐ GIRJERIEMUT

(Sierra prográmma!)

Dii. 10.00 - 17.00 SEMINÁRA

Dii. 10.00 - 11.00 Girjjit ohcalit lohkkiiid!

- Olahit go sámi girjjit lohkkiiid? Lohket go sámi girjjiiid? Gávdnogo státihtikka mii muitalivččii girjjiiid vuovdimis omd. rastá rájáiid guovlluin gos sápmelaččat ássat? Váldoságastalli Áge Persen, Idut lágádus. Kommeanttat Sámedikkiin ja eará sámi lágádusain.

Dii. 12.00 - 14.00 Manne árvoštallat girjjiiid?

- Álggahanságastallan: John Trygve Solbakk.
- Panelaoassálasttiid sáhkavuovvurru. Panelas: girječálliit, árvoštállit, lohkkiiid ja mediiat.

Dii. 15.30 - 16.00 Muitalusat ja máidnasat

- Manne lea dehálaš seailuhit máinnastanárbevieru?

Dii. 16.00 - 17.00 MUITALUSAT, MÁIDNASAT JA CUKCASAT RABAS LÁVDDIS

Dii. 20.00 - 21.00 EAHKETDOALUT Kulturviesus

Dii. 20.00 - 21.00 Giron sámi teáhterin čájálmas

Dii. 21.00 - 22.00 Konsearta

Sotnabeaivve 04.09.05

Dii. 10.00 - 14.00 GIRJEČÁJÁHUS

- Čájáhus, girjemárkanastin ja eará doalut maid girječájáhusa oassálastit lágídit.
- Rabas lávdi - logaldallamat rabas lávddis ja váldolávddis.
- Riemuidkáfea

Dii. 12.00 - 14.00 MÁNÁID JA NUORAIÐ GIRJERIEMUT

(Sierra prográmma!)

Dii. 12.00 - 13.30 SEMINÁRA

- Luohtedajahusat
- Ságastallan ja digaštallan luohtedajahusaid birra.

Dii. 14.00-14.30 LOAHPAHEAPMI

- Váldolávdi. Dán jagi riemut loahpahuvvojit musihkain ja divvtaiguin

Odda áigečála – fas!

Ja nuvttá?

Sápmi dárbbasa čálakultuvrralaš áigečállaga. Dan oaivvildit mii nu garrasit ahte mii leat rahčan dán vuosttas nummira ruhtadit iežamet searvvi rudaiguin vai don, *Lohkki*, dan oažžut nuvttá. Beasat ráfis bláde-dit ja geahčadit, logadit ja smiehtadit. Mis lea váilon dánlágán áigečála, muhto šattaš go joatka min geahččalepmái, dat ii leat dušše min iežamet duohken mearridit. Das ferte Sámediggi ge juoidá oaivvildit, ja jus oaivvilda ahte Sápmi ii dárbbas dák-kár lohka muša sámegeillii, de dát iskan dasa nohká.

Sámi fágagirjjálaš čáliid- ja jorgaleaddjiidsearvvi (SFS) jahkečoahkkin mearridii jo guovtte jagi áigi ahte searvi hálida ahte galgá ilbmagoahtit fága-kultuvrralaš áigečála sámegeillii. Searvi ávžžuhii Fágagirjjálaš foandda várreret oasi dárbbaslaš ruđain dasa, ja nu lea foandastivra dahkan. Almmá daid ruđaid haga de ii livččii dán áigečállagis boahit mihkkige.

Mii leat mángii ja dávjá muittuhan min iežamet kultureiseválddiide ahte sámegeiel čálakultuvra gillá sakka Sámedikki váilevaš ruhtajuolludemiid geažil. Mii ain muittuhat dan seammá, muhto mii maiddá hálidit čájehit sihke Sámediggái ja earáide ahte mii atnit dákkár áigečállaga nu dehálažžan ahte geavahit oasi fágagirjjálaš foandda buhtadus-rudas fidnet dan áigái. Šaddá dego man nu lágán kollektiivva stipeanda sámi čáliide go min oktasaš ruhta geavahuvvo buvttadit dakkára maid searvvi organat leat sávvan galggašii ilbmagoahtit. Doaivut dasto ahte Sámediggi searvá buriid searaiguin ovttasbargat vai mii ollet guhkkelii go otne leat.

Mii leimmet ohcan doarjaga dáža ášahusain ge, ja oaččuimet veaháš, vaikko eat lahka ge nu ollu go leimmet doivon omd. Fritt Ord-namma-saš vuoddudusas. Muhto sin njuolgadusaid mielde mii sáhttit oddasit

ohcat go vuos geahččalan-nummirat leat almmuhuvvan, ja dan mii diedusge dahkat. Min oabbáorganisašuvdna, Norgga fágagirječáliid- ja jorgaleaddjiidsearvi, ge lea dorjon áigečállaga binnáš, muhto eanáš ruđaid mii leat ožžon min iežamet foanddas. Dat várra lea ge buoremus duodaštus dasa ahte min searvi váldá duodas sámi čálakultuvrra dili, ja bovde ge eará šállás olbmuid searvat áigumuššii.

Min áigumuš lea fállat áigečállaga sámegeielat lohkkiiide mii hámi ja sisdoalu dáfus muittuha stuo-rátservodaga áigečállagiid, muhto mii speadjalastá min árvvuid ja árvvoštallamiid, ja mii ovddasta min iežamet vilppastagaid servodat-diliide.

Harald Gaski
SFS jodiheadji

SFS luohttámušolbmot

Sámi fágagirjjálaš čáliid- ja jorgaleaddjiidsearvvi (SFS) luohttámušolbmot, válljejuvnon guovtte jahkái jahkečoahkkin Tromssas cuoŋománu 30. b. 2005:

Stivra

Ovdaolmmoš: Harald Gaski, Rautindveien 8, 9100 Kvaløysletta (válljejuvnon 2004:s)

Stivralahttu: Ellen Marit Guttorm, Ávžžiluodda 18, 9520 Guovdageaidnu

Stivralahttu: Trond Are Anti, Gárojohka, 9845 Deatnu (válljejuvnon 2004:s)

Sadjásaččat: Leif Eriksen, Nordre Ringvei 19, 9500 Alta
Seija Guttorm, Niitošjogaš 21, 9730 Kárášjohka
Brita Kåven, Jeagilvármádii 1, 9730 Kárášjohka

Fágajoavku: Harald Kåven, Högalidsgatan 23A, S-52050 Stenstorp
Ingrid Nordal, Fanasgieddi, 9845 Deatnu

Válgalávdegoddi: Rávdná Turi Henriksen, Ávži, 9520 Guovdageaidnu

Lill Tove Fredriksen, Grøholtveien 5, 9010 Tromsa
Nils Ole Gaup, Kirkegt. 8C - 1. etg., 1807 Askim

Soabadallánávdegoddi:

Stivra, dahje gean stivra nammadá dárbbu mielde.

Fágagirjjálaš foandda stivra:

Ellen Marit Guttorm, sadjásaš: Trond Are Anti
Else Turi, sadjásaš: Aage Solbakk
Torkel Rasmussen, sadjásaš: Britt Rajala

Čállingoddi:

Jodiheadji: John T. Solbakk
Čujus: Storgt. 13, Pb. 140, NO-9735 Kárášjohka
Tel.: +47 78 46 83 30, +47 91 59 06 06
Faksa: +47 78 46 83 29

www.samifaga.org

e-poasta: samifaga@samifaga.org

Fálaldat!

Guhká leat geahkan, eat ge leat duostan. Die lea buorre čilgehus dasa manne mii ovdal eat leat ollašuttán buori jurdaga, namalassii ráhkadit sámi čálakultuvrra ovddideami várás dárbblaš gask'oami. Lea diedusge leamaš sámi almmolašvuoda ruđalaš geafivuohta ge min baldán eret niegu dahkamis duohtan.

Mii fállat sámegeielat lohkkiiide odda čálakultuvrralaš áigečállaga. Áigumuš dáinna leat ahte dat galgá leat servodatberošteaddji ja deaddilit artihkkaliid vaikko makkár fáttáin, ja maid bokte sáhtá čájehit ahte sámegeiella bures doaibmá diedihangiellan buot fágalaš surggiin. Das galget leat artihkkalat, portrehtat, noveallat, divttat, árvvoštallamat jna., ja dadistaga maiddái almmuhusat mat sohpet dákkár áigečállagii.

Áigečála galgá leat digaštallamiidda hástaleaddjin, áigeguovdil, ja dáiddabarguid ja girjjálašvuoda árvostallin. Davvisámegeiella šaddá gal leat áigečállaga váldogiellan, muhto das diedusge lea sadji buot sámegeielaide. Vuosttas nummirii mii leat goit ožžon mield

Guhká leat geahkan, eat ge leat duostan.

unnánaš máttasámegeiela. Nuppi geahččalannumirii doavvut eará sámegeielat čállit maid servet.

Dát vuosttas nummir ieš muitala iežas birra. Lohkki fuobmá ahte ii das lea makkárga váldofáddá, vaikko vel girjjálašvuoha lea ožžon suorra saji. Nuppi nummirii, mii galgá ilbmat čakčat 2005, dasa mii gal leat mearridan juo goit ovttá erenoamáš fáttá, namalassii «Sápmi Norgga 100 jagi ávvudeami oktavuodas». Jos dus lea juoga maid fállat sámegeielat lohkkiiide mii heivešii dákkár áigečállagii, de čále ja fála boahpte nummirii. Jos čakčamánu 15. beaivái leat ožžon artihkkala, de dat joksá nuppi geahččalannumiira. Sámis máksá sihke artihkkaliid ja govaid ovddas.

Sávvat hávskkes geasi, buorre lohkama ja oaidnaleami fas čakčat!

Harald Gaski Inga Ravna Eira John T. Solbakk

Sámis – Sámi čálakultuvrralaš áigečála
Nr. 1 Suoidnemánu 2005

Vuosttas geahččalannummiri doaimmahus:
Harald Gaski, Inga Ravna Eira, John T. Solbakk

Sámis - almmuha Sámi fágagirjjálaš čáliliid- ja jorgaleaddjiidsearvi (SFS).
Čujus: Storgt. 13, Pb. 140, NO-9735 Kárásjohka
Tel.: +47 78 46 83 30,
+47 91 59 06 06
Faksa: +47 78 46 83 29

Faaleldahkh!

Guhkiem leah geakasjamme, eah gieh doesteme. Buerie tjielkestimmie dihte, man ávteste ibie aerebi dam buerie ássjalommesem maahkeldehteme, ojhte seatedh saemien tjaalemekultuvren evtiedámman vierhtien daerpies. Darhkan lea saemien byjjehtsvoeten beetnehaamhtah jih giefiesvoetem mijjen neakoem tjøødtjeh-tehteme.

Mijjeh faalijbie saemiengeleldh lohkiijide orre tjaalemekultuvrelldh aejkietjaalegem. Aajkoem lea daejnie ektievuekieeadtjoem gáaskoehtidh jih fierhten aejkien vihtiestamme aamhtesen bijre aartikelh diedtelidh, jih nimhtie maaje vuesehtidh saemiengieslesne dovne buerie faagemaahtoem soptsestalledh gaajhkine suerkine. Dam darjodh aartigkeli, buerkiestimmiej, noveellaj, vaajesi, jih aervie dimmiejgumie jnv., jih ánetji dle maaje byjjehtimie mah dagkeres aejkietjaalegisnie sjehtieh. Aejkietjaalege galka digkiedimide haestiedidh, aejkieguevteles árrodh, jih daajtemebarkoeh gierjelesvoeth giehtjedidh. Sáájhtesjen noerhtesaemien lea aejkietjaalegen áejviegieline, mohte hævvi

lea sijjem gaajkh saemiengeieline. Voesteges nommerine jis áádtjeme mealtan beahketjem áarjelsaemiengieslesne. Mubpie nommerisnie vaejtie jijnjebh smaaregi tjaeliejh aaj áelesne.

Daam voesteges nommerem jijtje soptseste jijtse gaavhtan. Lohkije gujhtah aajhtsa ij naan áejvieaamhtesem daesnie, jalhtsh gierjelesvoete badth stoerre sijjem áádtjeme. Mubpie nommerem mij edtja byjjehtovvedh tjaktjen 2005, disse joe libie moeneme joekoen aamhtesem, gidtjh «Saepmien Nøørjen 100 jaepien ektievote aavoedimmiem». Jis dov lea maam joem saemiengieledh lohkiijide soptsestidh mij hijven dagkeres aejkietjaalegisnie, tjaeliehe dellie jih báetije nommerasse faaledh. Jis skiereden 15. ávtelen aartigkelem áádtjeme, dle dam mubpie nommerasse tjaakene. Sámis maaksa dovne aartigkeli jih guvviej ávteste.

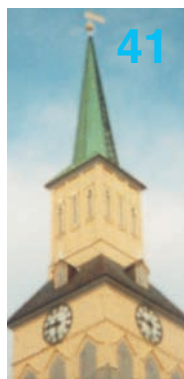
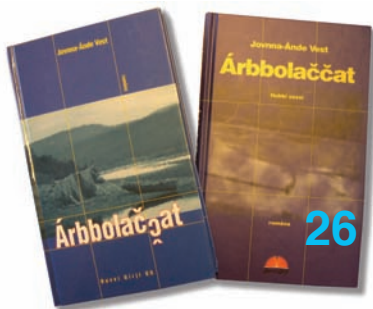
Vaajteliehe murreds giesiem, buerie lohkemem jih gaavnediehe vihth tjaktjen!

Guhkiem leah geakasjamme, eah gieh doesteme.

oaččo almmuheaddji, čálili dahje govvideaddje lobihaga mángget.

Olggoš govat: J. T. Solbakk ja Tromssa Musea
Gráfalaš bargu: Elle Porsanger, AlfaBehta Grafiske
Deaddilan: Ykkös Offset, Vaasa

Sisdoallu

- 2** SFS jodiheaddji: **Odda áigečála fas! Ja nuvttá?**
- 2** Doaimmaheaddjit: **Falaldat / Faaleldahkh!**
- 5** Harald Gaski: **Čáppa vai fága?**
- 10** Ann-Britt Olsen Svane: **Sámegiel girjjit - čihkkon vai almmuhuvvon dokumeanttat?**
- 13** Inga Ravna Eira: **Mo ovddidit sámegielat girjjálašvuoda mánáide ja nuoraide?**
- 19** John T. Solbakk: **Parisas gal riegádit sámi teavsttat**
- 26** Harald Gaski: **Jovanna-Ánde Vest Árbbolaččat-trilogiija**
- 29** Harald Gaski: **Jorgaleapmi sámegielaid gaskkas**
- 31** Lena Kappfjell: **Jaahkenelkien Aanna Aajloehasjen bijre**
- 32** Lena Kappfjell: **Gáetie vaajmosne**
- 31** Aage Solbakk: **Eloštanvierut ja soagŋu dološ Sámis**
- 41** Inga Ravna Eira: **Tabuat girkus**
- 47** Jovanna-Ánde Vest: **Gávpeášši (Novealla)**
- 53** Aage Solbakk: **Govvamuitut**
- 59** Samuli Aikio: **Mandariinna garredettiin**
- 62** Harald Gaski: **Sámi kulturpolitihkka, gávdno go oppa?**
- 71** SFS 2005 jahkečoahkkima cealkámuš: **5-jagi ovddidanplána**

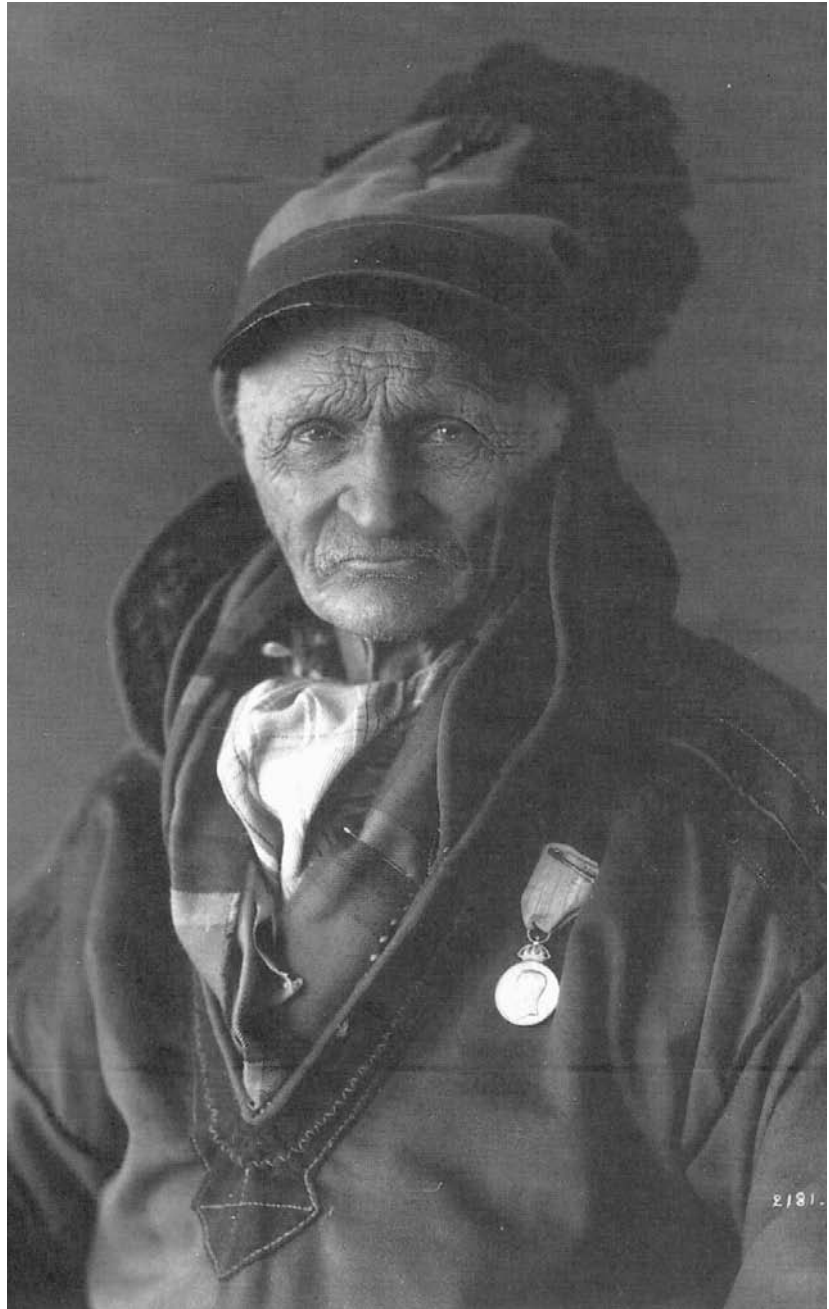
Čáppa vai fága?

– muhtun čuoggát fágagirječállima historjái

Mii leat álo gullan Johan Turi birra ahte son lei vuosttas sápmelaš gii almmuhii girjji sámegillii. Dat lea duohta láhkásis, muhto ii gal duohta jus mearrida sámii definišuvnna viiddibun go dušše guoskat davvisámegillii.

HARALD GASKI

Vel davvin ge gávdnojedje olbmot geat čálle sámegillii ovdal su. Sihke Anders Bær ja Lars Hætta čáliiga mánusiid sámegillii ovdal Turi, muhto sudno čállosat eai almmuhuvvan girjin ovdal go 1958, Universitetsforlaget bokte, ja olggosaddin lei Knut Bergsland. Muhto badjel čuohte jagi ovdal sudno ge, de almmuhii jo Lars Levi Læstadius bihttásámegillii girjji, namalassii Tåluts Suptsah, Jubmela ja Almatji pirra, 1844. Ii leat nu

Muhto leat go dattege dat mitalusat duodalebbo mat leat mielde fágagirjijis go omd. dat mat leat čáppagirjjálaš čoakkáldagain?

buorre mearridit man hingalii bidjat Tåluts Suptsasaš-girjji. Eahpitkeahhtá dat gullá vuosttažettiin oskugirjjálašvuhtii, muhto lea čállojuvvo vuogi mielde mii otnábeaivvi meroštallošši essayláhkásažžan. Sisdoalu dáfus girji gullá maiddá filosofiijii, erenoamážit dalá áiggi filosofiijii mas Ipmila sadi ja váikkuanváldi ain digáštallojuvvui.

Mánja mišuneara ja muhtun eará árra sámi báhpát ge čálle sámegillii jo 1600-jagiid rájes, muhto ii dáidán sis oktage almmuhan girjji sámegillii. Dan dihtii ii leat áibbas riektá dadjat ahte Turi Mitalus sámiid birra lea vuosttas girji sámegillii, go dan duodaid ii leat, muhto sivva dasa go nu čállojuvvo mánjga sajis, lea go Turi girji navdo vuosttas čáppagirjjálašvuoda almmusteapmin. Ja girjjálašvuodahistorjá lea eanáš álbmogiid gaskkas vuosttažettiin giehtadallan čáppagirjjálašvuoda. Dan jurdagii ja árbevirrui lea maiddá sámi girjjálašvuodahistorjá báinnahallan, omd. mu iežan girji *Čálagovat* ge, 1998. Ii dáidde leat nu imaš go nu lea geavvan, go olles jurdda čálihit álbmoga historjjá lea vuolán čálaláš kultuvrrain, ii ge njálmmálaš kultuvrrain nugo sámekultuvrra árbevirolaččat lei. Dál

soaitá leat rivttes áigi álgit problematiseret sihke girjjálašvuoda šangeriid sámi čállima ektui, ja veadjá riektá maiddá gažadišgoahtit goappá suorgái dálá sámekultuvra gullá, njálmmálaš vai čálaláš kultuvrii? Ja girjjálašvuoda dáfus dáidá maid ágeguovdilis jearaldahkan ahte mii oppanassii lea čáppa-girjjálašvuodta Sámis? Dasa čujuha ee. dán bihtá bajilčála ge.

Čáppagirjjálašvuoda doaba lea boahmán sámegillii davviriikkalaš gielaid bokte, seammá go lea suomagillii ge. Erohus lea čáppa- ja fágagirjjálašvuoda gaskkas, go mahkáš fágáčállošiid ii sáhte čállit seammáláhkai go fikšuvvna teavsttaid. Eangalasielas earuhit fiction ja non-fiction teavsttaid gaskkas, de maiddá sis lea čáppagirjjálašvuodta meroštalli doaban. Dat mii ii leat fiction, dahkkon mitalus, dat lea non-fiction, eahpe-mitalus. Dan láhkái de ii earrán sámegiella duoid eara gielain meroštallamis, muhto mis nuppe dáfus lea eará váttisvuodta «mitalus»-sániin.

Árbevirolaš sámegielaš lei juohkin mitalusa ja máidnasa gaskkas, mas mitalus adnui duohtan ja máinnas gis dahkkon dahje fuomášuvvon mitalussan. Ii dárbbas eará go muittašit mo

dološ olbmot lávejedje duodaštit iežaset mitalusaid dievva referánssaiguin sihke álggahettiin ja loahpahettiin mitalusa. Sii álo ledje hui dárkilat namahit geas ledje gullan mitalusa jus iežaset vásáhusaid eai lean mitalaemen, goas ja gos dat lei dáhpáhuvván, geat earát leat mitalusa gullan dahje mitalan jna. Muhtunláhkai sulastahtii diet duodašteapmi dan maid otná dutki dahket go refererejit eará dutkiide, jogo sin čállošiid dahje nugohčoduvvon njálmmálaš kommunikašuvdnii, nugo otnedaddjo.

Dattege diehtit bures ahte ii sáhte atnit juohke mitalusa duohtan, dahje non-fiction'in, ii goit dainna lágiin ahte omd. mitalus- ja máinnasgirji dego Min njálmmálaš árbevierru, 2004, adnošii (buhtes) fágagirjin. Vaikko vel das sáhttet leat, ja leat ge, mitalus mat leat duodat, de dattege dat leat čállojuvvo dan made eará vuogi mielde go omd. Turi Mitalus-girji, juste duodaštemiid hárrái, ahte gártašii veahá váttisin *Min njálmmálaš árbevierru* meroštallat fágagirjjálašvuodtan. Muhto dat girji ge áinnas sáhtta leat mielde ovdamearkan govvet šangerdefinišuvvna buncaraggá sámi girjjálašvuoda hárrái. Áiggistis J.K. Qvigstad girjjit, *Lappiske eventyr og sagn I-IV, 1927-29*, mat mealgadii leat vuoddu Min njálmmálaš árbevierru-girjji goalmmát oassái, adnojedje fágagirjin go almmustuvve, vuosttažettiin danin go dutki lei mitalusaid čohkken ja

***Dat guhte atná Turi čilgehusaid áibbas amasin
iežas sámi kulturduogáša ektui, ferte baicce
alddes gažadit mii su máhtus váilu.***

sajis, ii ge iskka olggobealde boahmán meroštallama ektui heivehit Turi teavstta man nu ovdalgihtii meroštallojuvvon šaŋgerii, masa dattege Turi girji ii siehta. Seammás lea Johan Turi ožžon dovddastusa čáppagirjjálašvuodačállin, mii son eahpitkeahttá maiddá lei, muhto son ii lean dušše dan. *Muitalus sámiid birra* girji ii leat otná áddejumi mielde dušše čáppagirjjálašvuotta, ja dalle go almmustuvai, de Johan Turi ii lean dan oppanassii ge jurddašan fikšuvdna-teakstan, muhto baicce duohta mitalussan sámiid birra. Dan dihtii šaddá ge áibbas Turi áigumuša vuostá jus mii otna meroštallat su girjji dušše čáppagirjjálašvuotan.

Muitalus sámiid birra čilge sápmelaččaid juste dakkárin makkárat mii leat, de vaikko man olu livčče ja ležžet variánttat ja siskkáldas erohusat min geográfalaččat viiddis kultuvrras, de juohke sápmelaš das gávdná juoidá mii berre sutnje muittuhit mo min ovdavánehemat leat ádden ja čilgen sámi diliid ja jurddašeami. Dat guhte atná Turi čilgehusaid áibbas amasin iežas sámi kulturduogáša ektui, ferte baicce alddes gažadit mii su máhtus váilu dan sadjái go viggat unnidit *Muitalus-girjji* árvvu. Go

Muitalus sámiid birra lea sihke čáppa- ja fagaprosa, dat gokčá

sihke historjjá ja antropologiija fágaid, dat gilvala čeahpimus essay-čálliid sátnecéhppodagain, ja dat lea buoremus álgoálbmot filosofiija ovddasteaddji mii sámegillii lea čállojuvvon. De dainna lágiin ain sáhtttá dadjat ahte *Muitalus sámiid birra* lea vuosttas duodaid dehálaš sámiid girji. ■

Sámis áigečála lea hástán sámi girjgoastti-deaddjiid fuopmášahttit lohkiide girjiid, maid oaivvildit leat sámi čálakultuvrra dehálaš ovddideaddjit. Dá leat guokte dain.

Lágádusa máinnašeapmi ii leat jurddašuvvon girjealmmuhussan, de eai leat dás mañemuš jagi ilbman girjjit.

Goasttideaddji:
ČálliidLágádus, 1999

- dasgo eallin gáibida min soahtái ja mii boahhtit - mii boahhtit dállán!

Girjjis leat guhtta artihkkala sámi lihkadusa álgojagiin, ja min ovdamanniid birra geat 1900-logu álgogeahčen rahče sápmelaččaid organiseremiin.

Rahčamušaiquin eai lihkostuvvan sin áiggis. Easka 25 jagi mañjá go sii vuollánedje, ee. jagi 1921 Norgga stuorradigeválgga behtolaš bohtosiid geažil, lihkašgohte fas sápmelaččat. Artihkalčoakkáldat min pioneraid birra lea sihke miellagiddevaš ja dehálaš sámi historjjálaš dokumeantan maiddái dan sivas go girjái leat čohkkejuvvon

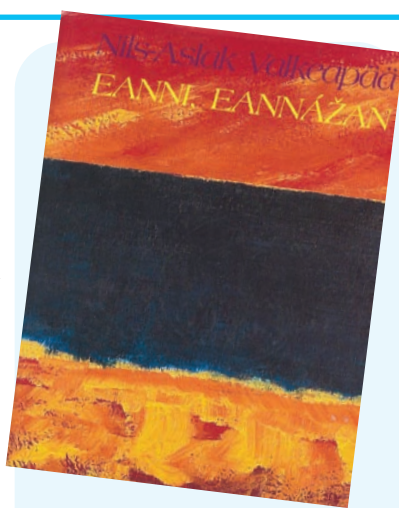
čállosat maid ovdamannit ieža almmuhedje ee. Nuorttanaste-aviissa bokte, Girji lea ožžon namas Samealbmug aviissa (1921-1922) doaimmaheaddji Piera-Jovsset - Josef Andreas Pedersen Baukop ávžžusas sápmelaččaide rahčat ovtas vai giella ja kultuvra seailu.

Artihkalčállit: Regnor Jernsletten, Odd Mathis Hætta, Laila Stien, Harald Gaski, Edel Hætta Eriksen ja John T. Solbakk. Aage Solbakk čohkkii gáldoteavstaid ja dološ aviisačállošiid.

Eanni, eannážan

■ Nils Aslak Valkeapää

Beaivi, áhčážan girji lea ožžon beallelačča, *Eanni, eannážan*. Odda girjjiin Áillohaš salasta olles máilmmi ja doalvu min maiddái eará guovlluide ja álbmogiid lusa maid «enan, eanni eannážan, vuohttu, vuhtoda salastis». Girjjis leat divttat, badjel guoktečuodi

Goasttideaddji: Dat AS, 2001

ivdne- ja čáhpes-vilges gova ja badjel guoktelogi molema. Visot dát dáidda biddjon oktii duodaštit Áillohačča earenoamáš bargovuogi ja addá viidát ollisvuoda. Buot šaddá ollisin. Eatnamat, šattut, eallit, olbmot čudjet oktii. Áillohačča iežas govaid ja molemiid lassin, son lea luoikkahan govaid vuorkkáin ja eará govve-

Sámegiel girjjit – čihkkon vai

Sámegiel girjjit eai almmuhovvo seamma vugiid mielde go dárogiel girjjit. Dáža lágideaddjit dávjá sáddejit bláđiid ja katálogaid bibliotekii go odđa girjjit leat vuovdimassii.

ANN-BRITT OLSEN SVANE

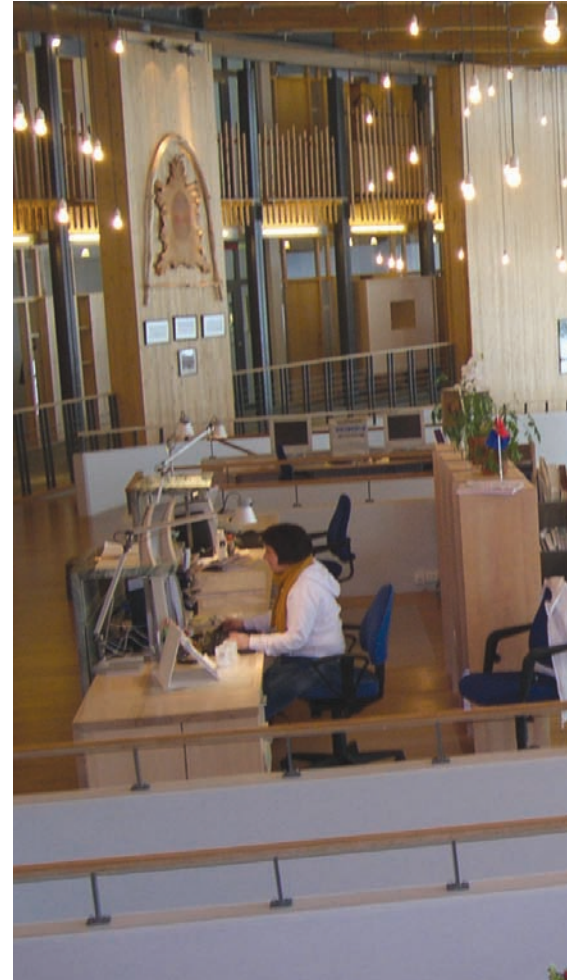
Odđaáigásáš girjedistribueren interneahtha bokte

Mun lean maŋimuš guokte jagi leamaš studeanta bibliotekára-oahpahusas Romssa universitehtas ja maddái leamaš sadjásaš bargi Porsáŋgu gielddagirjerádjosis. Biblioteahkabarggu ja oahpaha čada lean fuomášan ahte dávjá lea nu ahte sámegiel girjjit eai almmuhovvo seamma vugiid mielde go dárogiel girjjit. Lean oaidnán ahte dáža lágideaddjit dávjá sáddejit bláđiid ja katálogaid bibliotekii go odđa girjjit leat vuovdimassii. Mun in leat nu guhká biblioteahkas bargan, muhto in leat oaidnán ovttaga katáloga dahje bláđi gos sámi girjjit almmuhuvvojit dan áiggis.

Dušše áviissain lean oaidnán rekláma dahje girjenamuheami sámegiel girjjiid birra. Mu oainnu mielde ii leat nu ártet ahte gielddabiblioteahkat dávjá eai

oastte sámegiel girjjiid, jus sii eai oaččo diehtit makkár girjjit leat vuovdemassii. Soitet leat ekonomalaš sivat dasa ahte girjelágádušat eai sádde girjekatálogaid biblioteahkaide, dahje soita maid leat nu ahte sii eai «muitte» biblioteahkaid go girji almmuhuvvo.

Mo son sáhtašii álkidit sámi girjjálašvuodá distribuerema? Mángii sáhtá dihtor ja interneahtha leat veahkin. Jurddašan ahte heivešii ráhkadit interneahthasiiddu mii doaibmá nugo elektrovnnalaš katáloga, ja dieđu dán siiddu birra sáhtášii sáddet biblioteahkaide e-poastta bokte. Dokumentadiedálaš tearpmaid mielde sáhtá gohčodit dan *remedieret*. Go juoidá remediere, «leikejuvvo» sisdoallu eará mediaide. Jus románas ráhkaduvvo filbma,

de lea romána remedierejuvvon dánin go sisdoallu ovtta medias (girjjis) lea «leikejuvvon» eará mediai (filbmii) (Bolter ja Grusin 2000). Go internehtii ráhkada elektrovnnalaš girjekatáloga, de lea sisdoallu girjekatáloga bábir «leikejuvvon» elektrovnnalaš mediai, dihtorii ja internehttii. Nie sáhtá dadjat ahte dábálaš girjekatáloga remedierejuvvo ja šaddá elektrovnnalaš dokumeantan. Guktuid mediain, sihke bá-

almmuhuvvon dokumeanttat?

*li leat nu ártet ahte gielddabiblio-
teahkat dávjá eai oastte sámegiel
girjjiid, jus sii eai oaččo diehtit
makkár girjjiid leat vuovdemassii.*

dahje katáloga, sáhtttá organiseret fáttáid dahje girješlájaid mielde. Jus omd. muhtun girjerájusbargi lea ohcamin odđa diktagirjjiid bibliotehkii, de sáhtttá geahčadit internehtasiiddus ja nie gávdnat daid oddasemos girjjiid. Dát girjelistu čájeha girjji mamahusa ja girječállí nama. Ovdamearkan čájehan mo listtu sáhtttá leat olgosoaidnit:

Divttat ollesolbmuide:

Antonova, Aleksandra:

Váimmu moraš / Aleksandra Antonova; [govat: Jakov Jakovlev]. Kárášjohka: Davvi Girji, 2004. - 38 s.: ill.

ISBN 82-7374-537-6

Valkeapää, NilsAslak:

Eanni Eannážan / Nils-Aslak Valkeapää. - Guovdageaidnu: DAT, 2001. - 325 s. ill.

ISBN 82-90625-40-5

Girjenamma lea aktiverejuvvon, nu ahte go don dihtorsáhpánnjuolain deaddilat nama, de «njuiket» njuolgga girjelágádusa girjekatálogii. Doppe sáhtttá oazžut dieđuid nugo girjji hatti, ISBN-nummira, galle siiddu girjjiid leat, goas girji lea almmuhuvvon ja girjji olgošgova. Seammá siid-

birkatálogas ja internehtakatálogas, lea sisdoallu dat seammá. Katálogat čájehit makkár girjjiid lágádusat fáallet.

Gii son galgá ráhkadit ja dikšut diekkár katáloga? Lea go dat lágádusaid ovddasvástádus vai gullá go dát girječállíide? Vai sáhtttá go leat Sámedikki ovddasvástádus? Mus ii leat dasa čielga evttohus, muhto jurddašan ahte omd. sáhttašii vuodduidit prošeavtta mii ráhkada ja dikšu

diekkár elektrovnalaš katáloga. Rudat prošehtii sáhttet boahtit mángga kanála čada, omd. lágádusain, girječállíid servviin ja maiddái almmolaš institušuvnain nu go Sámedikkis.

Makkár hápmásaš dasto diekkár elektrovnalaš girjekatáloga livččii oaidnit? Mu jurdda lea ahte sáhttašii ráhkadit girjelisttu sámegiel girjjiid birra, omd. listtu mii čájeha oddasemos girjjiid mat leat almmuhuvvon. Listtu,

dus láve dávjá maiddái leat vejolašvuohta dingot girjji. (Geahča omd. <http://www.davvi.no/omtaler/537-6/index.html>). Jus listtus lea girji mii ii leat lágádusa bokte olggosaddon, jus čálli ieš lea lágideaddji, de sáhtta goallotit girjji («dahkat linkka») dokumentii gos gávdná dieđuid girjji birra. Dieđut čálliid ja girjjiid birra, sáhtta omd. rádjat diehtovurkái. Girji lea girječálli opmodat, ja danin ferte girječállis jearrat lobi jus omd. áigu gova girjjis ráhkadit ja bidjat dan diehtovuorkái dahje internehttii. Láhka mii Norggas regulere dokumeantaid oamastanvuoigatvuođaid, lea *Miessemánu 12. b. 1961 láhka dahkkivuoigatvuohta vuoigaduodjái*. Dán lágas daddjo:

«§ 1. Den som skaper et åndsverk, har opphavsrett til verket. Med åndsverk forstås i denne lov litterære, vitenskapelige eller kunstneriske verk av enhver art og uansett uttrykksmåte og uttrykksform, [...]»

§ 2. Opphavsretten gir innen de grenser som er angitt i denne lov, enerett til å råde over åndsverket ved å fremstille eksemplar av det og ved å gjøre det tilgjengelig for almenheten, i opprinnelig eller endret skikkelse, i oversettelse eller bearbeidelse, i annen litteratur- eller kunstart eller i annen teknikk.

Som fremstilling av eksemplar regnes også overføring til innretning som kan gjengi verket.

Verket gjøres tilgjengelig for almenheten når det fremføres utenfor det private område, eller

Girji lea girječálli opmodat, ja danin ferte girječállis jearrat lobi jus omd. áigu gova girjjis ráhkadit ja bidjat dan diehtovuorkái dahje internehttii.

nár eksemplar av verket frembys til salg, utleie eller utlån eller på annen måte spres eller vises utenfor dette område.»

Nu go láhka čilge, de ii leat lohpi vuoigaduđuiin bargat mo ieš dáhttu. Ferte čállis jearrat lobi ovdal go álgá girjji almmuhit dahje omd. dihtorfierpmádaga bokte das osiid almmusin dahkat. Vuoigaduodjeláhka guoská sihke girjjálaš, diedalaš ja dáiddalaš bargguide.

Dán áigge lea jo stuorámus sámi lágádusáin, nu go omd. Davvi Girjjis Kárášjogas, elektrovnnalaš girjekatáloga internehttas. Lea go son dalle dárbu

ráhkadit sierra katáloga, nu guhká go lágádusáin jo leat internehttakatálogat? Mu mielas lea dárbu. Nu go ovdal lean dadjan, de orru leamen nu ahte girjerádjosat eai nu dávjá oáččo dieđu makkár girjjiid leat almmuhuvvon májimuš áiggiid. Girjerájusbargit fertejit ieža ohcat dieđuid odđa girjjiid birra jus áigot oastit daid. Jáhkán ahte biblioteahkat livčče oastán eambo sámegeiel girjjiid jus fáldadagat livčče lean buoret. Mun jáhkán ahte dákkár girjelistu, dahje elektrovnnalaš katáloga mas dán čállošis lea sáhka, sáhtta leat veahkkinn sihke lágádusaide, girječállide, biblioteahkaide ja maiddái eaŋkilolbmuide nu ahte fáldadagat girjjiid birra álkit ollejit buot lohkiide. ■

Girjjálašvuohta:

Bolter, Jay David ja Grusin, Richard. 2000. Remediation. Understanding New Media. London: The MIT Press

Davvi girji OS. 2003. Girjekatáloga. Bokkatalog. Book Catalogue 2003-1. Karasjok: Davvi Girji OS

LOV 1961-5-12 nr 02: Lov om opphavsrett til åndsverk m.v. (åndsverkloven)
<http://www.davvi.no/sami/katalog.html>

Mo ovddidit sámegiela girjjálašvuoda

mánáide ja nuoraide?

- Mo oažžut sámegiela mánáid ja nuoraid lohkat sámegiela čáppagirjjálašvuoda teavsttaid ja girjjiid.
- Mo hástalit girječálliid ja nuoraide čállit mánáide ja nuoraide.

INGA RAVNA EIRA

Mun lean guhká smiehttan guokte ášši. Vuosttaš lea dat mo oažžut sámegiela mánáid ja nuoraide lohkat sámegiela čáppagirjjálašvuoda teavsttaid ja girjjiid. Nubbi fas mo hástalit girječálliid ja nuoraide čállit mánáide ja nuoraide. Dát leat munne dehálaš gažaldagat sihke oahtaheaddjin ja girječállin.

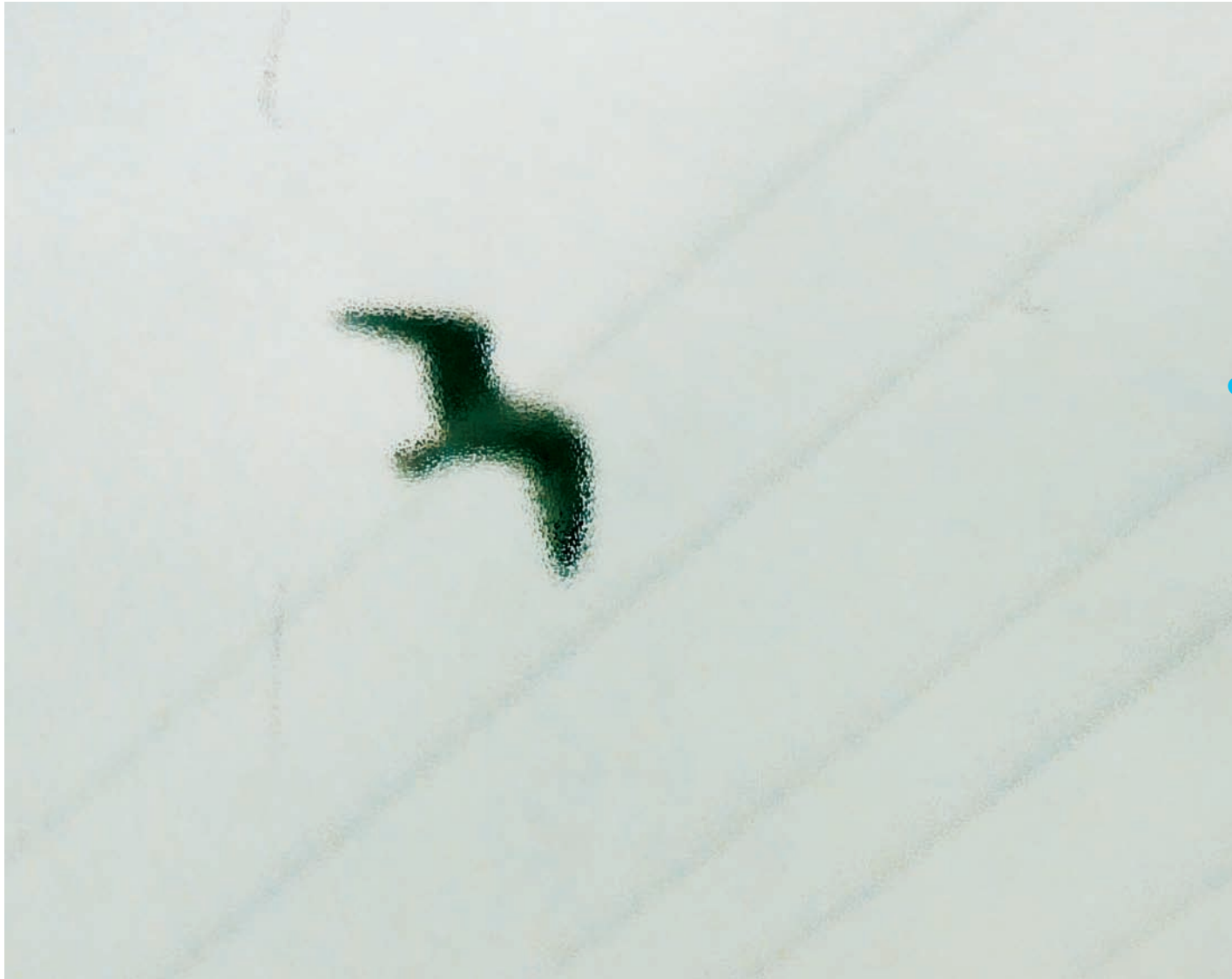
Oahtaheaddjin lean vásihan ahte jus sámegiela mánát ja nuorat besset välljet gaskal dárogiel ja sámegiela čáppagirjjálašvuoda girjjiid, de sii dávjá välljejit dárogiel girjjiid. Álggos dát gal suorggahii mu ja maiddái behtii mu sámá váimmu ja mun imaštin manne ná lea váikko sápmelaččat leat ollu jagiid rahčan várjalit ja ovddidit sámegiela. Oahtaheaddjin, mun seamma go eará oahtaheaddjit ge, ávžžuhan mánáid

ja nuoraide lohkat sámegiela teavsttaid ja girjjiid giela ovddidan ja odda vásáhusaid dihtii. Mii hállat nu go buorit oahtaheaddjit galget ge, váikko velá diehtit ge ahte sámegiela čáppagirjjálašvuoda girjjiid váilot. Muhto dat ii bissat min. Mii lohahat daid seamma girjjiid oddasit ja oddasit álggos vuos vuodokuvlla bajimus dásiin ja de joatkkaskuvlla dásis. Muhtun ovdeš oahtti mus muitalii oktii munne ahte sii leat lohkan allaskuvllas daid seamma girjjiid maid joatkkaskuvllas lohke. Ii leat imaš ahte mánát ja nuorat dolket sámegiela girjjiide ja gohčodit daid ahkidis lohkaššan. Ja ovddidat go mii sámegiela dáiinna vugiin? Mun balan ahte mii baicce baldit ja dolkahttit mánáid ja nuoraide.

Hui dávjá jerret oahtti ahte eai go sámegiela girječállit oppa máhte ge čállit somás girjjiid. Girjjiid main lea action, suohtas ja bilku. Na dakkár girjjiid sámegillii mat leat dán áigásaš áššiid birra main mánát ja nuorat beroštit. Eallilan girječállin ferten iežan bealis dovddastit ahte nu várre lea. Mis duodaid eai bálljo gávdno sámegiela čáppagirjjálašvuoda girjjiid mánáide, geat leat boarrasat go 9 jagi, eai ge nuoraide. Gávdnojit muhtun girjjiid boarrasat nuoraide.

Dát maid čájeha ahte eai leat nu beare galle sámegiela girječállit geat čállit dán joavkku várás. Ferten rámidit dan moadde sá-

megielat mánáid- ja nuoraidgirječállit sin ángirvuoda ja gierdavašvuoda dihtii.

Go ná lea dilli, de eat sáhte vuordit ahte mánát ja nuorat berošit sámegeiel čáppagirjjálašvuoda girjjiin. Dát fas dagaha ahte mánát ja nuorat eai hárrján lohkat sámegeiela. Ja go eai hárrján lohkat sámegeiela, de dát diedusge maiddáai čuohcá čállimii. Soaitá ahte dát lea okta

sivva dasa ahte ollu mánát ja nuorat rahčet sihke sámegeiela lohkamiin ja čállimiin. Beaiválaččat gulan skuvllas sámegeielat mánáid ja nuoraid váidaleamen ahte sámegeiella lea váttis. Dat han lea lunddolaš go sii eai beasa ovddidit iežaset lohkanmáhtu sámegillii.

De čuožžila dat gažaldat ahte eai go dán áigásaš sámi mánát ja nuorat galgga lohkat dan maid

ovddeš ja boarrasat girječállit leat čállán ja čállet. Diedusge galget dan dahkat. Dat lea dehálaš vai sii dihtet man birra ovddeš girječállit čalle ja maiddáai dan birra maid boarrasat girječállit čállet. Ná ohppet makkár áššit leat leamaš dehálaččat sámi servodagas áiggiid čađa. Nu oahpásmuvvet maiddáai sámi historjái ja kultuvrii.

Muhto dasa lassin livččii

Mu stuorimus hástalus lea gávnnaht mo oažžut sámegiel mánáid ja nuoraid lohkat teavsttaid ja girjjiid sámegillii.

mánáin ja nuorain dárbu lohkat čáppagirjjálašvuoda iežaset áiggi birra.

Jurddašan dávjá ahte mo boahhte áiggis manná sámegielain ja sámegiel girjjálašvuodain. Mu lea guhkká jo givssidan dát jurdda. Ja erenoamážit danne go oainnán makkár heajos dilis sámegielat mánáid ja nuoraid čáppagirjjálašvuodta duodaid lea. Mu mielas lea dál duodaid áigi buoridišgoahtit dán dili. Mu

stuorimus hástalus lea gávnnaht mo oažžut sámegiel mánáid ja nuoraid lohkat teavsttaid ja girjjiid sámegillii. Dasto mo oažžut sin čállit sámegillii.

Mo oažžut mánáid ja nuoraid beroštit sámegiel girjjiin?

Nugo álggedettiin čállen, de lea váttis oažžut sámegiel mánáid ja nuoraid lohkat sámegiel girjjiid. Earret daid sivaid maid dás lean ovdalis namahan, de ferten vuiget ahte lea váttis fidnet sámegiel čáppagirjjálašvuoda girjjiid. Mun in diede manne dat lea nu. Ii fidne alo oastit aiddo ilbman girjjiid.

Dárogiel čáppagirjjálašvuoda girjjiide gávdno oastinortnet maid Norgga kulturráđdi ruhtada ja doaimmaha. Dát ortnet dagaha ahte odđa dárogiel čáppagirjjálašvuoda girjjiid maid oastinortnet dohkkeha, ostojit ja juhkkokit buot Norgga almmolaš bibliotekaide.

Sámerádis lei sullasaš oastinortnet doaimmas gitta 2000 rádjái. Sámeráđdi osttii odđa sámegiel čáppagirjjálašvuoda girjjiid ja jugii daid bibliotekaide ja almmolaš ásahusaide dakkár báikkiide gos sápmelaččat ásse. Muhto dakkár ortnet ii gávdno šat sámi girjjálašvuoda várás. Ruhtadan váttisvuodaid geažil loahpahuuvui dát ortnet. Dasa lea leamaš váttis das rájes fidnet ruhtadeami. Ovttaláhkái ii leat riehta ahte Sámeráđdi, mii lea dakkár organisašuvdna mii doaimmá olggobeale ráđdehusaid, galgá jodihit dakkár ortnega. Dát

han lea almmolaš eiseváldiid ja Sámedikkiid ovddasvástádus. Dál lea áigi ásahit dakkár oastinortnega sámegiel čáppagirjjálašvuoda girjjiide vai lohkkit álkki but gávdnet sámegiel girjjiid.

Muhto mo sáhtášii movtti-dahttit sámegiel mánáid ja nuoraid lohkat sámegiel čáppagirjjálašvuoda čállošiid ja girjjiid? Mu mielas galgá geavahit buot vuogiid ja erenoamážit dakkár vuogiid masa mánát ja nuorat liikojit.

Jus galgá nuoraid hástalit lohkat sámegiel girjjiid, de lea dehálaš ásahit deaivvademiid gos sii besset oaidnit, gullat ja lohkat sámegiel girjjiid ja čállošiid. Sáhtášii omd. doallat čáppagirjjálašvuoda festiválaid mánáide ja nuoraide seamma láchkai go musihkkafestiválaid ge. Dáin festiválain sáhtášii leat dakkár sisdoallu čállošiid vuodul:

- čállinkursat
- lohkanbottut
- konsearttat
- čájálmasat
- filmmat ja árvvoštallamat
- gilvvohallamat

Mo oažžut nuoraid ja eallilan girječálliid čállit sámegiel mánáid- ja nuoraid čáppagirjjálašvuoda girjjiid?

Dáinna gažaldagain lea Sámi Girječálliid Searvi (SGS) guhká jo bargan sihke siskkáldasat searvvis ja politihkalaččat. Danne lei hirmat illudahtti go Sámediggi 2002 attii stipeanddaid čállálas nuoraide. Muhto dán ge hávi vásiheimmet ahte dušše

dázabeali Sámediggi attii ruda stipeanddaide. Lunddoleamos lea ahte buot Sámedikkít ruhtadit stipeanddaid.

Gávccí nuorra čálli ožžo juohkehaš 10 000 ru. Nuorat ieža leat hirbmat ilus stipeanddaiguin. Ja buohkat lohket ahte dát lea movt-tidahtán sin eanet čálliit.

Dát stipeanddat addojedje 2002. Gažaldat lea man dájvá Sámedikkít berrejit juohkit dákkár stipeanddaid. Ieš jurddašan ahte oččošedje mannat muhtun jagit ovdal go fas Sámedikkít juhket dákkár stipeanddaid. Vuosttažettin danne go diedán ahte sámi čáppagirjjálašvuoda girjjiid ilbman váldá áiggi ruhta-deami geažil. Dasto lea maiddái sáhka rekrutteremis.

Čállinkurssat

Jus galgá oažžut nuoraid čálliit, de lea dehálaš ahte sii čáledettiin ožžot veahki čálliit ja maiddái rávvagiid hárvánan girječálliin. Ja ahte sii besset oahppat čáppagirjjálašvuoda čállinteknihkaid birra.

Go Sámediggi jugii stipeanddaid nuoraide, de bivddii SGS doallat čállinkurssa daidda nuoraide. SGS lágidii dákkár kurssa 2003. Ulbmil kurssain lei hástaliit oasseváldiid čálliit kreatiivalaččat ja oahpahit čállinteknihkaid.

Dát lei vuosttaš geardi go SGS lea doallan ná guhkes kurssa. Dat iešalddis lei oalle hástalus searvái. Nubbi hástalus lei diehtit maid galgá deattuhit čállinkurssas. SGS oaččui Sámedikkis fridjavuoda hábmet sisdoalu ulb-

millid ektui. Eat diehtán ovda-gihtii man ollu oasseváldit leat čállán, eatge maid sii máhttet čáppagirjjálašvuoda čálliima ja čállinteknihka birra.

Muhto oppalaččat lea čállinkurssa lihkká lihkestuvvan bures. Eanemusat diedusge ángiris ja

postiivalaš oasseváldiid dihtii. Dasto lea leamaš álki gávdnat logaldalliid. Lei somá vásihit ahte eanaš logaldalliin ledje SGS mie-lahtut muhto maiddái dan ahte buot logaldallit ledje sápmelaččat.

Dan maid SGS lea vásihan

Jus galgá oažžut nuoraid čállit, de lea dehálaš ahte sii čáledettiin ožžot veahki čállit ja maiddá rávvagiid hárvánan girječállin.

čállinkurssa doaladettiin lea ahte nuorat liikojit dákkár kussaide. Danne berresedje čálliid searvvit doallat eanet čállinkurssaid nuorra, ja maiddá eallilan, čállide.

Hástalit nuoraid čállit

Sámegiela mánát ja nuorat galggašedje maid hástaluvoat čállit iešgudet lágan čállošiid nugo divttaid, lávllateavsttaid, drámateavsttaid, máidnasiid, muitalusaid, noveallaid ja románaid. Ulbmil berre leat ahte čállosat almmuhuvvojit. Muhto dát gáibida hárvánan bagadalliid geat rávvejit nuorra čállid. Dasto ahte muhtumis lea ovddasvástádus gávdnat bagadalliid ja maiddá almmuhit čállošiid.

Ná dahkkojuvvui Sámedikki ja SGS čállinkurssa oktavuodas. Boadusin čállinkurssas árvaledje kurssa oasseváldit almmuhit sin čállošiid čoakkáldahkan. SGS lea dál gárvvisteamen čállošiid čoakkáldahkii.

Lassin čállošiid ja girjjiide mat čállojit sámegillii, de sáhtášii jorgalit eará giellaid čáppagirjjálašvuoda čállošiid / girjjiid sámegillii. Dás jurddašan erenoamážit eará álgoálbmot mánáid ja nuoraid čáppagirjjálašvuoda birra. Min mánát ja nuorat berrejit maid beassat oah-

pásmuvvat eará álgoálbmogiid girjjálašvuhtii iežaset eatnigiela bokte. Dasto lea maid dehálaš jorgalit dovddus máilmmi čáppagirjjálašvuoda girjjiid. Dán áigássaš pluralisttalaš servodagas lea dát dehálaš ádden dihtii eará álbmogiid ja kultuvrraid.

Mo hástalit nuoraid ja earáid čállit čáppagirjjálašvuoda mánáide ja nuoraide? Stipeanddat leat buorit movtiidahttingaskaoamit. Eará vuohki livččii addit bálkkašumi dahje vuoittu miellagiddevaš čálloša dahje girjji ovddas mánáide ja nuoraide. Sámeráddi addá dákkár bálkkašumi juohke nuppi jagi mánáid- ja nuoraidgirjái.

Loahppajurdagat

Jus sámegiella galgá seailut, de lea dehálaš diktít sámegiela ovdánit ja eallit. Mánát já nuorat leat min boahpte áigi. Sidjiide berret mii lámhit dili nu ahte sii besset oahppat sámegiela. Dasto ahte sii besset giela geavahit lunddolaččat buot oktavuodain. Sámegiel mánát ja nuorat berrejit oažžut veahki dikšut giela nu ahte giella riggu ja dahká sin oadjebas ja nana giellageavaheaddjin.

Čáppagirjjálašvuoda girjjiid leat dákkár veahkkegaskaoamit

mat nannejit ja ovddidit giela. Girjjiid logadettiin oahppá lohki odna sániid ja beassá ná ovddidit iežas giellamáhtu. Dasto oahpásmuvvá lohki dákkár bealliide sámegielaš maid muđui ii soaitte dovdat ii ge oahppat. Viidásabbot oahppá lohki sámegielaš servodaga ja jurddašeami birra. Ja ná oahpásmuvvá maiddá sámegielaš čáppagirjjálašvuhtii.

Dát ii leat ovttaskas olbmo, ii ge ovttaskas smávit servviid ovddasvástádus, muhto olles sámegielaš servodaga, almmolaš eiseváldiid ja Sámedikkiid ovddasvástádus. ■

Min mánát ja nuorat berrejit maid beassat oahpásmuvvat eará álgoálbmogiid girjjálašvuhtii iežaset eatnigiela bokte.

Sámis áigečála lea hástán sámi girjegoastti-deaddjiid fuopmášahttit lohkiide girjjiid, maid oavvildit leat sámi čálakultuvrra dehálaš ovddideaddjit. Dá leat guokte dain.

Lágádusa máinnašeapmi ii leat jurddašuvvon girjealmmuhussan, de eai leat dás manemuš jagi ilbman girjjit.

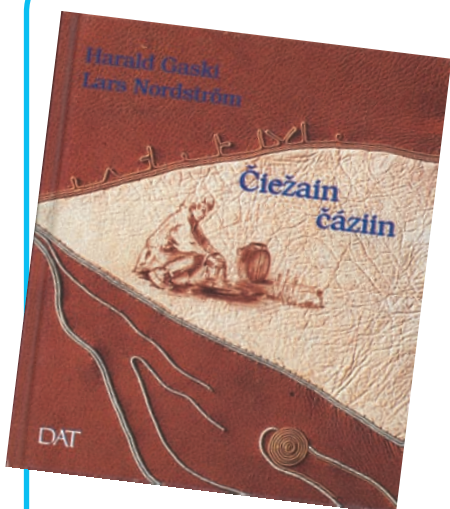

Goasttideaddji:
Davvi Girji, 2003

Om kjæresten vil jeg joike

■ Čállit: Ola Graff

«Om kjæresten vil jeg joike» lea jávkan mearrasámi luoh-teárbevieru birra Muorralla guovllus riddogielddas Muosái Finnmárkkus. Girji lea dan birra mo norgalaš stuorraservodat váikkuhii ja nuppástuhtii ludiid ja manne dat loahpas jávkkai dán guovllus. Ludiid sáhtá gullat internehtas Romssa Musea ruovttusiidduin, ja teaksta ja nuohat leat girjjis. Dás geahččaluvvo vuosttas gearddi bidjat mearrasámi musihkalaš árbevieru stuorát kultuvrralaš ja historjjálaš oktavuhtii, ja mearrasámi luodi vuosttas dokumentašuvdna 1920-jagiid čohkkema rájes Várjjagis. Girjjis leat boares govat. Das lea stuorát eaŋgalas čoačkkáigeassu.

Goasttideaddji:
Dat AS, 2002

Čiežain čáziin

■ Harald Gaski ja Lars Nordström

Girji muitala nuorra gándda Pavva birra ja mo son fuomáša ohcagoahtit čiežaid čáziid go gullá áhčis morašmielain juoigamin ja dajahallamin dološ luodi.

Pavva lea dego earátge su agis, áicá ja čoaggá feara maid go vánddarda ja nu lasiha ain erenoamaš dolggi ja geađggi čoakkáldahkii. Dál go ruovttus lea gullan imaš luodi ja muitalu-sa de ges čoaggigoahtá čáziid! Gánda guldala dárkilit ja smieht-tá maid dološ muitalusat ja luoh-tedajahusat mearkkašit.

Girji namma vuolga boares juoiggusdajahusas, muhto sisdo-allu lea friija diktemuš.

Sámegillii girji almmuhuvvui jagi 2002 ja oaččui dan jagi Sámirádi girjjálašvuoda bálkkášumi.

Girji gávdno sámegillii *Čiežain čáziin*, ruotagillii *Sju slags vatten*, eŋgelasgillii *Seven Kinds of Water* ja dárogillii *Sju sorter vann*.

Parisas

gal riegiádit sámi teavsttat!

Jovvna-Ande Vest lea almmuhan sullii 1500 girjesiiddu čáppagirjjálašvuoda teavsttaid (das mielde *Árbbolaččat goalmát oassi* mii galggašii dán čavčča ilbmat), ja sullii 4300 girjesiiddu sámás jorgalan oahpponeavvuid ja eará fágalaš teavsttaid. De Parisas, gos lea orron jo badjel guoktelogi jagi, doppe gal riegiádit sámi teavsttat.

JOHN T. SOLBAKK

Govat: M.M.J. Fernandez-Vest

Mun čállen logi jagi dás ovdal váldofágabarggu Jovvna-Ándde Vest čáppagirjjálašvuoda buvttadeami birra, ja gohčodin dan «Sámis gáidan teavsttat». Dán artihkkalis geavahan ee. dan barggu vuoddun, ja lean odasmahtán čállosa dárbbu mielde.

Sámis gáidan čálli

Mun áiggun dás vuos bisánastit čálli gáidamii Sámis, ja dasto guorahallat dan ahte maiddái muhtin su teavsttat orrot leat gáidan

Sámis. Loahpalaččat mun guorahalan aiddo dien guovtte ášši oktiigullelašvuoda, mo dát sohpet oktii, ja mo dat ovttas duddjojit «Sámis gáidan teavsttaid», mat dattege šaddet mu oai- vila mielde leat Sámi guovddážiis.

Eanaš čálli biográfalaš diedut dás leat čálli iežas girjjis *Čáhce- gáddái nohká boazobálggis* (1988), su vuosttas girjjis, ja es- seijas «Sápmi servodaga olggo- bealde geahčadettiin» girjjis *café*

Boddu 1 (1991). Dán artihkkalii čohkken biedgguid almmuhuv- von dieđuid, ja bijan daid erenoa- máš oktavuhtii go geažidan muhtin dehálaš biográfalaš ja fikšuv- dnateavsttalaš oktiigullelaš áššiid.

Eallima vásáhusat fikšuv- dnateakstan

Oanehis sitáhta oalle dovddus sá- niiguin jos lea lohkan čálli nuppi romána, *Eallin bihtát*:

Dat lei áigi goas garuhin

iežan servodaga ja jurddašin ahte mu guovdu lei deaivan issoras lihkuvuohta. Ledjen hearkkes gánda ja dovden iežan áibbas guorusin. Buot čavli iežan duogázis ja iešgudnjahttin nullojuvvui vehážiid eret. Várra dát lea oktan, muhto ii suige áidna sivvan dasa ahte čálán dán čálloso doppe gos čálán.

Gáttášii dá leat *Eallin bihtát* (1992) romána váldopersovnna Peter sánit, govvideamen su dili ja gaskavuoda ruovttuguvlui, ja sivaid dasa go gudii guovllu. Muhto eai diedusge, sánit leat Jovnna-Ánde Vest iežas, ja oidnojit esseijas maid čálii *cafe Boddui* 1991:s. Bajábealdi garuhusaid sivva lea «skuvlaáigi Avvila látteguovddázis», mii lea 1960-logu álggus. Dáde eambo go bajábealdi sániiguin čálii ii čiekŋut dán oktavuodas skuvlaáigi dáhpáhusaid, ja mii su guovdu geavai go čavli sámi duogázis ja iešgudnejahttin nullojuvvui sus eret. Duhtá dušše

guovttecealkaga duogáščilgemii, ja mii muitala ahte «Munnje nu go mángga earáge sámeoahppái skuvlaáigi Avvila látteguovddázis lei garra áigi. Das lea dan made valjis hállujuvnon ahte dušši lea mu šat olus muitalit.» Dát leat sánit mat vaikko vel oanehaččat, de dattege bastilit ja bahčagit govvejit olu sápmelaččaid eallinvásáhusaid nuorravuoda rájis gitta bures rávis- ja eallilanolbmo rádjái go deaividit ovddeš áiggiid, ja gitta otnášii seilon almmolašvuoda garra suomai-, dáru-, ruotai- ja ruoššaiduhttimiin. Dán boadusin lea loahpalaččat dat seammá go eksistensialismma jurddašeddiid *amasmuvvan*. Erohus das lea ahte sápmelaččaid guovdu omd. dát lea systemáhtalaš politiikka boadusin, ii ge dakkár masa olmmoš šaddá soaitáhagas.

Amasmuvvamis sáhka

Áhči biográfijias *Čáhcegáddái nohká boazobálggis* Vest finada moatte gearddi bajábealdi esseijas namahuvvon Avvila skuvlaiággis. Dás son lea ge čilgen mo sii sámeoahppit «njulgejuvvojedje rivttes bálgá ala».

Juo vuosttas jagi áigge sis sihkkujuvvui eret eanaš sámeduolva. Fasttes mearkan bázii muhtimiin dušše namma ja áhčiin árbejuvnon amadadju. Dat eaba lean sihkkumis, vaikko livččii geahččalange. Muhtimat vigge bânccardallat vuostá, muhto dábálaččat moatte jagis ledje siige sodjan odđa ortnegii, jos eai lean dan ovdal čáhpodan dohko gos

ledje guivásange. Vuolláneapmi juohke áššis lei buot álkimus vuohki čadahit dán skuvlla. (Vest: 1988, s. 94 - 95)

Iežas guovdu Vest vel lasiha ahte sus vártnuheamis deaivvai lean vel sámenamma ja amadadju mii čuorvvui ahte «boahttet deikke jos ehpet leačča oaidnán dan girjjiin nu ollu govviuvvon eakti sápmelačča». Amadajuin ii diehtán gean sivahallat, de «sihkarvuoda dihtii garuhin oppa sámesoga vuolimus helvehii.»

Fuopmášahtán dás, ja váruhan ge lohkamis *Čáhcegáddái nohká boazobálggis* čielga biográfalaš teakstan. Čálii ge atná dán su románaide gullelaš buvttadussan. Mun dattege eaktodáhtolaččat logan girjji dás maiddái biográfalaš oktavuhtii, dainna doavagiin ahte dat ee. galggašii oalguhit sápmelaš lohkkiiid lohkat sámi fikšuvdna teasvttaid.

Áhči ja bártni gaskavuohka

Jovnna-Ánde Vest roahkkadit rahpá uvssa iežas siskkimuš diliide áhčis biográfijain ja namahuvvon esseijain. Esseijas son dovddasta omd. mánga jagi Helssetássama ja doppe alit oahpu háhkama eahpelihkostuvvama. Muhto buorre lihkus ii lean šat áhčči dan oaidnimin. *Čáhcegáddái nohká boazobálggis* girjjis Vest čállá man dárkilit áhčči geahččalii čuovvut mielde boaraseamos bártni lohkamiid, vuos go bárdni manai Avvili gaskadási ohppui, ja dasto go manai Helssegii alit ohppui. Áhčči han lei ieš garrasit ángiruššan bártnis

mannat skuvllaide, ja go vulggii, de maiddái jearahalai bohtosiid. Nu maiddái go bárdni lea juo guhkit áiggi leamaš Helssegis, ja áhči gáttu mielde ain ealljárit alit oahpu gazzamin. Áhči ii galgan beahttit, muhto bárdni šattai dat-tege čiehkát áhčis ovddas duoh-tavuoda. Ruovttus ávžžuhit su boahtit beassásiid ruoktot. Juovl-laid áigge ruovttus lei lohpidan áhččái gal son bohtá. Dadeba-hábut ledje dat juovllat go áhčis lei oaidnán mañemuš gearddi. Bárdni oainnat lei bártidan seam-má dálvvi, go «speallaeahkeda geažil gahččen allaoahpahaga lo-gadatsáles prentenlágádusa geal-láarii nubbin rullaalmmájain» (Vest: 1988, s 7). Nu sus ii lean ge šat ruhta, lohkat báhce, ja ruoktot muitala goittot sivvan go ii sáhte boahtit leat «hui hui de-hálaš dente» dalá mañná beassá-ža, ja danin in jolgen vuolgít dal-le ruoktot. Dalle in máhtán velá gielistit jolga nuppi olbmo njeac-ci vuostá, dál dat juo lihkestuvvá ollu buorebut» (Vest: 1988, s. 152).

Bahás lea nubbi bealli

Mánga jagi mañná máhcai Hels-segis Sápmái loahppadutkosa haga, ja árvidii ahte muhtin olb-mot gal suoli illudedje sealggi duohken go sus ii lean bohtán dakkár «stuorra hearrá makkárin áhčči lei várra suollemas jurdagi-innis hálidan».

Olggudasat ledjenge nu guo-rus, go olmmoš fal sáhtta leat. Boares lánkalágáža eai deavdán diplomat eaige eará alla oahpus duodašteaddji báhpárat, doppe eai lean go muhtin mávssekeah-tes rehkegat. Eará eatnanlaš opmodaga ledjen duksen guovtte plásttetehekkii. Die lei buot maid ledjen ožžon váile logi jagis čoahkkái. (Vest: 1991, s. 39)

Dattege dáiddii lean aiddo Helssegis, sápmelačča badjel-geahčči láttána oaivegávpogis, fidnen dan mii dagaha ahte alm-mái seailu. Su áiggi deaivvai doppe lean nuorra sápmelaš «geasa lei juo darvánan sáme-vuoigŋa, ja gii dasto njoammudii dan munnjege»:

Orui ahte buot dáid guhkes jagiid mu njuvdán lossa deaddu viimmat sihkastuvai eret. Vosttas gearddi ealliman áigge ledjen čeavlái das ahte gullen sámesoh-kii. (Vest: 1991, s. 39).

Sápmelašvuolta badjánan, muhto ...

Sápmelašvuolta lei olles leavttu-in badjánemen maiddái Suoma beali Sámis go Vest máhcai davás 70-jagiid gasku. Go dál lei soabadan iežas sámi gullelaš-vuodain, de bures dat heivii dalle

boahtit ruoktot borjjastit ahtan-addi sámevuoda báru alde, ja návddašit nuorravuodas muitui báhcán ruovtuguovllu moraš-keahtes ja gehppes eallima. Muhto ii nu álkin galgga leat ge olbmo eallin. Dása leat ovdalis gil-vojuvnon hehttehusat, vuost dat mat leat olbmo eallimis alldes - olbmo iežas váikkuhusa olggo-bealde -, muhto maiddái čáli iežas eallimis. Dál ihtigohtet ruovttubáikki boahtte áiggi ovdosat, ja dasto orodettin má-din lei nuorra almmái máistán ja fuobmán dan maid dávjá namahit «eallima buriid» návddašeapmin, muhto mas ollusiidda sáhtta leat bahča boadus vuordagasas. Ruoktot máhccan almmái fuob-má ahte mánnávuodabáiki Roav-vesavvon lea earáhuuvagoahtán. Ovdal go gávpi sirdojuvvui, gilli ain elii. Dalle oinnii olbmo. Das-to sirdojuvvo poasta, ja busse ge šat ii fina. Báikki olbmot boarás-muvvet, nuorat eai ása guvlui, muhto fárrejit máttás, ja jos muhtin vel bisánii eará báikkái Sámis, de lei bures geavvan. Vel muhtin jagiid mañná leat boarrásat ge jávkagoahtán, okta nubbi sis ain nohkkan: «Áhčči jávkai gos-anu, Elle-Biehtár nohkai geaid-nogurrii, Elle-Sámmol váibbai ealgameahccái. Vuolledáluid heaikkabártniid jietna lei váidon ... Dan mañná go Lemet-Áne ja liddá jámiiga, boares Roavvesavvon jámii ...» (Vest: 1988, s. 128). Nu geavvá ge ahte almmái dovddasta alcces ahte ii loavtte šat báikkis gosa lea riegan:

Go lean leamaš moadde

beaivvi ruovttus, de munnje buollá álo amas hálo vuolgit eret dán hilgojuvvon báikkis. Áidna olbmot, geat čatnet velá mu iežan ruovttugillái, leat eadni, áddjá ja gánske Máret-siessá. Go sii leat jávkan, de mun in oainne šat olus sivaidda boahhtit Roažánii. (Vest:1988, s. 129)

«Áhčči jávkka gosanu, ...» čállá Vest. Jos leaččat lohkan sámi klasihkára Čáhcegáddái nohká boazoblggis, de diedát girji álgá áhči jávkamis. Namalassii girdilihkuhisvuodain árra geasi 1974:s, mas dan geasi sámekonferánsa Suoma Sámi delegašuvdna jávkka. Gávdne mearas dušše oljodielkku.

Gaskavuodat earáhuvvan

Dastto lea geavvan su ja su vieljaid ja oappáid guovdu ahte sii leat gáidan iešgudet guvlui,

ássan viidát. Dat ii leat gal go oalle dábálaš, muhto bahčageabbo lea go buohkat ollesolmmožin šaddan, de son váddásit gulahallá singuin. «Leat apmasit gáidan guhtet guoimmisteamet, vaikko min gaskkas ii leat leamaš makárge riidu» (Vest: 1988, s. 129). Nu almmái imaštallá ge ahte lea go son nu ahte su čuovvu ártegis suoivva, mii váiduda reaškasa ja goddá moji nu ahte loahpas sii buohkat dušše njágadit báikkis báikái ja geahččalit gávdnat báikki gos sáhtá leat ráfis. Ja go ruovttugalledeapmi lahkonišgohtá loahpa, de leat su jurdagat dákkárat: «Velá okta vahkku, de beasan vuot čiehkádit stuorra gávppoga olmmošmerrii, gos galggašii leat mu ruoktu ja gos mun juohke nuppi ija niegadan áhčis ja boares Roavvesavvonis» (Vest: 1988; s. 129). Dalle lea juo fárran fas eret Sámis, ja dál aiddo ássan Parisai. Dán láhkai sáhtá lohkat Vest áhčis biográfijias, ja su esseijas olu sivaidda dasa mat čujuhit su iežas gáidamii Sámis. Jos dán mu oanehis biográfijias maiddái leat ihtán elementat mat muittuhit amasmuvvama, de ii dat leat ge dáhpedorpmis.

Eallima návddašepmi

Dattege dáidá leat nubbi bajábealde namahuvvon ášši, «eallima buriid návddašepmi» ge dehálaš mielsesivalaš dasa go Sápmi sus báhcá. Ii dan ge Vest čiegeat ovdalis namahuvvon guovtte teavsttas, vaikko vel dan beali ii čieknut, ii ge bija dakkár oktavuhtii maid mun dás dagan. Esseij

jas muitala njuolga mo son Helssegis ávkkástalai viimmat dohkehan sámeruohttasiiddis. Son jodii restoránjaid mielde ruohttasiiddis duodašit, go dalle vel sápmelaš ii lean dábálaš oainnahu Helssegis: «Ávkkástallen sámeduogážiinnan nu ollu go gergen. Mánja rámmabihtá leaččan ožžon áibbas nuvtá aiddo danin go ledjen sápmelaš. Dat ledje mu eallimis dat alla áiggit» (Vest: 1991, s. 39). «Alla áiggit» sániid oažžu lohkat vaikko duohatan, go diedusge leat studeantta eallima dávjá doložis juo nie govvidan, ovdal go lei dábálaš ahte sápmelaš ge lei allaoahpu váldimin. Nuppi bealis sáhtá dáid Vest sániid maiddái lohkat iešironian, go vehá diehtit ja áddet mo eallin ain jorai ovddosguvlui, ja almmái várra aiddo dieid «alla áiggiid» eallinnávddašeami geažil maŋŋá uhcit eanet guossala. Áhčis biográfijias Vest geažida mo duon erenomáš juhkosa návddašepmi skihpáriiguin lei šaddagohtán dehálaš áigegollun maŋŋá go lei máhccan ruoktot: «Oktii leimmet vuot šlaggamin vuola, go jurddašišgohten áhči» (Vest: 1988, s. 152). Iešaldes dáhpašus man dasto muitala, ii gula šat dán oktavuhtii. Dušše dien cealkaga álgooassi muittuha masa almmái lei fáhtehallan. Maŋŋá lea Vest munnje čilgen, erenoamážit munno guhkit háleštallamiin Parisas 1994:s go ledjen bargamin iežan váldofágain, ahte dien «buori» návddašeami son ii oalle bures hálddašan, ja lea ferten

diehtomielaláččat garvit jos galgá bállet olbmo láhkai eallit. Ja dan dáidá su bealis olu sivain leat álkit dahkat guhkkin eret Sámis, amas guovllus gos návddašeami skihpárat leat hárvve.

Mu árvádallan namahuvvon duogaš sivaide lea ge bajábealde guorahallojuvvon, ja dat leat ge mat ovttas dahket ahte Vest loahpas gáidá Sámis. Dattege lea vel dehálaš dáhpáhus namakeahtá, ja dat čilge ge manne Parisas lea čállán ja ain čállá. Vest deaivá Sámis johtimin fránskalaš akademiikkára. Soai álgaleaba. Vest manná Parisa Sorbonne universitehtii oahppat fránskagiela. Doppe deiven mun su 1984:s, son dalle nuppi jagi juo gávpogis, ásadii okto unna sevdnjes lanjas lahka universitehta. Maŋná son náitalii fránskalaš nissoniin, ja 1988:s riegdáhtiiga bártni.

Sámis gáidan teavsttat - vai ...

Kapteainna ruvsu romána váldopersovvna Kapo ii dáidde leat sápmelaš. Seammá gusto *Eallin*

bihtát romána váldopersovdnii. *Eallin bihtát* románas báikkiid ja eatnamiid namat eai leat teavsttas, de lohkki ii sáhte vissásit mearridit gos romána váldopersovdna Peter lea riegdán, ja man riikii son lea fárren. Soames olbmuid namaid bokte omd. dattege sáhtá mearridit váldopersovvna ruovttuguovllu leat davvin, ja gávpot gosa fárre leat vaikke muhtun davviriikkalaš gávpot.

Loga fal sámi teakstan

Árvideamis sámi lohkki dattege lohkgaohtá sihke Kapo ja Petera sámi ovdasteaddjin, mii diedusge lea lunddolaš. Diekkár lohkan ii geava dušše dan geažil go teaksta lea sámegillii. Dá lea mu čilgehus dasa. Dán artihkkala vuosttas oasis, Vest biográfalaš teavsttaiguin, lean juo eambo go geažidan dan ahte čállí geavaha iežas eallima vásáhusaid go

duddjo fikšuvdna teavsttaid. Ja aiddo dat ahte čállí sáhtá ja máhtá geavahit vásáhusaidis duddjodettiin románaid, dahket ge čállí románaid árvvolaš girjjá-

lašvuohtan. Lohkkin mun dalle «jáhkán» su romána duoji vaikko duohta dáhpáhusaid teakstan. In mun dattege leat vikkaheamen Vest románaid biográfalaš teakstaduodjin.

Mun doaivvun goit dan ahte sámi lohkki, jos lohká, atná Kapo (*Kapteainna ruvsu*) ja Petera (*Eallin bihtát*) mitalusa dáhpáhusaid ja fearániid vejolaš sámi vásáhusan, ahte eará álgolohkan ii oro oppa vejolaš, ja ii goit dárbbalaš. Dattege lea fuopmášahttinveara teavsttain namahuvvon hehttehusat daid lohkat dušše sámi teakstan. Dát lea ge teakstadahkkis čielga ja eaktodáhtolaččat ráhkaduvvon lohkanjuolggadussan aiddo sámi lohkiide. Dát hehttehusat dáidet givssidišgoahtit sámi lohkki, bidjet min jurddašit, go ii han dat vehá dárkileabbo logadettin dárbbalaš ge leat dušše sámi vásáhusas mas lea sáhka, muhto baicce buot olmmošlaš vásáhusain, rastá čearddalaš ja kultuvrralaš rájaid.

Vejolaš konklusuvdna

Nu mii leat ge ollen vuos dákkár konklusuvdnii, mii juohkása guovtti oassái: Vuosttas: Vaikko vel olgguldaset leat románat dáhpáhusaid ja persovvnaid bokte gáidan Sámis, de dat dattege meannudit maiddá sápmelaš lohkiide guovddáš eksistensiálalaš áššiid, ja mat leat biddjuvvon aiddo sámi lohkki várás unnitčeardda olbmuid vásáhusmáilbmái. Čállí lea välljen eaktodáhtolaččat gáidadiid dáhpáhusaid

ja persovnnaid Sámis, vai teavsta dáhpáhusaid ja persovnnaid vehá gaska sámi lohkkiiide sáhtášii ain buorebut daid, ja oppa mitalusa jáhkkihít sámi lohkkiiide. Nubbi: Vaikke vel čállit lea fysihkalaččat gáidán Sámis, de su vuosttas románát leat dade eambo guovddáš sámi máilmmis, teavsttaid erenoamáš vásáhusduogáža sivas. De ii galggašii dalle álggaga fillehallat Kapo ja Petera vásáhusaid lohkat amas olbmuid vásáhusan, ja mat dan sivas midjiide eai gulašii.

Dobbelis oainnát Sámi buorebut

Gáidasis čállit ruovttuguovllu diliin, ja ruovttuguovllu olbmuid vásáhusain lea Vest oavila mielde eaktun su čállimii. Vest čilge dan dán láhkai dáža journalistii gii su galledii čakčat 1994:s go jearrá mo sáhtá betonjajunjelis čállit sámegeallii Sámi diliin:

- *Olmmoš oaidná diliid eará láhkai go ieš leat olggobealde joavkku. Mun in jáhke mun livččen sáhttit čállit dáid románaid jos ain livččen olbmuidan luhtte. Eksiila ráhkada gaska ja perspektiivva. Dasto lean mun leamaš oppaáiggi vehá asosiála, lean garván dahje bisson ravdas stuorámuš joavkkuid ektui.* (Klassekampen 8.10.1993)

Lasiha vel dása go nu unna jovkui dattege čállá, ahte sutnje lea dehálaš čállit sámegeallii, ja ii man ge eará, go dat addá sutnje identitehta.

Giktala min jurddašit min boahhteáiggi

Vaikko vel Vest «gávnnai» iežas identitehta, ja lea muhtin láhkai Sámi váldán eksiilii mielde - vurkejuvvon iežas vásáhusain, ja maid son de eaktodáhtolaččat geavaha duddjot sámi lohkkiiide doaivaga mielde miellagiddevaš ja hástaleaddji lohkosiid, de daid seammá lohkosiid bokte ii sáhte su dadjat leat menddo dorvvo-lažžan sápmelaččaid boahhteáiggi hárrái. Vuosttas románaid

pesimisttalaš sisdoallu, ja maid dáid erenoamáš pesimisttalaš loahppa, mitalit juo dán mu oavila mielde oalle čielgasit. Seammá guvlui sáhtá maddái dadjat su eaktodáhtolaš eksiila čujuha. Aiddo dán vehá pessimismma geažil oavivildan mun lea ge erenoamáš sivva lohkat Jovna-Ándde Vest románaid, go dat giktalit min jurddašit sápmelaččaid ja sámi kultuvrra boahhteáiggi. Munnje leat su románát leamaš sihke hástalusn ja erenoamáš buori duvddan. ■

Gáldut ja eanaš Jovna-Ánde Vest girjjit:

John T. Solbakk: *Sámis gáidan teavsttat*. Amasmuvvan ja eará eksistenssiálalaš gažaldagat Jovna-Ánde Vest románain. Tromssa universitehta 1995
 Áshild Eliassen: «Forfatter og same – bor bra i Paris». Klassekampen – Magasinet 8. oktober 1994

Jovna-Ánde Vest čáppagirjjálaš buktagat:

Čáhcegáddái nohká boazobálggis, Davvi Media 1988
Kapteinna Ruvsu, Davvi Girji 1991
Eallin bihtát, Davvi Girji 1992
Árbbolaččat 1, Davvi Girji 1997
Árbbolaččat 2, Davvi Girji 2002
Árbbolaččat 3, Davvi Girji 2005 (?)

Esseijat:

cafe Boddu 1, «Sápmi servodaga olggobealdi geahčadettiin», Davvi Girji 1991
Čállit Sámi Vieljat, «Myhta eamiálbmo-geiid lagaš oktiigulleavašvuodas goaridišgoahtán sámeálbmoga ovdáneami», Sámi fágagirjjálaš čálliid-ja jorgaleaddjiidsearvi 2003

Sámás jorgalan čáppagirjjálašvuoda:
Katrine mitalus – dánskagielas, Davvi Media 1987

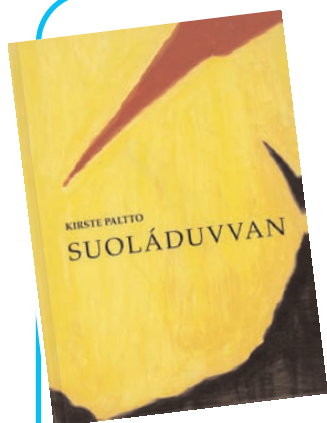
Barents-antologiija, nubbin váldojorgaleaddjin (suoma- ja ruotagielas). Orkana 1999-2001

Jorgalan fága- ja oahppogirjjiid:

Synonymasátnegirji, Lappi leanaráddemus, 1995
Oahpa rehkenastit, 1-6 (16 girjji ja gihppaga)
Gerddon, gurssat 1-3, 4-6, 7-9 ja oahpaheadji girji
Skuvlla biologiija, Sáivačázit, oktan bargogirjjiin
Skuvlla biologiija, Vuovddit ja jeakkit, oktan bargogirjjiin
Skuvlla biologiija, Olmmoš, oktan bargogirjjiin
Luonddudutki 3-4, oktan bargogirjjiiguin 3-6
Skuvlla eatnandiehtu, Suopma, bargogirji
Áigemátki máilmmihistorjái
Áigemátki Suoma historjái
Horisonta 7-8, historjjá girji
Horisonta, bargogirjjiit 7 ja 8
Stuorra oskkut
Buorre Báimman 5, oktan bargogirjjiin
Buorre Báimman 6, oktan bargogirjjiin

Sámis áigečála lea hástán sámi girjegoastti-deaddjiid fuopmášahttit lohkiide girjjiid, maid oaivvildit leat sámi čálakultuvrra dehálaš ovddideaddjit. Dá leat guokte dain.

Lágádusa máinnašeapmi ii leat jurddašuvvon girjealmmuhussan, de eai leat dás manjemuš jagi ilbman girjjit.

Goasttideaddji:
Davvi Gijri, 2001

Suoláduvvan

Noveallat ■ Čálii: Kirsti Paltto

Go mii diehtit man olu Kirsti Paltto lea almmustuhtán mánáidgirjjiid, diktačoakkáldagaid, románaid ja eará girjjálašvuoda, de leat earenoamáš ilus dainna, ahte beassat fállat lohkiidasamet su njealját noveallačoakkáldaga, mii lea maiddái su čiežanuppelogát girji. Dán jagi lea maiddái gollan 30 jagi su vuosttas girjji ilbmamis. Ná noveallačoakkáldat Suoláduvvan lea maiddái ávvugirji. Dál almmustuvvan noveallat dolvvo-

dit lohkki, goas guhkás dološ áigái, goas fas dálá máilmmi árgabeaivái, dábálaš olbmo eallimii. Muhto árgan maid dáhpáhusvet muhtimin amás dáhpáhusat, iige eallin leat álo nu oktageardán ja čielggas dego olmmoš jáhkká.

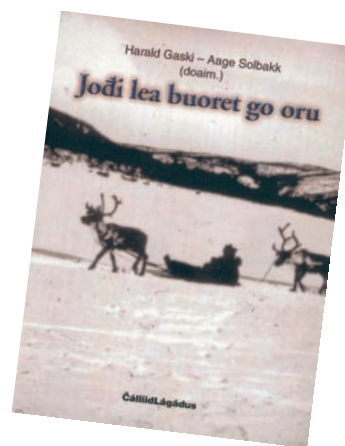
Nominerejuvvon Davviriikkalaš Girjjálašvuoda bálkkašupmái, ja lea jorgaluvvon dárogillii.

Jodi lea buoret go oru

■ Doaimmaheaddjit: Harald Gaski ja Aage Solbakk

Gávdnojit dievva vejolašvuodat otná servodatságastallamis gokko heivešii beaktilastit ákkástallama sátnevájas geavahemiin, muhto dađebahábut orru dát árbevierru jávkamin otná sápmelaččaid gaskkas. Eastadan dihtii dán kulturárbi jávkamis, lea dát girjjáš almmuhuvvon. Dás eleat evttohusat mo sáhtášii otna odasmahttit ja ohpihii geavahišgoahtit sátnevádjasiid beaivválaš háleštemis. Seammás girji čilge eanáš sátnevádjasiid duogáža, muhtumin daid historjjálaš čátnosiid, eará háviid mo daid vuolga lea gitta sámi dološ oskus dahje myhtalaš jurddašeamis. Sátnevádjaset oainnat mángga

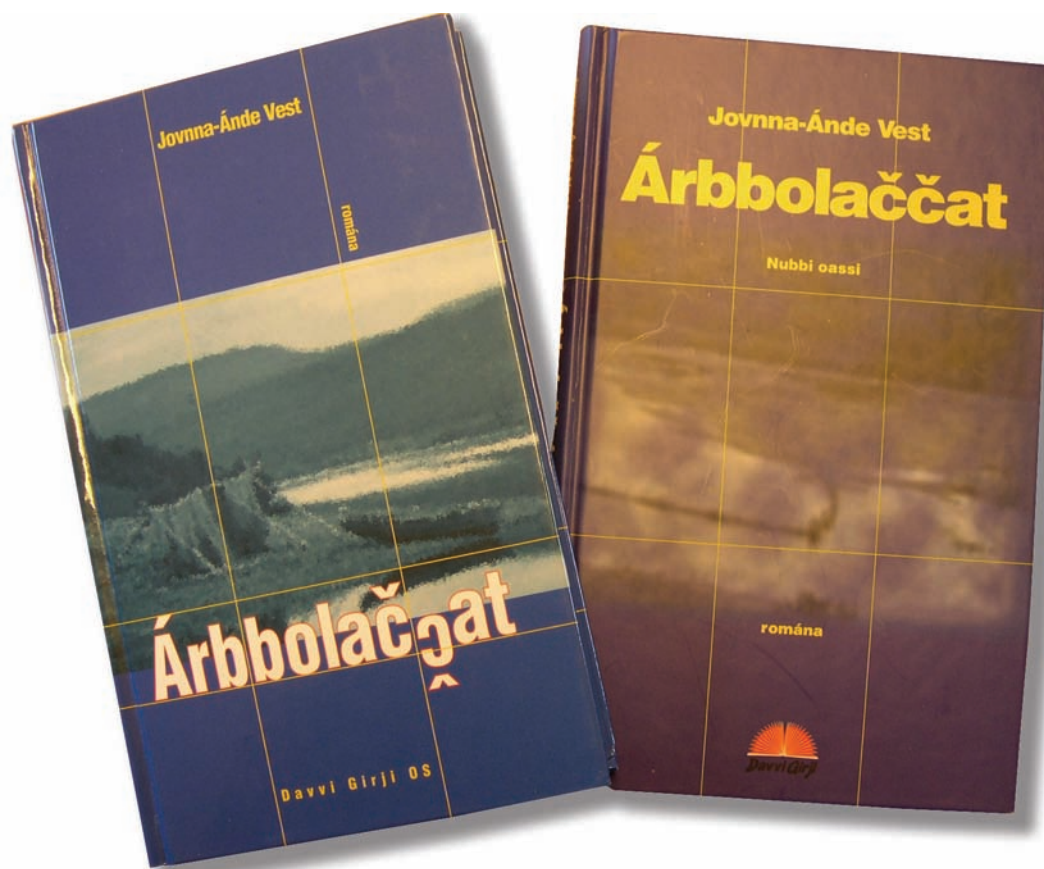
dáfus ovddastit álbmoga viisodaga, guorahallamušaid ja oahppamiid áiggiid čada. Sátnevádjaset eai dušše govvit dan áiggi goas riegádedje, muhto leat áiggiid čada nuppástuvvan ja heivehuvvon odđa anuide. Danin eai galgga sátnevádjaset leat duššan ja báhcán kulturárbi, muhto baicce eallit minguin ovttas - riggudahttin dihtii min giellageavaheami, govalaš jurddašeami ja njálmmálaš čehppodaga. Sátnevájas eallá, dan dihtii dat bissu - odasmuvvá ja čatná oktii ovdeša ja dáláža, čujuhettiin ovddosguvlui seammás go muittuha midjiide gos mii boahtit. Go nomáda-álbmot ii goassige bisán,

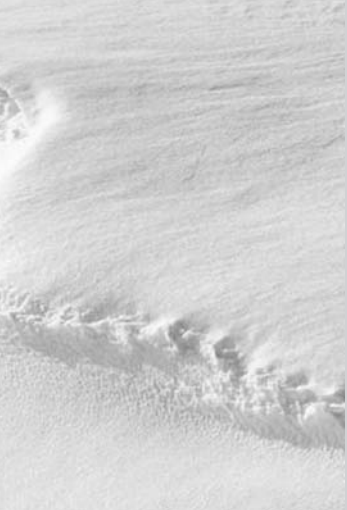
Goasttideaddji:
ČáliidLágádus, 2003

danin sápmelaš lea ge álo oaivvildan: Jodi lea buoret go oru! Girji lea ráhkaduvvon «lubmagirjin» hámi dáfus, de dan lea álki dohppet mielde go olmmoš vuolga mátkkoštit.

Jovnna-Ándde Vest Árbbolaččat-trilogiija

Sámeráddi attii 2003 girjjálašvuoda bálkkašumi Jovnna-Ándde Vest girjái *Árbbolaččat II*, de dál gal lea vel stuorát sihke dárbu, ovddasvástádus ja beanta geatnegasvuohta sámi kultureiseválddiin doarjut ráiddu goalmát girjji almmuheami ge.

Čálli ii ribat mannat dan gilláree ahte čilgegoahtá nuppástuvvama, son govve olbmuid sielueallima rievdam, ja mealgadii maiddá jurddašeami ja guottuid gululdís odasmahttojumi persovnnaidis bokte - nugo jo čáppagirjjálašvuhtii gullá ge dahkat.

AImmá bálkkašumi dovddas-tusa haga ge ánsásá *Árbbolaččat III* almmuhuvvot – muhto bálkkašupmi vierus mielde dagaha lassí beroštumi lohkkíid gaskkas beassat oaidnit mo de loahpa-láčat manná girjji persovnnai-guin ja man sakka govviduvvon servodagaš rievdá. Guovtti vuosttaš girjji čada lohkkít leat oahpásmuvvan iešgudet ge tiip-paiguin, ja vaikko dánlágan girj-jiin main lea lagaš vássán áigi duogážiin, lohkkí jo mealgadii diehtá mii olgguldasat dáhpáhu-vvá servodaga ja historjja ektui, de dattege lea miellagiddevaš čuo-vvut man láhkai juste *dát* čálli dan govve, ja seammás maiddá oai-dnit mo de manná buot daid ol-bmuiguin geaiguin leat oahpás-muvvan ovddit girjjiin, ja geat mángga lohkkái muittuhit oahpes ja duodaid eallán olbmuid.

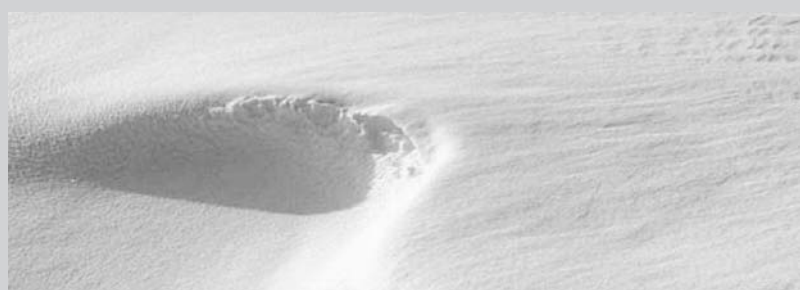
Lea somá go mis Sámis lea goittot okta nu čielga románačál-li go Jovvna-Ánde Vest, gii *Árb-bolaččat* ráidduin fas lea máhc-can ruovttoluotta čielga sámi bir-rasii ja sisdollui girjjiidisguin. Maŋŋá biografiija-romána *Čáh-cegáddái nohká boazobálggis* ja guokte ii-mange-báikái-čadno-juvvon girjji *Kapteinna ruvsu* ja

Eallin bihtát, de lea *Árbbolaččat* ráidu fas hui čielgasit vuolgán sullasaš birrasis go JAV vuosttas girjjálašvuoda duodji lei. In oaiv-vil makkárge gáržžideaddji gáibádussan sámi čálliide dušše giehtadallat ruovttuguovllu áššiid, muhto soaitá áššiid, guovllu ja olbmuid oahpesvuoda dihtii, JAV giella lea fas ealla-sebbo ja čálliin gelddolebbo *Árb-bolaččat*-girjjiin go duon guokte ovddibus. Fáttát leat buot-olbmu-ide guoski, muhto diedusge lagat sámi lohkkíide dan dihtii go dáhpáhusat ja duogáš lea sámi guovllus ja girjjiit čállojuvvon sámegillii. Dego buot eará ge báikegotte-girjjálašvuoha máilmmes, lea maiddá *Árb-bolaččat* ráidu viiddis tematihka dáfus, muhto olbmot ja áššit maid bokte áššit govviduvvojít lea geográfalaččat gárži – dás vuosttažettiin oidnojuvvon Máh-tebáikki olbmuid eallimiid ja vá-sáhusaid bokte.

Trilogiija guokte vuosttas girj-ji hui vuohkkasit govvejít smáv-va sámi báikegottáza rievdam, maŋŋá nuppi máilbmesoadi. Čál-li hui čehpet muitala mo eallin nuppástuvvá go odda áigi vierui-disguin ja gáibádusaidisguin

bahkke ovddeš boaittobeal guovlluide ja fátmasta daid ge stuorát máilmmi oktavuhtii. Gili-olbmuid árgabeaivválaš ságat ja barggut dađistaga bákkuš váik-kuhuvvojít dasa mii dáhpáhuvvá - ja mearriduvvo – čoahkkebáik-kiin, guovddášeiseválddiin ja ruhtafámuin. Ovddeš iešbirge-jupmi mii lei lundui čadnon gal ain muhtunmuddui bissu, muhto dađis rievdá visot.

Čálli ii ribat mannat dan gillá-ree ahte *čilgegoahtá* nuppástuv-vama, son govve olbmuid sielu-eallima rievdam, ja mealgadii maiddá jurddašeami ja guottuid gululdís odasmahttojumi per-sovnnaidis bokte - nugo jo čápp-agirjjálašvuhtii gullá ge dahkat. Giligirjji čálli muhtunláhkkái šaddá lohkkí sadjásažžan girjjiis go galggašii áddet ja registreret visot mii dáhpáhuvvá, muhto dan gaskka geažil mii šaddá giligirjji čálli ja lohkkíid gaskii sihke áiggi ja dovdduid dáfus mii sáht-tit árvvoštallat su čállima vel dakkár áššiin ge maid giligirjji čálli ii oppa fuomáš ge danin go son ieš lea dáhpáhusaid guovd-dážiis. Mii geat baicce lohkat girj-ji dál, otná dieđuin ja servodat-máhtuun, midjiide lea vejolaš

čuovvut govviduvvon servodaga eará čalmmiiguin.

Gilgirječálli bokte gaskkustuvvo midjiide man váttis lei ovdalis áiggiid eallinvuohkái hárdánan olbmui birget odda vuordamušaid ektui. Su vásáhusat gártet muhtunláhkái dego speadjalin sámi kultuvrra stuorát rievdamiidda ge, mo dat lea ferten heivehit iežas odda eavttuide vai birge ja ceavzá. Ii leamaš álki, muhto juogalágan heiveheapmi lei áidna vejolašvuoha jus galgai leat boahteáigi. Dan dihtii gártá ge *Árbbolaččat*-ráiddu smávva sámi báikegottáš ovdamearkan olu stuorát servodatrievdamiidda mat oddaset áiggis leat dáhpáhuvvan Skandinavia davimus guovlluin. Seammás lea girjjiin vejolašvuoha stuorát oktavuodain ge mitalit mo smávit guovlluid rievdan čuohtá persovnnalaš dásis guovllu olbmuid, ja dan láhkai girjjiin lea oktasáš olmmošlaš mearkkašupmi juoidá eanebun ge go dušše čálli iežas guovllu govvideapmin.

JAV girjjiin ii leamaš goassige olgguldas dramatihkka mii vuosttažettiin geasuha lohkkaid, muhto baicce gululdages birrasa ja persovnnaid govvideapmi, mii muhtun lohkkaid mielas soaitá leat menddo gululdahkes, muhto mii addá lohkamii sierralágan erenoamášvuoda – ja mii eahpitkeahhtá dovddidahtá lohkki earáláhkai girjji persovnnaide go hohppos govvidastimat dagaše-

dje. Olgguldas áššiid ja láhttemiid bokte JAV oahpásmuhtá min girjji olbmuid. Seammáláhkai doibmet girjjiid valljugas dialogat ge, ja várra aiddo dialogat leat ge JAV nannoseamos bealli. Muhtumin orru su prosagiella lahkaneamen áššeprosa eanet go buhtes čáppagirjjálašvuoda, muhto dattege návddaša giellaberošteaddji sámegeiel lohkki JAV giellačehppodaga ja sátnerikkisvuoda. Mu dáfus *Árbbolaččat* girjjiid lohkan doalvu miellagovaid ruovttoluotta iežan mánnavuhtii, ja dan áiggi ságaide, nugo bures muittán ollesolbmuid háleštemiid čohkkádettiin muorakássa alde oapman guoras kievkkanis go báikki olbmot ja guossit lávejedje ságastallat áiggi geavvama ja nuppástuvvama birra. Mitalusain illá lei geahči. Áiggit rivdet, ja dan govve *Árbbolaččat* ráidu hui deaivilit, ja árgabeaivválaččat – jurddašeadji čiejalvuodain ja dáiddalaš miellagiddevašvuodain.

Árbbolaččat lea hámi dáfus kollektiivva romána mas čálli luoiká jiena mángga persovdnii, muhto mas dattege olu oidnojuvvo Heaikka čalmmiid čađa ja su beaivegirjemerkestemiid bokte, mat muhtunmuddui gártet girjjiid strukturerjeaddji mitalussan. Jáhkán šaddat hástaleaddji bargun boahteáigge girjjálašvuodadutkiide ohcat čálli iežas jiena buot su persovnnaidis gaskkas, go girjjis leat hui olu oainnut, jie-

nat ja jurdagat ovddastuvvon sámi servodaga rievdamá hárrái moaddelot jagi dás ovdal. *Árbbolaččat* ráidu geavaha čáppagirjjálašvuoda vejolašvuoda dadjat juoidá historjjá birra muitalettiin daid olbmuid birra geat aiddo dalle elle ja doibme. Go oahpásmuvvat *Árbbolaččat* persovnnaide, de dan bokte maiddá oahpásmuvvat daid jurdagiidda mat leamaš mielde ovddideamen báikkálaš sámi kultuvrra dasa mii dat dál lea. Muhtumin čállis vuhtto mojšáš njálbmečiegas, eará háviid beanta morašmiella das mii jávká ja nuppástuvvá oddaáiggi boahtima mielde Sápmái, muhto eanaš áigge čálli lea viehka neutrála muitaleaddji.

Okta dehálaš duogábeal fáddá *Árbbolaččat* girjjiin lea 'odasmuvvan' 'odasmahttima' ektui - nammalassii gažaldat ahte dáhpáhuvve go áššit iešalldiset vai livččii go leat stivremis nugohčoduvvon 'ovdáneapmi'? Man muddui dáhpáhuvve áššit vealtameahttumit, giliolbmuid iežaset dagakeahhtá maidige, odasmuvve go áiggit danin go ovdáneapmi dan gáibidii, vai ledje go olbmot ieža mielde váikkuheamen, ja dakko bokte ieža ge odasmahttimin servodaga olles viidodagas? Girjjit eai atte, eai ge galgga ge addit, makkárga vástádusa gažaldahkii, muhto girjjiid eatnat fáttát loktejit dattege diekkár smiehttamuša ge logadettiin. ■

Jorgaleapmi sámegielaide gaskkas

ja maid dat sáhtta fuomášahttit

Anna Jakobsen (1924-2004) jámii mannan gida. Gudnejahttin dihtii su muittu ja áŋgiris barggu máttasámegiela ja -kultuvrra buorrin, prentet mii bihtá maid Anna lea čállán jorgaleami birra.

HARALD GASKI:

Manjá go Anna lei guhká orrun máddin iežas isidiin, Frits, geas lei alla virgi militearas, fárrriiga soai Anna ruovttuguvlui, ja Anna bargagodii oahpaheaddjin Árborddi sámeskuvllas. Son lei leamaš Knut Bergsland oahppin máttasámegiela Oslo universitehtas. Anna áŋgirusai sihke ása-hit Sijti Jarne kulturguovddáža Árbordái, ja lei maid okta Áerjelsaemien teatere vuoddudeddjin. Anna lea hávdáduvvon Tjømii, Oslovuotnagáddái.

Anna čállosa lea su fuolkenieida ja ovddeš oahppi, Lena Kappfjell, redigeren oktii guovtti bihtás mat leat almmuhuvvon girjeráiddus *Don jih Dan Bijre I-*

III, mat leat Anna radio-lohkan teavsttat. Dasa lassin lea Lena ieš čállán nuppi bihtá mas muittaša Anna, ja mas Anna jurdagiid vuodul joatká smiehtadit jorgaleami váttisvuodaid hárrái iežas vásáhusain go lei jorgaleamen Áillohačča diktaoasi «Mu ruoktu lea mu váimmus» máttasámegilli. Dan ja eará teavsttaid sáhtát lohkat čoakkáldagas *Ávtese jáhta*, maid DAT girjelágádus lea almmuhan.

Anna Jakobsen lei Sámeradios vuosttas bargi go dat sáddegodii máttasámegilli, ja go sus ii lean eanet go 5 minot sáddenáigi oktii vahkkui, de son čohkkii dievva ságaid iežas sáddagažžii maid

dasto logai radios. Measta juohke bihtá *Don jih Dan*-girjeráiddus guoskkaha eanet go ovttá fáttá, de dan dihtii heive bihtáid binnánaš doaimmahit vai heivejit burebut oktii. Anna lei hui áŋgiris giellabargi, gii ražai dego davvisámi vuosttas radiobargit ge dahke, gávdnat vuogas ja heivvolaš dadjanvugiid odđa áššiide mat dadis ihte servodagas. Muhtumin son ráhkadii iežas radiobihtáid smávva kose-

rian - čáppagirjjálaš muitalusažat mas vuolggahii sága iežas báikkálaš giella- ja kultuvrraduogážis. Dát bihtát dáidet ge leat buoremusat seilon, dan dihtii go dat eai leat nu čadnon dan áigái goas dahkkojedje.

Anna muitala iežas koserias mo son gárttai jorgalit guokte Áillohačča-divtta máttasámegillii juste seammá beaivvi go almmuhuvui ahte Áillohažžii lei addojuvvon Davviriikkaid girjjálašvuodabálkkašupmi *Beaivi áhčážan* girjji ovddas. (Dat čoahtkin mudui lei Tromssagávopogis ja mus lei vuogasvuohhta leat čoahtkima isidin). Anna muitala iežas juste leamen Snåsas dan beaivvi ja doppe deaivvai filbmanástti Mikkel Gaup, gii bivddii Anna jorgalit dan guokte divtta. Anna diedusge dagai dan, ja smiehtada ge iežas koserias mo mis sámiin ge leat násttit mat girkádit eanet go earát.

Dat guokte divtta almmuhuvvojit ge dás máttasámegillii vuosttas geardde, veahá divoduvvon hámis, dan dihtii go Anna daid hábmii Laila Stiena dárogiel-jorgalusa vuodul (*Ildstedene synger-girjgis*), ja dan dihtii rievddaiga dat veaháš originálas eret.

*Gal mun diedán
ahte vuorddát idida
čáppa imašlaš boahhtevuoda*

*Inge hálit dan gielddit dus
niehkuhan lea eallima
riggodat*

*In diede manin nubbi muorra
lea stuorit go nubbi
manin nubbi beaivi čuovgadi
go nubbi*

*Váibmu fal čieru
olbmuid dihte
beaivvis beaivái*

Lena Kappfjell gis čállá bihtástis man somá sutnje lea gudnejahtit iežas ovddeš oahpaheaddji, Anna Jakobsen, dan bokte ahte lea bovdjuvvon válljet Annas teavsta dán áigečállagii, ja dasa lassin mo okta Anna čállosiin lei mielde čilgemín sutnje muhtun jorgalan-váttisvuoda mainna deaividii go lei jorgaleamen Áillohačča diktaoasi «Mu ruoktu lea mu váimmus» odđa máttasámi antologijai, *Ávtese jáhta*.

Áilu divttas lea «ruoktu» hui guovddáš sátni, muhto Lenas lei váttisvuohhta dasa gávdnat vuogas máttasámi vástideaddji dajaldaga. Jearai iežas vuorrasut fulkkiin rádi, muhto eai sii ge fuomášan vuogas sáni. Diedusge gávdno «gáetie» sátni, muhto dat lea vuosttažettiin «goahti», ja «ruoktu» soaitá leat goahti, muhto máhtá maiddá leat eanet ja eará ge. Ii ge sus lean miella geavahit «hieje»-sáni go dat nu čielgasit boahá dárogielas. Lena evttohii «gaavmoe» mii davvisámegillii livččii «biedju», «guovžžabiedju», muhto fulkkiid mielas ii orron dat gal áibbas heivemin olbmuid ássansaji birra. Gárttai miellagiddevaš ságastallan sin gaskkas dan geažil, muhto Lena

lei beanta šlundon go sin giella, su oaivila mielde, lea nu geafi ahte ii oppa gávdno sátni mii govččašii «ruovttu».

Muhto de lei lohkaamin Anna Jakobsen teavsttaid, ja doppe gávnna somás bihtá mas Anna juste čilge daid mánga «gáetie»-sániid mat máttasámegielas leat. Dego davvin ge - ja dego Áillohačča divttas - máddin maiddá ledje jahkeáigodagaid mielde gohttensajit, sii geavahedje luonddu luondduolbmuid vuogi mielde, ja dakkár kultuvrrain dávjá váilot oktasaš-doahpagat, dahje abstrakta-dásis ovttastahtti sátni, dego omd. «natur», «hjem», jna.

Anna čálus «Mijjen jijnh gáetie» (Min olu goadit) almmuhuvvo dasto odđasis máttasámi čoačkaldagas *Ávtese jáhta*, muhto dás prentet sus eará bihtá ovttas su fuolkenieidda čállosiin das mo giella speadjalastá kultuvrra, ja mo Lena mielas lea miellagiddevaš bargat sámegielaid gaskkas jorgalemiin. ■

P.S. Doaimmaheaddi ii leat jorgalan ii Anna Jakobsen, ii ge Lena Kappfjell čállosiid, muhto daid sisdoalu čilgen ja refereren veardidettiin binnáš davvisámi vásáhusaiguin.

Jaahkenelkien Aanna Aajloehasjen bijre

Aanna dejtie radijoveboelhkide mænngan tjøøngkedisti jih antovlogijeraajrojne berti, *Don jih Dan Bijre I-III*. Ovmessie deahpadimmiej bijre lea tjaaleme, vearolde, jaepieboelhki vaaseme, jijnje voesteges saemiedigkieveeljemistie, jih kultuvresaarnieh dovne ålkoerijhki iemiealmetjijstie. Utni vihkeles væjløe gielem uvtiedidh, juktie goh tjoeveri vijhte minudtide veljie saarnieh tjaakanidh dle darah lohkehtimmine sjidti. Muvhten æjkien kåserijine haamoedamme, muvth filosofihke giehtjedimmine, jallh aaj poetihke gieline. Daesnie leam gøøkte boelhkh deajvoehtamme altese gærjeste Don jih Daan Bijre II.

Voestes saemie, Såvmeste Nils Aslak Valkeapää, jis Noerhtelaanti Lidteratuvresjielelem åadtjeme.

Doen jis nåhkeme asken, tsiengelen minngiegietjesne dle amma mijjen saemien raedtie vihth åadtjoej aavoedidh goh Såvmien bieleste dihte beagkoes joejkije, guvvie- jih musigketjehpije, Nils Aslak Valkeapää jallh Aajloehasj, noerhtelaanti lidteratuvresjielelem åadtjoeji. Joe gellieh jaepieh daan åvtelen Leah

Sapmien åarjelraedtesne Jaahkenelkien Aanna/Anna Jacobsen lea damts vihkeles gieleguedtijine orreme. Jih goh voesteges iereste åarjelsaemien radijovefaalaldahkem åadtjoejimh - abpe vijhte minudth - dle hævvi Aanna bøørenjesti!

LENA KAPPFJELL

maaje såamesh bealjoehtamme, dihte lij byøreme dagkerem sjielalem åadtjodh.

Dihte altese stoerre gærja «Beajvvi Ahtjatjan» jis juhkoe saemien tjaalasovveme. Dellie amma nøørjen daaroengielese jarkoestin jih goh laedtieh aaj buektiehtin lohkedh, dellie guarkajin, dagkeren gærjan tjælijem byøroe sjieledidh. Jih nimhtie abpe Saemie Eatneme åadtje aavoedidh jih gaajhkesh Aajloehasjem lahkøehtibie.

Mijjen saemiej Leah aaj akth mah guhti nommi nuelesne mij jieh mubpieh murriedibie. Dah dle goh naestieh, tseagkoeh golmeskaavhtegen gietjesne gijkieh jih mijjieh jeatjebh åadtjoejibie

dej nuelesne, dej gjikedahkesne aavoedidh.

Don øvteben æjkien moenim mijjen Leah dle aaj sjielleguedtije, juhkoe Aajloehasjh lidteratuvresjielelem åadtjoeji.

Biejjen aerebi lim Snåasesne, desnie jis noere beagkoes saemien alma noerhtede. Dan nomme Meehte. Dihte seamma Meehte gie dihte dennie beagkoes filmesne tjuvrijste væjsahkåbpøe jih væjsahkåbpøe sjidti. Dihte jis

munjnien gærjam vuesehte. Daaroen tjaalaldihkie jih nomme «Aernieh laavloeh». Sæjhta edtjem sutnjien ohtje tjihtesem/ diktetjem destie jarkoestidh. Manne gujthth ojhte, jih goh edtjem vuartasjidh gie dam tjaaleme, dle vuajnam; Nils Aslak Valkeapää. Nimhtie sâajhti, seamma biejjien goh Aajloehasje dam lidteratuvresjielem åadtjoeji, dle manne jis aktem altese tjihtesijstie/diktijste saemien gielesne lohkeeminie.

Naemhtie dihte:

*Daajram gujht
aereden leah
vuertieminie
tjaebpies orre
bâetije biejjiem*

*Im manne sijhth
nihtedh destie
nahkere lea
jieliemasse gaaltije*

*Im manne daejrieh
mestie akte moere
stuerbe mubpeste
mestie akte biejjie
mubpeste tjuavkadâbpoe*

*Biejjieh geatjukte
vââjnoe
almetji gaavhtan
tjyøre*

Jaahkenelkien Anna, 1998: 80-83: Don jih Daan Bijre II, Daasta Berteme, Maajejaevresne/Majavatn

Gåetie vaajmosne

Mov bâeries øøhpehtæjja øvtebe teekstine gelliengierts daajtjem Nils-Aslak Valkeapääem heevehti. Manne aavoedem juktie daelie aaj åadtjoem Aannan barkoem gutnedh jih åvtese buektedh. Guhkiem joe åarjelsaemien tjihtese- vuj tjihepieslidteratuvre-antologijine barkeme - *Åvtese Jåhta*, jih desnie gøøkte Aannan teekstijste meatan.

LENA KAPPFJELL

Ij man jijnjh åarjelsaemien lidteratuvrh gâåvnesh, guktie utnimh dievesåbpoe jih gieltegåbpoe ektiesamien antologijine darjodh. Eevre aaj åarjelsaemien hearra Anders Fjellneren mielen mietie, guhte dovne voejhkeli ektiesamien gieline vihtiestidh goh ektiesamien myjhtem *Biejjen baernien sâangoe jeahnaj eatnamisnie* beagkoehiti. Rovneges badth, tjoeverimh «åarjelsaemien» teekstem åarjelsaemiengielese jarkoestidh, mohte buerie aaj sâårts luhpiedi jeatjah

saemien lidteratuvrh jarkoestidh. Jih goh Jaahkenelkien Anna buerkiesti, gosse mijjen saemiej leah naestieh, dellie gaajhkeside buerie domtese dej gijkedahkesne aavoedidh, jih gukth enne buerebe goh åadtjoejibie jijtjeme gieline lohkedh, dej naestiej gujmie åahpenadtedh.

Gåellie guktie, jalhts maaje luste saemien gielestie gielese jarkoestidh, darhke bâåhperostim naan dâeriesmoeri bijjelen snåhkarim mah idtjim vuerteme. Edtjem mietiehtidh dovne njåaj-

Govva: Sárat

jan dobtim goh aerviedim mijjeh naan voernges baakoeh fáátesibie. Jih gellien aejkien - skaamesjem destie - rávnasjim mij lea máane dan giefies gielem gorredidh. Ij naan baakoe disse jih daase.

Aktem dejstie baakojste lea daaroen baakoeh «hjem». Aajhtsim goh aatskadim jarkoestidh Nils-Aslak Valkeapáäen beagkoes tjietese *Mu ruokto lea mu váimmus*. Jyømmede, mijjen lea barre baakoem *gáetie*, derhviegáetie, láavth-gáetie, ohtje-gáetie, skovle-gáetie, skiemhtje-gáetie. Gaajhkem mij barre almetje bigkeme jih gosse lea rehpiem bieje, dle maehtiejibie gáetine gáhtjodh, jih ij leah naan sjiere baakoem almetjen jijtse gáetiem lahtestidh. Utnim klábtjoe dagkeres gáetiem aaj vaajmose bie-

jedh, jih ohtsedim goerehtallim mejtegh buerebe vuekiem dagkeres lihkes *hiejmem* buerkiestidh.

Voesteges uvtiedim baakoem *gaavmoe*, boelt'aajjan daelviehævtie, utnim dan lihkes lienes jih jearsoes gaaje disse, jih dle dam sliekten voeresigujmie ráåresjim. Akte aahka ojhte guarakaji, utni tjaebpies jortehtimmiem, jih mubpie jis æejjiem firri, ij gæredh juvren krogkem almetjasse tsækedh goh! Minngemes dellie, lahtestimmiedæhkien viehken, gaavnimh buerebe jiehtedh *veasoe*, jih ojhte lea buerie baakoe, mohte ij lih eevre maam lim ohtsedamme. Dobtim idtjimh buektiehtamme tjehtesen originaleste seamma giengelem jih maajem buerkiestidh.

Dellie golh májhtajim aahka Aannan boelhke *Mijjen jijnjh gáetieh*, *Don jih Daan Bijre II*, gusnie lea raakte seamma aamhtesem digkiedeminie. Tjierreste dovletji saemieh lin jaepien bijre johtetjeminie, jih fierhten jaepieboelhken lin vihties árromesijji-

eh. Nimhtie dam ij leah mijjen naan vihties baakoe joekoen sæjjan. Ojhte nimhtie, fierhtene dajvesne lij/lea gáetiem, tjaktje-, daelvie-, gjire-, giesie gáetiem, jih gosse nimhtie gotnje-sje dellie iemie vuejnedh guktie almetje maahta vaeride, baahkojde, jaevride, boeltide (ij mijjen naan saemien ektiebaakoe «natur»-ese gænnah) tjuvtjiedidh, jih jiehtedh *dam gaajhkem lea mov gáetiem*.

Nov maaje saangerdem idtjim dallatjinie mujhtieh, gielen væjloem jih veljiem jijnhkegøøtim. Læhkoe báeries øøhpehtæjja vihtiesti annje lea áajvemes. Jih satnine ektesne sijhtem barre eevtjedh jinjebh saemieh tjæliestidh. Luste badth, jih earoem munnjen árrome vihties saemien tjælegh áarjelsaemiengielese jarkoestidh - barre vienhtedh man luste jis naan aejkien sijhtieh tjælegem áarjelsaemiengieleste jarkoestidh! ■

Eloštanvierut ja soagņu dološ Sámis

Mis leat arvat dieđut sámiid soagņu, eloštan- ja náitalanvieruid birra 1500-logu gaskkamutto rájes ovddosguvlui.

AAGE SOLBAKK

Ruota beale gáldut deatalaččat

Hui deatalaš gáldut leat nu gohčoduvvon báhpamuitalusat Ruota bealde. Ruota eiseválddit bivde báhpaid háhkat dieđuid sámiid birra, mat galge almmustuvvat girjin. Eurohpás lei oainnat viidánan sáhka ahte davvin ášai ártegis noidošeaddji álbmot geaid gaskkas vissa Ruota gona-gas ge vieččai alcces noaideveahki go lei soahtamin Eurohpás (30-jagi soahti, 1618-1648). Ruota *professor Johannes Schefferus* (1621-1679), gii lei riegádan Duiskkas, oaččui de bargun lágidit báhpaid čohkken mitalusaid luohtehahtti girjin sámiid birra. Girji almmustuvai jagi 1673 namain *Lapponia*.

Báhpát geat čohkkejedje dieđuid sámiid birra, ledje ee:

Sámi náittus. Albmáguoktás ja nissonis čikŋagávttit badjelis. Schefferus 1673.

Olaus Niurenius ja *Nicolaus Lundius Lappo* čáliiga Upmi Sámi (Ume lappmark) birra,

Olaus Graan (1618-1689) čálii Bihttán Sámi (Pite lappmark) birra,

Samuel Rheen (s. 1615-1680) čálii Julev Sámi (Lule lappmark) birra,

Gabriel Tuderus (1638-1705) čálii Giema Sámi (Kemi lappmark) birra ja

Johannes Tornæus (s. 1608-1681) čálii fas Durdnosa Sámi (Torne lappmark) birra.

Tornæus nappo čálii Durdnosa Sámi birra, masa gulle ee. Guovdageainnu, Ávjovári, Deanu (Juovssa) ja Ohcejoga siiddat, mat mañešgaskaáiggis gitta 1751 rádjái ledje Ruota stáhta juridihkalaš badjeliigeahčus. Ruota ja Norgga náitinlágat báidnigohte dáid áiggiid sámiid elošteamiid dahje ovttasorruma, erenoamážit reformašuvnna rájes 1500-logus go stuorra girkolaš nuppástusat dáhphuvve Eurohpás. Sihke náitinlágaid ja náittoseallima badjeliigeahčču čavgejuvvojedje.

Maid čálalaš gáldut muitalit ovdal reformašuvnna

Boarraseamos gáldu mii namaha sámiid náittoseallima, lea Norgga *Erik Walkendorf* (?-1522), gii mátkkoštii Davvi-Sámis vissa jagi mañjá go lei nammaduvvon Troandima earkebisman jagi 1511. Sullii 1520 son sáddii mátkemuitalusas poavii Leo X:ii. Das son čállá ahte sápmelaččat vašuhedje náittosdili. Sii bálva-

ledje *Demonaid*, muhto dál lei son oahpahan daid bálvalit dušše ovtta duohta Ipmila ja náitán daid *girku ovddas*. Dán ferte áddet dan láhkai ahte sápmelaččat eai vel dovdan kristtalaš girku náitinmeanuid.

Walkendorf nappo ii namat maidige dalá sámiid eloštan- ja náitinvieruid birra. Dan geahččala čilget Ruota katolalaš bisma *Olaus Magnus* (1490-1557), gii čálii historjágirjjiid davvi álbmogiid birra: *Historia de septentrionalibus*, mat almmustuvve Romas 1555. Son lei johtán gitta Durdnosa Sámis ovdal go gudii Ruota reformašuvnna geažil. Sápmelaččaid náitinvierru doložis lea leamaš časkit dola didnuin náittospára oivviid badjel ovdal go goadástallagođiiga ovttas, son čilge ja lasiha:

Dolla ja didnu čatnet oktii náittoseallima ja buktet lihku duohta náittoseallimii. Fuolkkit loktejit moarsi, gean leat činahan neade- ja buoidatnáhkkebiktasiiguin, hearggi čielggi ala ja mieđuštit su goahtái dan botta go ustibat ávvudit ja rohkadallet dearvvasvuoda ja mánnáoažžunlihku.

Dollačaskima náitalettiin čilge maid Ruota professor *Johannes Schefferus* (1621-1679) *Lapponia-girjjistis* 1673, ja *Gabriel Tuderus* (1636-1705), gii nammaduvvui Anára báhppan 1669 ja Giema suohkanbáhppan 1675.

Walkendorf ii orron árvvus atnimin sámiid elošteami dahje ovttasorruma, man kristtalaš girku ii lean buressivdnidan, danne go dat lei čadnon *Demonaide* dahje noaidevuhtii. Muhtun anonyma čállii, gii várra lei Oarje-Finnmárkku rittu báhppa, čállá 1500-logu loahpas ahte sin náittosdilii ii leat nu ollu maid dadjat:

...dasgo sii eai dagat iežaset rivttes náittosdillái, earret áibbas hárvviid, muhto váldet alcceaset nissoniid gos ja goas beare besset. Ja soamis sis atná dakkára moadde jagi ja de fas earrána das. Dan sii gohčodit namain áhkás bálkestiit, dahje ge áhkká bálkesta isidis. Muhto soapmásat gal báhcet ovttas orrut olles agiset. Ja jos sin luhtte leat luovos nissonat, sii gohčodit daid sadjásaš gálgun.

Portugálalaš *Damianus a*

Sámiid náitinvierru. Vánhen (dahje noaidi) časká dola didnuin náittospára oivviid badjel, ja nu leaba náitalan. Dát sámiid náitinvierru lea leamaš geavahusas doložis, čilge Olaus Magnus girjjistis 1555.

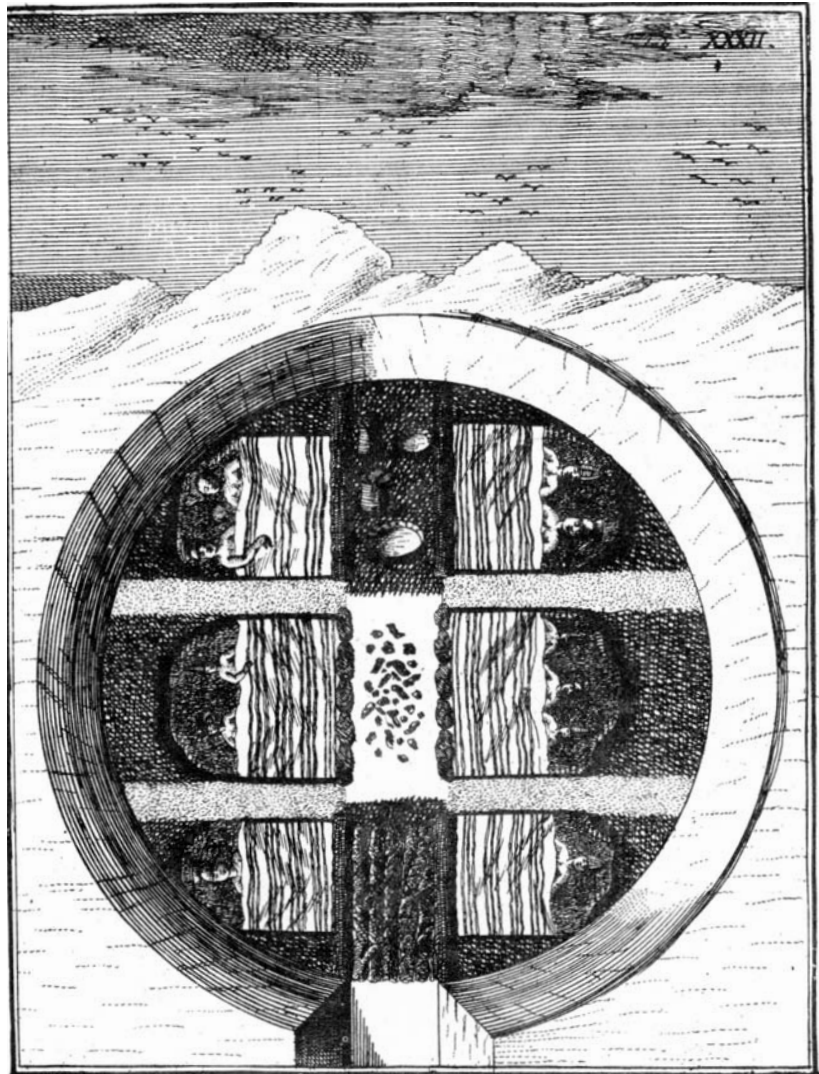
Várra Ávjovárrelaš náitaleamen Leavnnja nieiddain 1700-logu álgus. Duogábealde: Čudegietti girku man Thomas von Westen huksehii. Knud Leem 1767.

Goes, gii jagi 1529 mátkkoštii viehka davvin, čállá 1540 ahte sápmelaččat atne árvvus ja elle šigolas náittoseallima ja hárvve earránadde.

Reformašuvdna čavgii badjeliigeahču

Reformašuvnna maŋŋá náitinlágaid ja náittoseallima badjeliigeahču čavgejuvvojedje garrahit. Ruota stáhta lei ovddimusas organiseret fásta girkolaš doaimmaid sámiid várás. Dat dáhpáhuvai dalá maŋŋá 1600, gonagas Karl 9. áigge. Vuosttamuzžan Karl 9., gii jagi 1607 nammadii iežas maddái *sámiid gonagasasan*, huksegodii girkuid *Ruota Sápmái*. Girkut galge huksejuvot siiddaid dálveorohagaide - dálvadasaide - ja dát dagahedje maddái dan ahte bivdosiiddaid sosiálalaš doaimma háddjanii.

Deatalaš lei maid fidnet báhpaid,

«li leat gal imaš ahte sápmelaččat rohčošit duollet dálle, go jurddaša ahte albmát ja nissonat veallájit álas seamma goadis», čállá Finnmárkkku ámtamánni 1757. Knud Leem, 1767.

paid, geat háliidedje oahppat sámegeiela ja ássagoahtit Sámis. Báhpaid galge erenoamážit gozihit ahte lagas fuolkkit eai «furrošan, «rohčošan» dahje náitalan. Dát morálaoaidnu gal heivii bures bivdosiiddaid eloštanvieruide ge, erenoamážit dat ahte lagas fuolkkit eai eloštan dahje «ávnastan mánáid», muduid sáhtii sohka sillot. Muhto mángii lei váttis čuovvut dáid njuolggadu-

said, erenoamážit maŋŋá go buolleviidni leavvagodii siiddaide gávpealbmáid mielde.

Deatalaš bargun šattai maid lágideaddji sámegeiel girjjiid mat galge geavahuvvot kristtalašvuoda oahpahasas. Dan olis prentejuvvojedje vuosttas sámegeiel girjjiid jagi 1619. Nubbi lei áppesgirji ja nubbi measso- dahje áltárgirji. Lágideaddji lei Bihtáma báhpá *Nicolaus Andreae*.

Ná čilge Knud Leem soagnostallama

Go sápmelaš vuolga irgemát-kái, de son váldá mielddis lagamuččaidis ja okta dain lea soagnoolmmoš. Sus lea maid mielde buolleviidni go ulbmilin lea fállat dan sutnje gean doavvu šaddat iežas moarsin, ja nieidda vanhemiidda ja skihpáriidda. Dasa lassin sus lea mielde soagnoskeanġka, mii lea silbaboagán, suorpmas dahje eará dakkáraš, buot dát su várís mielde.

Go jovdet gohtái gos nieida lea, de mannet buohkasisa, earret irgi, gii orusta olgobeallái vuordit gohčohallat sisa. Go soagnofárru lea boah-tán sisa, de soagnoolmmoš fállala nieidda áhččái jugástaga. Jos son biehttala, de mearkkaša dan ahte son ii atte soagnolobi, muhto jos váldá vuostá dan ja jugista, de dovddaha son ahte soagŋu ii leat su vuostemiela. Soagnoolmmoš dalle fállala jugástaga maiddái niidii ja earáide geat leat goadis. Soagnoolmmoš de čilge mohkis, ja son de geavaha buot návccaidis rábmot irggi ja hállat buriid su birra. De son dáhttu irggi sisa. Jos

nieida, su vanhemat ja verddet leat miedihan dasa, de soagnoolmmoš addá soagnoskeanġka, mii gohčoduvvo *gihlin*. Maiddái lohpidana nieidda vanhemiidda skeanġka, omd. odđa biktasiid dahje dakkáraččaid, maid sápmelaččat gohčodit *bijahassan*. Dáid fearrámiid maŋŋá soagnoolmmoš dahká earrodearvuodaid ja váldá mielddis soagnofárru ja máhcet ruoktoiset.

Jos vanhemat vuos leat lohpidana nieiddas irgái ja maŋŋá rihkkot lohpidána, de fertejit sámiid addin lága vuodul addit ruovttoluotta ii dušše buot daid gihliid ja bijahasaid maid leat ožžon, muhto velá eambo, ja buhtadit maiddái buolle-viinni maid leat juhkan.

Heajaid maŋŋá vivva dávjá orru vuotnámis ja vuohpas luhtte jagi. Dan maŋŋá de diket fárret sierra ja ásahtit odđa dállođu, muhto eai suova ovdal go sudnos lea doarvái opmodat, dalle go leaba ožžon šibihiid, bivuid, ruittuid, gávnniid ja eará dakkáraččaid maid dárbašeaba dállođu.

Stuorát váikkuhusa oáččui sámeskuvlla ásaheapmi Liksu jagi 1632 riikkarádi *Johan Skytte* vehkiin. Skytte oaidnu lei ahte sámi báhpát ožžo sápmelaččaid buoremusat jorgalit kristtalaš-vuhtii. Ja báhppaoahpahuš ii gal-

gan šat dáhpáhušvat olggobeal Sámi, muhto Sámis. Liksu sámeskuvllas oahppit ožžo buot nuvtá. Skuvla doaimmai badjel 200 jagi dassá go sirdojuvvui guhkkelii Sápma. Dáid doaimmaid ja ásaahasaid čuovggas ferte de

áddet náitalanvieruid ja eloštemiid rievdamiid ruotabeal bivdosiiddain.

Ruota báhppa *Johannes Tornæus*, gii lei Durdnosa báhppan 1640-1681, oahpai bures dovdat siiddaid sosiála dilálašvuodaid ja vieruid. Guktii jagis son mátkkoštii Durdnosa Sámis, ja mii diehtit ahte son jagi 1641 gallii Guovdageainnu, Láhpojavrra, Ávjovári, Deanu ja Ohcejoga. Nu son rahčagodii garrasit ovdidit oahpahuš sámiid gaskkas. Son jorgalii sámegeallii ruota girkoiehtagirjji, mii prentejuvvui jagi 1648 namain *Manuale Lapponicum. Čállosisttis Berättelse om Lappmarckerna och deras tillstånd* (1653) sus lea sierra kapihtal sámi náittoseallima birra. Son dovddaha ahte ovdal gal vissa ledje sápmelaččain oktasaš eamidat. Su mielas dat orui doallamin deavása, danne go dalle sii ledje barbárat. Dál hárvve gullo ahte sápmelaččat furrošit ja rohčošit, Tornæus dovddaha, ja son lasiha:

Dál dáhpáhušvá hárvvet ahte guddojuvvo luovosmáná gástta ovdii. Jos nu duollet dalle dáhpáhušvá, de lea várra danne go nisu gii lea ožžon luovosmáná, ii fuola máná áhči isidin.

«Rohčošeami» lassánit

Bivdosiidda njuolggadussan han lei ahte lagas fuolkkit eai galgan náitalit dahje anašit. Muhto dát ge vierru rievddai dađistaga go ealáhuslágat ja servvoštallanvierut rivde. Dađistaga go miššuvdna oáččui coavcci váikkuhit

siidda olbmuid morálalaš eallimii, de lassánedje maid nu gohčoduvvon *rohcošeami*t váiddaáššin, erenoamážit márkanettiin.

*Rohcošeami*t sáhtte lean máŋggaláganat. 1600-logu gearregiin ledje dakkár áššit go náitalkeahces olbmuid anašeami, *Lönskeläge*, mii ii lean nu stuorra rihkkun ja man ovddas veardahkki-guovttos fertiiga máksit veaháš sáhku. Vearrát lei jos almmáiolmmoš rihkui nuorra nieidda videtvuoda, *Mökränkning*, man ovddas fertii gillát garra sáhku. 1700-logus ledje maiddái gearretáššin *furrošeami*t, *hor*, mat dagahedje jápminuomu.

Nu árrat go jagi 1655 nama-huvvo rohcošeapmi gearretáššin Ávjováris. *Ándde-Lásse - Lars Andersson* - lei anašan *Ándde-Ovllá* nieiddain, Ávjováris eret, ja sáhkohalai máksit golbma márkki, nu go čuožžu čállojuvov duopmogirjjis.

Videtvuoda rihkkun lei ovdan Guovdageainnu gearregis guovvamánu 6. beaivve 1661 ja Ohcejoga gearregis vahku maŋŋá, guovvamánu 13. beaivve. Guovdageainnus lei *Piera Ánde - Anders Persson* - rihkkon *Rimse-Margreta* videtvuoda, ja Ohcejogas lei fas *Joret-Karl* dahkan dan seammá *Máhte-Elliin*. Guktot oaččuiga goabbáge oktiibuot 80 márkki sáhku.

Ohcejoga gearregis guovvamánu 17. beaivve 1683 *Piera-Lásse* lei áššáskuhtton *furrošan* náitalan nissonolbmuin *Lásse-Margretiin* ja ráhkadan sutnje

Go dálvit vulge soagŋomátkái, de leŋgejedje soagŋovuojána čábbaseamos leŋggiiguin. Knud Leem, 1767.

máná. Son sáhkohalai máksit 80 *mrkr. Sölfwer*.

Geavai maid nu ahte nuorat eai háliidan náitalit goabbat guimmiineaskka vaikko leigga ávnnastan máná, *aflat barn tillhoopa*. Dákkár ášši lei ovdan Ohcejoga gearregis guovvamánu 13. beaivve 1682. *Rohcošeaddji-guovttos Niljas-Niljas* ja *Juovs-*

sa-Elle dalle sáhkohalaiga.

Duppalfurrošeapmi lei áššin Guovdageainnus, ja jagi 1729 Ruota allariecti dubmii Guovdageainnu náitalan badjealbmá *Ándde-Niljasa* (gii lei báhpá Anders Tornensisa bárdni) ja *Ándde-Mihkkala* eamida *Piera-Iŋggá* jápmimii go leigga *furrošan duppalit*. Jagi maŋŋá gearret

diedihii ahte *Ándde-Niljas* (Tor-nensis) lei báhtaran Biton (Piteå) ladnis. Mis eai leat diedut mo sudnuin geavai maŋŋá.

Irggástallan ja soagŋu

Báhpamuitalusain boahtá ovdan ahte sápmelaš, guhte áiggui vuolgit irggástallat, fertii diehtit bures iežas soga birra. Ii galgan náitalit lagas fulkkiin. Dan čilge omd. *Tornæus*. Almmái irgidii ovdal jábálaš niidii dahje leskii, vaikko dal lei ge sihke ropmi ja gutneheapmi dahje ávddeheapmi. Ahki ja čáppa neahku ii orron leamen nu deatalaš. Leat ollu ovdamearkkat ahte nuorra bártnit náitalledje rikkis, boares nieid-dain dahje leaskkain, gii ii šat sáhttan máná oažžut. Dáhpá-huvai maid nu ahte nuorra nieida náitalii boares ádjáin, gii lei jábálaš dahje rikkis. Dát lei goittot šaddan dáhpin badjeolbmuid gaskkas Julev Sámis, čilge *Rheen*. Boazodoallu lei 1600-lo-gu mielde sajáiduvvan jo hui deatalaš ealáhusláhkin Julev Sá-mis. Ná čilge *Rheen* irggástalla-ma:

Go sápmelaš vuolga irgemát-kái, de son geahččá eanemusat dan lihku man su boahttevaš áhkká lea vásihan bohccuidis-guin maid son lea ožžon skeaŋ-kan. Jos sápmelaččas leat eanet go okta nieida, de irgi álo hálíi-da su geas lea leamaš boazolihk-ku, leaš dal son rehálaš vai eah-perehálaš, čáppis vai lámis, beare lea rikkis ja ollu bohccot.

Báhppa *Gabriel Tuderus* čilge

muhtun mátkječállosisttis Giema Sámis 1680-jagiin ahte irggástal-lan sáhtii bistit máŋga jagi. Sápmelaš han ii hálíidivčče náitit nieiddas ovdal go nieidda irggis lei ožžon ollu *gihliid* dahje *gihle-rudaid*. Sáhte vássit guhtta jagi ovdal go irgi lei čohkken dan meare ollu gihliid ahte vuoni- ja vuohppasássa leigga duhtavač-čat. Tuderus gohčodii dán *garu-hus vierrun, förbannade wahn-an*, ja geahččalii oažžut sápmelaččaid luohpat das.

Lei maid dáhpin funiid hállat nubbi nuppi soga birra. Irggi soagŋoalmmái ja nieidda soga-laččat gilvui futno guhtet guim-miideaset soga dan botta go nu-raguovttos guldaleigga. Dát dáhp-i lea bistán gitta maŋemus áigái.

Go buolleviidni šaddagodii dábálaš gávpegálvun Sámis, de šattai maid vierrun geavahit dan soagŋos. Ii lean buresboahatin irgái ja su soagŋofárrui jos eai buktán buolleviinni moarsái ja su vánhemiidda. Ledje dan jáhkus ahte fertii návddašit buolleviinni jos galggai nagadit čoavdit soag-ŋoáššiid.

Muhtun miššonbáhpas hálíi-dedje gielddit geavaheames buolle-viinni soagŋus, ee. *Elias Helt-berg* (1686-1766), danne go sápmelaččat geavahišgohte dan sakramentan. Dasa lassin buolle-viidni dagahii nákkuid ja doarru-miid, jos soagŋu ii lihkestuvvan.

Buolleviinni soagŋus namaha maid *Knud Leem*, gii barggai miššonbáhpan Porsáŋggus 1725-28. Son oahpásmuvai maiddá *Ávjovári* badjeolbmuide

geat johte merrariddui Leavnjnja-vutnii ja Lágesvutnii. Son čállá ahte jos vánhemat vuos leat loh-pidan nieiddas irgái ja maŋŋá rihkkot lohpadusaset, de lea čále-keahtes lánhan ahte irgi galgá oažžut ruovttoluotta gihliid. Dasa lassin galgá son oažžut buhta-duvvot buot goluid, maiddá buolleviinni mii lea geavahuv-von soagŋomatkkis.

Ávjovári gearregis guovvamánu 5. beaivve 1722 meannuduv-vui váiddaášši soagŋogihliid ruovttoluotta gáibideami birra. Bárdnealmmái *Niljas-Piera - Per Nilsson Ung Karl* - gáibidii ruovttoluotta 15 dlr. buolleviinni ovddas maid son lei addán *Poala-Niljasii* gii lei lohpidan nieiddas sutnje eamidin. Son ii lean doallan soahpamušas ja lei dan sadjái lohpidan nieiddas *Morten-Lemehii*, Várjjagis eret. Gearret mearridii ahte *Niljas-Piera* galggai oažžut ruovttoluotta beali vahágis, ja nu sudno riidoášši galggai loahpahuvvot, *så blifwer deras twist i detta måhlet uphäfwen*.

Guovdageainnu gearregis jagi 1733 meannuduvvojedje guokte dákkár ášši. Nubbi ášši lei 4 gátnu buolleviinni birra, maid *Piera-Lásse (Bær)* lei addán *Niljas-Jovdnii*. Máksun galggai *Piera-Lásse* oažžut *Niljas-Jovvnna (Siri)* oappá, Márggeha, eamidin. Nu ii lean dáhpáhuvvon, ja *Piera-Lásse (Bær)* gáibidii ahte *Niljas-Jovdna (Siri)* galggai buhtadit buolleviinni, vai earát ge eai šatta gillát seamma lánhakai. *Niljas-Jovdna* čuočuhii ahte *Piera-Lásse*

lei irgidišgoahtán su oabbái su lobi haga, ii ge son lean addán sutnje maidige doaivagiid oappás hárrái. Duopmun šattai ahte *Niljas-Jovdna*, gii lei ávkkástallan *Piera-Lásse* buriid, galggai máksit sutnje beali vahágis.

Sohkagoddi deatalaš

Sámeigiella lea hui rikkis sohkanamahusaid dahje -doahpagiid hárrái, ja dat čájehit ahte sohka ovdal lei deataleamos sosiála vuogádat. Sohkadoadhpagat leat hui boarrásat, ja boarrasepmosat gullet várra nu árraáigái go urála áigodahkii.

Lei hui deatalaš diehtit iežas ja lagamus bearrašolbmuid ja fulkkiid saji sohkamuoaras, ja juohkehaččas ledje su erenoamáš doahpagat. Dát nannii soga dovddu ja beroštumi ja dagahii dan ahte juohkehaš ražai dan ovdii ahte áimmahuššat soga.

Sohkanamahusaid bokte didii juohkehaš iežas ovddasvástádusa sogas. Dan vuohttit bures earret eará náitalanvieruid bokte geahčadettiin 1700-logu ja 1800-logu sis-Sámi girkogirjjiid. Geahččot ovdamearkka muhtun Joks-vieljaid Kárášjogas, ja geahččot geaiguin sii leat náitalan:

John Persen Joks, r. 1827, j. 1887. Náitalan 1. geardde 1849 suinna: *Kirsten Johannesdtr. Anti*, r. 1831, j. 1859. Sudnos ledje 3 máná go eamit jámii. Náitalan 2. geardde vuosttas eamida vielja nieiddain: *Magga Johns-dtr. Anti*, r. 1843, j. mánnasengii 1862. Sudnos lei bárdni. Náitalan 3. geardde 1865 nuppi eamida

Siseatnan siiddaid albmát vižže dávjá eamida mearrarittus. Ámtamánni Lilienskiold sárgguhan mearrasámi nissoniid čikŋagávttit badjelis ja šielat heaŋgámin giehtagávas. Lilienskiold 1698.

nuorat oappáin: *Karen Johns-dtr. Anti*, r. 1846, j. 1866. Sudnos lei nieida. Náitalan 4. geardde 1868 suinna: *Ellen Johannesdtr. Magga*, r. 1846, j. 1875. Sudnos ledje guokte máná.

Josef Nilsen Joks, r. 1813, j. 1882. Náitalan 1. geardde 1840 suinna: *Anne (Ane) Amunds-dtr. Siri*, r. 1819, j. 1855. Sudnos ledje vihtta máná eallimin go Ánne jámii. Náitalan 2. geardde 1856 eamitrohki nuorat oappáin: *Gunhild Amunds-dtr. Siri*, r. 1833, j. 1869.

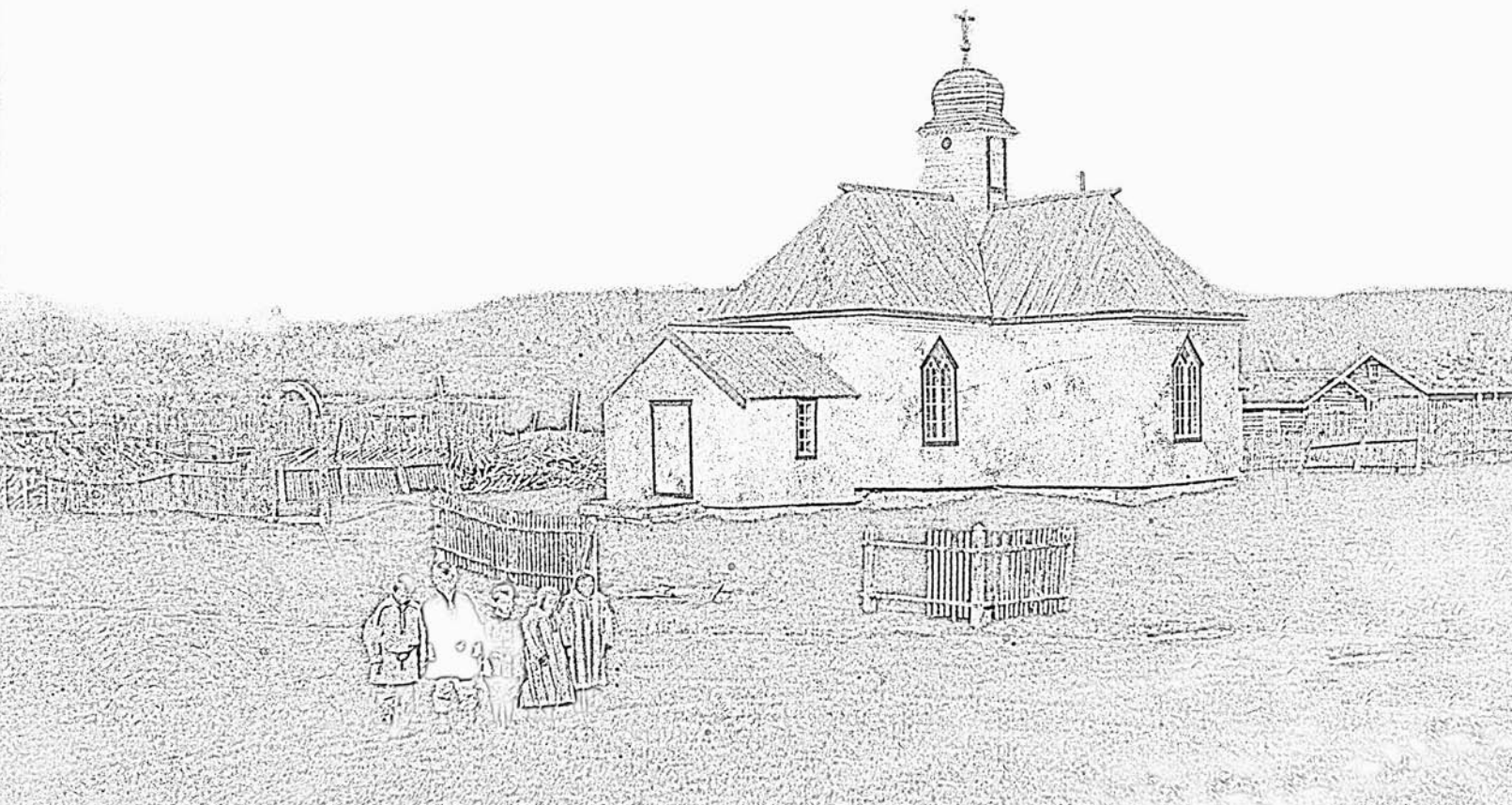
Sápmelaš ja professor *Israel Ruong* lea girjjistis *Samerna* čilgen dán náitalanárbevieru, man vuoddu lea soga sosiála vuogádat ja man gohčoda *leviratan* ja *sororatan*. Levir mearkkaša máhka dahje isida viellja, ja *soror* mearkkaša oabbá (eamida oabbá).

Levirat-rolla geatnegahtá isi-

da nuorat vielja veahkehit boarrasat vielja bearraša jos son lea guhká ruovttus eret dahje jápmá, de vaikko náitalit leaskkain. *Sororat*-dilálašvuohta mearkkaša fas dan ahte nisu veahkeha boarrasat oappá ja áinnas náitalit oappárohki leaskkain, jos son ain lea náitalkeahtá.

Lei hui deatalaš ahte mánát árrat ohppe lagas ja guhkkelis fulkkiid namahusaid, ja maiddá sin namahusaid geat náitalledje sohki. Eará vuohki mii muitalii soga gullevašvuoda ja deatalašvuoda birra, lei dearvvahit lagas fulkkiid oktiinjuniid, earáid dearvvahii giedain.

Dákkár sohka vuogádat lea dovddus suoma-ugralaš álbmogiid gaskkas. Min dieđus dát ii praktiserejuvvo šat sámiid gaskkas otne, muhto lea leamaš geavahusas gitta odđa áigái. ■

Tabuat girkus

Mun lean muhtun láhkai gáidan girkus. Dassái lea jo lagabui 20 jagi. Munnje šattai oktavuoha girkui váttisin danne go mu mielas orui leamen nu ahte mun in dovdan iežan ollásit dievaslaš olmmožin, sápmelažžan, girkus. Go čájehuvvui ahte girku árvvut ja sámi árvvut eai alo heiven oktii.

INGA RAVNA EIRA

Munnje šattai dát noaddin. Smiehttagohten manne ja gávnahin siva. Girkui ii heiven dat mii munnje lei dehálaš, dat maid mun ledjen oahppan iežan sámi ruovttus ja sámi birrasis.

Dat mii maid dagahii ahte mun in šat orron heivemin girkui lei dat ahte girku ii orron berošteamen das mii dáhpáhuvai politihkalaččat sámi servodagas. Ii gos-tege hállon dan birra. Mun ledjen dego olggobealde iežan servodaga.

Áiggun geahččalit čilget manne dát šattai munnje váttisin.

Lean välljen čállit golbma tabua birra dás:

- Luohti
- Máinnastan- ja muitalanárbi
- Sámi politihkka

Luohti

Luohti lea okta dien áššiin maid girku dalle ii dohkkehan. Dat ii galgan gullot girkus ja kristtalaččat eai galgan juoigat.

Áiggun vuos čilget mii luohti lea ja manne mii juoigat. Ja de muitalan mo mu mielas girku dalle meannudii luodi.

• *Mii lea luohti?*

Refereren «Dajahusat» girjái gos Nils Jernsletten čállá ná luodi ja juoigama birra:

Juoigan lea dego ealli hállangiella.

Dat gullá olbmo eallimii.

Luohti addá olbmui iešdovddu ja nanne oktavuoda ustibiiguin ja servodaga olbmuiguin.

Ánnjaras Ánde fas lohka ná seamma girjjis: «Luohti lea dego ustit: Go leat okto meahcis ja de muitát ustiba ja de rohttehat dan, de dat dahká millii buori, go beasat juoiggastit dan.»

Ná guhkás «Dajahusat» girjjis.

Juoigan lea maid muittašeapmi. Juoigamiin govve luonddu, ealliid ja olbmuid. Juoigan lea sámi álbmotsuoknja.

Vánhemat dahje eará fuolkkit ráhkadit dovna mánnái. Manne? Danne go sii leat buorit mánnái ja hálidit geassit mána bajás oadjebas dillái. Ja mánnái lea dát

hirbmat dehálaš. Son dovda iežas leat dehálažžan ja olbmuid logus.

Nubbi doaibma lea nannet máná iešdovddu. Sii välljejit dakkár sániid mat muitalit ahte son lea dehálaš. Rábmojit čeahpin, fallin, doaimmalažžan ja nu ain. Dát han addet mánnái olmmošárvvu.

Go de mánná šaddá ollesolmmožin, de oažžu ollesolbmo luodi. Dál maid bidjet sániid mat muitalit makkár olmmoš dat lea. Sánit rábmojit su. Sihke sánit ja melodiija muitalit olbmo iešvuođaid ja govvejit su. Olmmoš dovda ahte son lea divrras ja dehálaš. Ná buoriduvvo iešdovdu. Gullevašvuohta nannejuvvo.

• *Manne juoigat?*

Ludiin muittaša muhtuma. Go mun juoiggan iežan vielljarohki, de dagan dan danne go váillahan su. Luohti maid geahpeda morraša. Go juoiggan su de boadán dego lagabuid su, oamastan juoidá mii lea su. Lean ilus go sus lea báhcán oppa luohti ge nu ahte beasan su ain juoiggastit.

Mun juoiggastan fulkkiid, ustibiid ja oahppásiid go muittašan sin. Dahje juoiggastan go deaivvan muhtun fuolkki, ustiba dahje oahpes olbmo dearvvahan dihtii su.

Hejain juiget náittospára sávvan dihtii sudnuide lihku. Juiget pára fuolkegotti dainna sávaldagain ahte šattašii buorre oktavuoha ja gaskavuoha odđa fulkkežiid gaskka.

Irgi juoigá moarsis ja moarsi

fas irggis ráhkkesvuodain.

• *Girku ja luohti*

Go kristtalašvuohta bodii Sápmaide dat lei odđa osku. Dat lei dehálaš dan sajáiduhttit ja oažžut sápmelaččaid heaitit bálvaleamis vuoigvuođaid ja ipmiliid mat gulle sápmelaččaid boares oskui. Vár-ra lei álggos nu ahte olbmot eai dalán čuovvulan dan odđa oskku. Historjjá čállosat čájehit ahte kristtalašvuohta sajáiduvai easka sullii 700 jagi manjil go omd. Norggas. Miššunearat geavahedje iešguđet vugiid bágget sápmelaččaid dan odđa oskui. Namanhan dás muhtun dain vugiin. Sii bolde meavresgáriid, noiddiid dehálamos gaskaomiid. Gohčodedje siiddiid ja bálvvossajiid eahpeipmil bálvvossadjin. Luodi dubmejedje suddun danne go noaidi dan geavahii oaffarrušadettiin.

Girku maid dubmii luodi suddun. Olbmot eai duostan šat juoigat almmolaččat. Ii ge skuvllas ge galgan juoigat.

Eanaš sámi mánat ja nuorat eai sáhttán orrut ruovttus skuvlla váccedettiin. Ná masse sii juoigandáiddu. Girku ja skuvla nago deigga jávkadit luodi goit ge dainna lágiin ahte ollugat amasmuvve luotái. Dál ii leat šat dábálaš ahte buohkain lea luohti. Ollu mánat ja nuorat eai máhte juoigat eará go CD ja káseahitta ludiid. Sii eai dovdda fulkkiid ja oahppásiid ludiid. Vaikko velá luohti ovttá láhkái eallá ge dál, de lea luodi sadji ollu sámi

guovlluin beaivválaš eallimis jávkan.

1970 jagiin badjánii sáhka maid girku oaivvilda luodi birra. Dalle dominerii dat oaidnu ahte girkus ii heive juoigat danne go dat lea suddu. Dalle barga mun aktiivalaččat girkobargin ja ledjen oskudovddasteaddji. Áddejin fargga ahte juoigat ii galgga. Ii ge eisege dakkár gii manná rihpain, eahkedismállásiin ja oahpa ha mánáid sotnabeaiskuvllas. Muhto munnje lei ja lea luohiti juoigan lunddolaš. Seammás ledjen mielde ovddideamen sámi kultuvrra ja sámegeiela politihk-kalaš bargguin. Oahpahin luodi skuvllas. Mu mielas lei dat áibbas lunddolaš. Doppe mearredii dien áiggi skuvlastivra ahte skuvllas ii galgga oahpahit luodi. Munnje šattai dát váttis ášši danne go munnje lei luohiti hui divrras. Mun lean dan oahppan iežan vanhemiin, ádjás ja fulkkiin. Dat lea álo leamaš lunddolaš oassin mu eallimis. Juoiggadan hui dávjá. Dalle maid dahken dan. Luđiin mun máinnun ipmila sivdná-dusaid nugo jogaid, jávrriid, duoddariid, orohagaid, eallid ja olbmuid. Jerren dávjá manne lea sámi álbmot šuokja eambbo sut-tolaš go eará álbmogiid šuoŋat. In ádden dan.

Ohcagohten čilgehusaid Biibalis. Dán oktavuodas ohcen veahki ja čilgehusaid Biibalis. Fuomášin maiddái ahte girku ollu áššiin lei gáidan čállagis. In ge gávdnan gos ge Biibalis gos luohiti livččii dubmejuvvon sud-

150. sálbma Sálmmaid girjjis

Halleluja!

Máidnot Ipmila su bassi báikkis,

rámidehket su su alla almmis.

Máidnot su su fámolaš daguid dihtii,

máidnot su su stuorra válldi dihtii.

Máidnot su čuoddji dorvviin,

máidnot su háhppain ja lyrain.

Máidnot su rumbbuin ja dánsumiin,

máidnot su streaŋgačuojanasain ja njurggonasain.

Máidnot su čuoddji symbálaiguin,

máidnot su čuojaheaddji symbálaiguin.

Buot mas lea vuoŋŋanas, máidnos Hearrá.

Halleluja!

dun. Gávden ollu čálabáikkiid maid sáhtii geavahit dulkot luodi suddun. Muhto dát lea dulkonášši. Gávden maid čálabáikkiid maiguin sáhtii bealuštit luodi. Dien áiggi logadin dávjá 150. sálbma Sálmmaid girjjis jedden dihtii iežan (geahča bajábealde).

Imaštišgohten manne girkus ii galgan luohiti geavahuvvot. Ja maiddái dan mo luohiti sáhtii leat suddu, dat mii lea vuolgán ráhkesvuodas ja ustivuodas. Dat mii čatná olbmuid oktavuodaid. Dat mii čájeha ahte olbmot atnet nuppiid seammadássásaš olmmožin. Justa nu go Biibalis čuožžu dan nubbin stuorámuš báhk-komis:

«Don galggat ráhkistit laga-muččat nugo iežat.»

Ollu sámi báikkiin eai suova vel otnge searvegottit juoigat

girkuin váikko velá ollu lea ge rievdan 1970 jagiid rájes luodi ektui. Mun diedán ahte muhtun searvegottiide lea luohiti lunddolaš.

Go dat odda liturgija, mii lea ráhkaduvvon sámi musihka vuodul, bodii sámi searvegottiide de dagahii dat ollu digaštallama. Dat lei mu mielas buorre. Olbmot besse buktit iežaset oaiviliid. Muhto dát čájehii ahte áigi ii lean velá láddan nu ahte luohiti livččii lunddolaš oassin girkus. Ii ge oro velá otnge ge leamen nu.

Máinnastan- ja muitalanárbi

Nubbi dain áššiin maid mu mielas ii orron girku dohkkeheamen lei min oktavuohita máinnas- ja muitalanárbevrrui.

*Mun juoiggastan fulkkiid, ustibiid ja oahppásiid go muittašan sin.
Dahje juoiggastan go deaivvan muhtun fuolkki, ustiba dahje oahpes olbmo
dearvvahan dihtii su.*

• *Mii lea máinnas- ja mitalanárbi?*

Máinnasteapmi gullá sámi njálmmálaš girjjálašvuhtii mas leat guhkes árbevierut. Máinnas- ja mitalanárbevirrui gullet máidnasat, mitalusat, cuvccat, diiddat ja sátnevádjaset.

Máidnasiin ja mitalusain le-
dje mánga dehálaš doaimma dološ sámi servodagas:

- Earuhit buori bahás
- Earuhit mii lea riehta ja mii lea boastut
- Olbmot máinnastedje dan sádjái go gieđdit ja gohččut
- Máinnastedje rávven ja cuiggodan dihtii sihke mánáid ja ollesolbmuid
- Máinnasteapmi nannii gulle-
vašvuoda go olbmot čoahkkanedje
- Máinnastettiin bohte maiddáid ovdan oainnut luonddu ja luonddugáhttema ektui
- Máidnasat nannejedje čearddalaš iešdovddu.
- Myhta Beavvi bártne soaŋnomátke jiehtanasa nieidda lusa mitala ahte sápmelaččat leat beaivváža maŋisboahhtit
- Gávdnojit máidnasat sámiid álgoáiggiid birra
- Leat máidnasa mat mitalit sápmelaččaid oktavuodaid bir-

ra eará álbmogiiguin gos stálat ja čudit eai bide geanohis, muhto gávvilis sámiin.

Muhtun máidnasat govvejit mo buot lea šaddan dahje sivdniduvvon. Buot álbmogin orrot gávdnomin dákkár mitalusat. Dát leat dávjá čadnon oskui. Maiddá sápmelaččaid mitalusain leat čielga oktavuodát dološ oskui ja máilbmegovvii.

Váikko sámi servodat lea ollu rievdan, leat máidnasat ain ealli oassin min kultuvrras.

• *Girku ja máidnasat*

Sámi girjjálašvuoda ruohttasat leat vuolgán sámiid dološ oskus. Dološ servodagas lei osku dárkilit čadnon birgejupmái man vuoddu lei luondu. Osku lei oassi beaivválaš eallimis. Go kristtalašvuoda bodii, de gildojuvvui dát osku ja buot mii dasa gulai. Muhto dološ osku ii jávkan nu álkidit.

Máinnastanárbi lea nubbi eará oassi, earret luodi, dološ oskus mii lea eallán gitta otnáži.

Áiggun dás namahit erenoamážit diidaid. Jáhkku diiddaide lea ealli ain otne ge. Dán gohčodit maid tiidajáhku dahje eahpeoskun. Muhto mu mielas diidajáhku oahpaha mo olmmoš gal-

gá láhttet olbmuid, eará sivdná-
dusaid ja luonddu ektui.

Dá leat moadde ovdamearka:

1. «Bilkár» máinnas

Guokte vieljaža leigga jodus boazorátkagii. Go beaivváš badjani de nuorat viellja juoiggastii:

Beaivváš gállis báitá

Mii galmmas lea dan láitá

*Jienaid, muohhtagiid dat šolge
ja giddudahtá juohke dolggi*

Boarrasat viellja gilddii vieljas:

- It galgga ipmila sivdnádusaid bilkidit

De bodii suhkes borga. Firtii easkka moatte beavvi maŋgil. Dalle vulggiiga fas johtui. Eahkedis šattai mánoeahpi. Vuot juoiggastii nuorat viellja:

Mánuš, mánuš, lá lá

čohkká dego jalla

Sevdnjes ija šealgá

buollaš olggos bohčá

beaivváš dujiid lámčá

Boarrasat viellja gieldduhii vieljas, muhto ii ábuhan. De dagai hirbmat suhkes murkku. Soai fertiiga fas bisánit ja šattaiga orrut 3 beavvi. Boarrasat viellja logai:

- De oainnát mo geavvá go

ripmet Ipmila sivdnádušaid bilkidit.

Goalmmát beavvi easkka beasaiga vuolgit. Lei čappa dálki. Eahkedis šearrágohte násttit. Dalle fast juoiggastii nuorat vielja:

*Násttážat čuvget já já já
Libaidit ja bilhaidit já já já*

De bodii doleš ja časkkii nuorat vielja hearggi jámas. Boarrasat viellja logai:

- Jus dál it heaitte, de gal oainnát mii dutnje geavvá!

Nuorat viellja vástidii:

- Ii dat daga maid ge jus velá okta heargi jápmá ge. Doppe han gal báhcá nubbi vel.

Nuorat viellja šattai ieš geassit gerresa go vulggiiga. Ja nu son bázahalai boarrasat villjii. Boarrasat viellja manai. Eahkedis bisánii ja čanai hearggi guohtut. Ieš bijai dola ja vuorddašii vieljas. Go nuorat viellja bodii, de lei boarrasat viellja málestan.

Go leigga boradan, de viega-dišgohte guovssahasat almmis. Dalle nuorat viellja vuot juoiggastii:

*Guovssahasat vihket lip lip lip
buidi njálmmis lip lip lip
veažir gállus lip lip lip
ákšu sealggis lip lip lip*

Boarrasat viellja gieldduhii, muhto nuorat viellja ii jeagadan. Guovssahasat livžugohte ja roaškigohte muohtaga vuostá. Boarrasat viellja gomihii gerresa ja

čákjalii dan vuollái. Nuorat vielja ii beroštan das dušše juoiggastii. Guovssahasat dohppestalla-gohte beskii ja njavve guolggaid. Loahpas bulii beaska buot.

Danne lohket ge boares olbmot:

- Ii galgga guovssahasaid bilkidit amaset guovssahasat suhttat ja boaldit.

Ulbmil dáinna máidnasiin lea oahpahit árvvusatnit sivdnádušaid.

2. Nubbi eará diida:

Go ceggegohtá goadi dahje huksegohtá stobu de galgá muitit jearrat ceggenlobi vai oažžu orrunráfi.

Dat han oahpaha ahte galgá čájehit vuollegašvuoda ja olmmošvuoda sivdnideapmái ja sivdnádušaide.

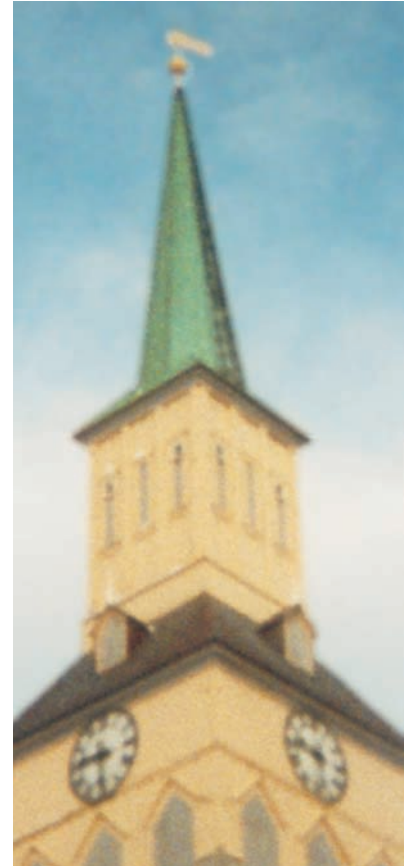
3. Goalmmát diida:

Galgá sohpat dávttiid albma láhkai go lea boradeamen, ii ge guoddit adadávttiid čeaskka-keahttá amas guržehallat.

Dá han lea buorre boradan-vieru.

Leat ollugat geat čuvvot diiddaid. Munnje lea dát divrras árbi. Mun lean oahppan vuhtiiváldit diiddaid ja geahččalan dáid oahpahit iežan mánnái ja fuolkemánáide. Diiddain lea buorre morála.

Muhto dán birra ii heiven dalle hállat girku oktavuodain. Jus oktage hálai dáid birra, de gohčoduvvui dat eahpeoskun. Muhtumat čaibme daid geat neahka-

meahttumiidda jáhkke ja masá gilde hállamis dákkár jallas áššiid birra. Dáid galggai čiehkak. Ovtta láhkai mun in ádden dán. Ja jerren manne? Lei go son nu ahte balle ahte dát fillejedje eret kristtalaš oskkus. Ii mu mielas gal leat nu. Mu mielas lea baicce nu ahte sámi máinnastanja muitalanárbi doaibmá njuolggadussan ja láidesteaddjin eallimii. Ja dat orui mu mielas heive-min dasa maid mun ledjen oahppan kristtalašvuodas. Jesus han maid geavahii veardádušaid go sárdnidii ja hálai olbmuide.

Munnje šattai váttisin joatkit girkobargin go girku ii dohkkehan dán árbbi mii munnje lei dehálaš ja divrras.

Iežan girječállimis burggán diida-, máinnas-, mitalus- ja sátnevájasgálduid. Lean hirbmat ollu oahppan dán burgimis. Ja lean čevalái go mus lea dákkár gáldu maid sáhttán geavahit ávkin.

Lean mielaevttolaččat geavahan dán riggodaga čuvvovaš iežan čállon girjjiin:

«Liedážan» girjjiis lean čállán áhkáid birra geat várjalit olbmo birra.

Lean maid čállán silbba birra mii galgá várjalit máná gufihttaríid vuostá.

«Ovcci vuomi njolgá» lea mánáidgirji. Dán girjji duogáš lea sátnevájas gumppe birra:

Gumpe ruohtá ovcci vuomi ovttá veaigis.

«Čuologeadgi» lea poesiija, juoigan, dásun ja musihkka čájálmas. Duogáš čájálmassii lea gažaldat ahte mo son livččii máilbmi leamaš jus luonddu olbmuid jurddašeapmi livččii leamaš vuoddun. Dás lean geavahan sámiiid boares oskku gáldun.

Sámi politihkka ja girku

Goalmát ášši mii dagahii ahte gaáiden eret girkus, lei dat go girku ii orron berošteamen das mii dáhpáhuvai sámi servodagas.

1970 ja 80 jagiin dáhpáhuvai ollu sámi servodagas. Sáhtta dadjat ahte dalle álggii sámi lihkadus. Sámit moridedje ja duostagohte vuostálastit eiseváldiid vealaheami ja badjelgeahččama maid ledje vásihan guhkes áiggiid čada. Sápmelaččat gáibidiš-

1970 ja 80 jagiin dáhpáhuvai ollu sámi servodagas. Sáhtta dadjat ahte dalle álggii sámi lihkadus.

gohte seamma vuoigatvuodaid go stuorit álbmogat Norggas, Ruotas ja Suomas. Dien áiggi ledje sápmelaččat mielde ollu miellačájehemiin dahje demonstrašuvnnain. Mun maid.

Muhto girku ii jietnadan maid ge. Dat doalahii iežas olggobealde dan mii dáhpáhuvai sámi servodagas. Mu mielas dat elii dego ii livčče mihkkege dáhpáhuvan. Girkobargiid gaskkas hállojuvui hui uhccán dán birra. Ja jus hálle, de eai orron atnimin dan mii dáhpáhuvai politihkkalaččat manin ge. In dieđe manne. Soaita ahte balle. Muhtumat lohke ahte girku ii sáhte ii ge galgga seaguhit iežas máilmmálaš áššiide.

Dáhpáhusat sámi servodagas 1970 ja 80 jagiin ledje duodalaš dáhpáhusat mat čuhce garrasit olbmuid dovdduide ja millii. Mun dovden ahte girku jorgalii sealggi dan oassái sámi álbmogis geat rahče sámi vuoigatvuodaid ovddas. Girku välljii eallit iežas ráfálaš eallima.

Munnje čuzii dát garrasit ja velá dat ahte ledjen mielde dan badjelgeahččamis. Dovden iežan guoktilažžan iežan álbmoga ektui. Ja dovden ahte in nagodan bargat sámi áššiid beale girkus.

Dat lei váivi munnje dán dovddastit ja mun fertejin välljet. Ja mun välljejin guoddit girku.

Dan rájes lea ollu rievdan girkus. Oainnán ahte girku lea váldigohtán eanet ovddasvástádusa sámi áššiid ektui. šadden hui illui go Sámi Girkoráddi áсахuvvui. Gádden ahte Sámi Girkoráddi áсахuvvo guovddáš sámi guvlui gos sámegeiella ja sámi kultuvra eallá. Muhto nu ii šaddan. Behtohallen seamma go ollu earát ge. Danne lea munnje mánggii badjánan dákkar gažaldat ahte lea go Sámi Girkoráddi dáža girkoráddi sápmelaččaid várás vai lea go duodas Sámi girkoráddi. Jus dat lea sámi girkoráddi de leat dasa mu beales goit dat vuordámušat ahte sámivuolta beassá leavvat girku ja báidnit buot girku beaivválaš doaimmaid. Sávan ahte sámivuolta duodaid šaddá Sámi Girkorádi ja girkobargiid barguid vuoddun boahte áiggis.

Girku lea seaguhišgohtán servodatpolitihkkii. Dat lea buorre. Dat lea ealli girku mearka. Dáža bealde lea Sámi Girkoráddi dorjon sámi vuoigatvuodaid Finnmárkku lága ektui. Dáppe rohkadallet searvegottit Sámedikki ovddas girkorohkosis ipmilbálvalusain.

Sámegeiella geavahuvvo eanet ja eanet girkus. Báhpát leat ieža vuoruhišgohtán sámegeiella eanet ja eanet.

Muhto dát lea dušše álgu. Dieđán ahte geaidnu lea moalkái. Sámi Girkorádis ja girkuin Sámis leat ollu hástalusat vuordagis. ■

Gávpe- ášši

JOVNNA-ÁNDE VEST

Eamit lei fárremin eret ruovttus.

Fárrenjurdda lei veháziid láddan su siste. Ráhkisvuohta lei nohkan, dál ii lean šat eará go vuolgit. Váttisvuohtan lei ahte mo almmuhivččii áššis isidii. Dát lei álo leamaš nu buorre sutnje, ustitlaš ja luohtehahtti. Lávii dolvvodit su restoráŋŋain ja eará báikkiin, maidda didii su liikot. Ja erenoamáš dehálaš dasa lei beassat oktii jagis fállat sutnje guhkes olgoriikkamátkki. Dat sáhtii dáhpáhuvvat goas beare, dábálaččat dalle go son ieš lei buot uhcimus vuordimin.

Muhto diekkár mátkái son ii háliidan, dasgo dat livččii dušše dahkan ášši váddásabbon. Dál galggai baicce bállet ráfis smiehttat, mo čoavdigoadášii dán mohkkás ášši. Ozašiigo vuos virggálaččat earu ja easka dasto fárrešii - vai nuppe gežiid? Deháleamos lei ahte fárren dáhpáhuvašii čábbát iige isit šattašii gillát.

Su mielas orui ahte isit lei leamaš dáid guhtaliid viehka mášoheapme, ná lávii dávjá, go dát lei olgoriikkamátkái ráhkkaneamen. Isit gullui bargolanjastis riŋgedaddamin, sáddii reivviid, eamida mielas eanet go dábálaččat. Isida láhtten váivvidii su. Mii das lei mielas? Vai dan olgoriikkamátkái dat lei vuot ráhkkaneamen? Dat vel váillui ahte gerggašii oastit divrras mátkebilehtaid, ovdalgo son almmuha iežas fárrenjurdagis. Son lei baicce jurddašan ieš vuolgit dálá skihpáriinnis mátkái, dalán go dát fárrenášši lei čielggas. Manašeiŋga gosa nu liegga riikii vuosttas oktasaš luomu doallat, guhkás isidis ja ránes árgabeaivvis.

Eallin joatkašuvai ruovttus dego ovdalge. Soai hálešteigga feara mas nugo dábálaččat. Isit lei vierus mielde hui ustitlaš. Ii mastige sáht-tán árvidit ahte sudno ovttaseallin lei nohkamin.

Nisu riŋgii ain suoli irgásis. Deaivvadeigga duollet dálle gávppogis ja ráhkkaneigga boahhtevaš eallinnuppástussii. Su skihpár livččii áin-nas háliidan beassat farggamusat eret dákkár dilis ja ávžžuhii nissona viššaleappot bargagoahit dan fárrema ovdii. Almmái ieš lei juo čilgen eamidiinnis iežaska earroášši ja buot áššebáhpárat ledje juo duopmá-
ra duohken.

Dán moivás ráhkisvuodaáššis eamit dovddai iežas dego báhcán guovtte dola gaskii. Nuppe dáfus irgi vuortnohii su doapmat dainna earroáššiin ja nuppe dáfus isit lei sutnje buoret go goassige ovdal. Son dovddai heajos oamedovddu, go oinnii man oskkáldasat náittosguoib-mi bálvalii su. Almmái lei álo leamaš dákkár, vehá boaresáigásaš vie-ruinis ja njulgestaga oktageardán dákkár ráhkisvuodaáššiin nissona mielas - áibbas earálágan go su dálá skihpár. Eamit lei sihkkar ahte diehtu ráhkisvuoda nohkamis ja náittosearus livččii isidii issoras vásá-
hus, čielggašgo goassige das.

Muhtun beaivve go soai leigga eahketbiepmu borramin, isit árvalii:

- Letne leamaš juo guoktelot jagi náitosis iige munno gaskkas leamaš goassige mihkkige.

- Maid dainna oaivvildat? Ahte ean leat riidalan? Dangon oaivvil-
dat?

- Dan ja. Lea leamaš juohkeláhkai nu álki.

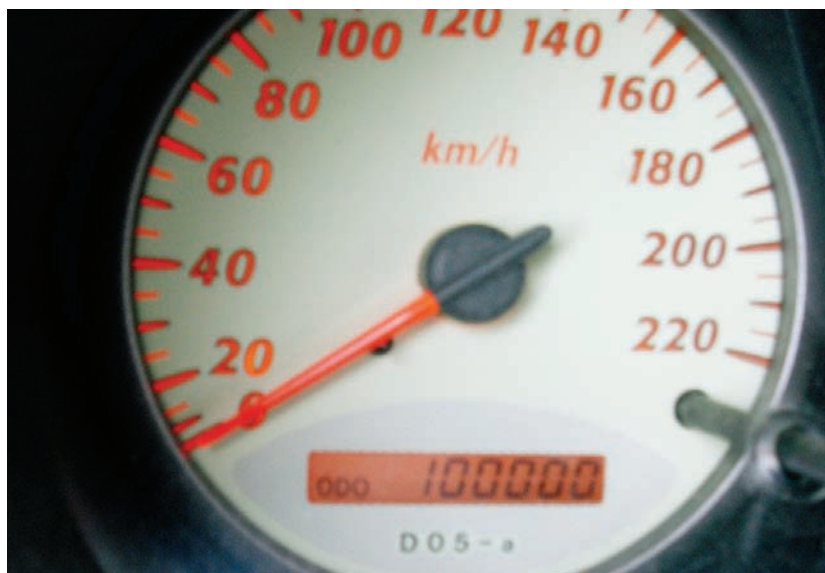
- Don leat ieš hui álkis olmmoš ja gulahalat buohkaiguin.

- Buot gudni gullá dutnje, dajai isit. - Du dihte lean beassan ovdá-
nit bargoeallimis. Don leat leamaš nu gierdavaš ja gárvvis luohpat
iežat dárbbuin munno ovttaseallima lihkostuvvama ovdii.

Eamida mielas orui ahte biebmobihtta vikkai darvánit čoddagii nu
ahte fertii moddii njielastit.

- Juohke menestuvvan albmá duohken lea nissonolmmoš, mojoha-
lai isit.

Eamit válddii guhkes viidnejugástaga ja geahčastii sutnje.

Isida mášohis láhtten dáid maŋimuš beivviid givssidii eamida ja son jurdilii mohkiid bokte gulaskuddat mas dás sáhtii lean jearaldat.

- Dus dáidá leat ollu bargu dainna fitnodagain?

- In dieđe lešgo eanet go dábálaččat. Fitnodatolbmo eallin lea dák-káraš.

- It leat viiddideamen dan fitnodaga?

- In. In viša šat menddo rahčat dan ruđa ovdii. Mus lea juo áibbas doarvái. Dás duohko áiggun jurddašit vehá iežange buorredili. Dán máilmmis gávdno ollu earáge go dušše bargu.

Isit moddjii čábbát, giittii ja vázzilii fas iežas bargolatnjii, nugo sus lei leamaš juo álgu rájes vierrun.

Dál nisu lei measta sihkkar ahte isit lei olgoriikkamátkái ráhkkaneamen. Maŋit beaivve almmái lei hui stađuheapme, gullui riŋgedaddamin ja ain vuoddjái gávpogii. Guhkes olgoriikkamátkki ordnen smávva gávpogaččas guhkin doaresbealde lei hui áddjái, didii eamit ja áddii ahte son fertii farggamusat almmuhit iežas fárremis.

Eamit riŋgii skihpárasa ja logai ahte háliidii deaivvadit suinna gos nu sihkkaris báikkis. Jearaldat lei hui dehálaš áššis.

- Lean ilus, go orut viimmat áddemin ahte ean sáhte duojážassii ealigoahtit ná, dajai almmái.

- Dat ii leat leamaš álki munnje. Diedán ahte don it ádde mu. Don leat áibbas earálgan go mun. Doai Leahppi beassan ovddalgihtii háleštit áššis ja ráfis soahpat dan náittosearus.

- Na manin doaige eahppi daga nu?

- Dat lea nu váttis, snudádivvii nisu. - Ii leat álki eambo guoddilit su. Sutnje diehtu náittosearus livččii sihkkarit issoras ášši, gillášii sakka, son gii lea álo leamaš nu gitta mus.

- Munnos gal duohta manai nu álkit dien earroáššis soahpan.

- Muhto doai leahppige čuvgejuvvon olbmot. Dudnuide buot lea nu álki. Doai áddebeahtti eallima áibbas earáláhkai go moai. Jurddaš dal vaikko mu isida! Maid gáttát dan áddet diekkár áššiin?

- Dat gal maid ádde, dajai almmái. - Dainna galgá dušše čábbát háleštit. Eai buot fitnodatolbmotge lea nu seavdnjadat go gáttát, leahan mus alddáge fitnodat.

- Dat lea duohta, dáikkihii nisu ja juogalágan doaivvu mearka finadii su muođuin.

- Nu ahte ii eará go válldát roahkka ovdan dan ášši. Du isit gal ádde. Fitnodatolmmožin son ii leat nu ráddjejuvvon go gáttát. Ii son muđui livčče beassan nie guhkás. Oppa eallinhan lea loahpa loahpas dušše gávpeášši, mii oastit ja lonuhat ja eallin jorrá ovddosguvlui.

Nisu didii ahte dál ii ožžon šat eahpidit. Son dárbašii moadde beaivvi, vai gearggašii čohkket biergasiiddis ja vuoinjalaččat láddat ruovttus fárremii. Virggálaš earroohcan gal sirdašuvašii maŋit áigái. Son ii astan dál dainna álgit, go oinnii man mášoheamet isit joreštii ruovttu ja gávppoga gaskka. Dál galgai dušše arvat almmuhit isidii boahttevaš náittosearus ja fárret skihpáris lusa, vai beassaba dalán hommágoahtit bilehtaid dan olgoriikkamátkki várás. Son jáhkii juo iešge ahte fitnodatolmmožin isit sáhtášii vaikko áddet. Viimmat dat deháleamos biergasat álge leat čoahkis, dál ii lean šat go háleštit isidiin.

Son ráhkadii njálgga saláhttabiepmu, masa isit lei álo leamaš hui váibmil, ja lei hommán buori vilgesviinni, masa didii su erenoamážit liikot.

- Gal don juo leat ráhkkanan, dajai isit.

Eamit šuoahkihii ja fáhkkestaga sutnje šattai cealkemeahttun ahkit, go fertešii dagahit guoibmásis diekkár beahttašumi.

- Ja aiddo justa dakkár biebmus masa lean álo liikon. Finna reabbá-saláhtta ja vilgesviidni. Giitu ollu! Gii jáhkášii ahte vel moattelot jagi náittosdili maŋŋáge gillet ná jurddašit mu buori!

- Mun giittán du buot dain jagiin maid lean ... álggahii eamit, muhto sánit darvánedje čoddagii.

- Ale viša! fáippastii isit. - Mun dat galggan du dán áššis giittit. Du haga mus ii livčče goassige šaddan dat mii lean.

Eamit geahčastii sutnje ja čokkii roahkkatvuoda. Son oinnii juo mielastis isida šloanceheamin čoahkkái, go gulai dan fárrenjurdagis. Viimmat arvvai láhttestit:

- Munno ovtaseallin lea nohkamin. Lean earu ohcamin. Juo otná-eahket áiggun fárret eret.

Isit čuožžilii ja geahčastii sutnje:

- Dát ii leat gusto mii beare beivviid.

- Ándagassii, ándagassii! boalbasattai eamit.

Isit vázzilii iežas doaimmahahkii ja máhcai juo fargga šampánnja-
boahtal ja fiidnáseamos sorta konveahttaskáhppu giedas.

- Váldu buoret dán, son bidjalii šampánnja-
boahtala beavdá ja hoi-
gadii viidneboahtala dobbelii.

- Dál in ádde.

- Dát ii leat mii beare beivviid, nugo juo lohken.

Nisu geahčai su cakkasnjálmmiid.

- Dát lea stuorra vuoitto beaivi munnuide guktuide. Vuoitit iežas,
dat lea buot buoremus mii olbmui sáhtá dáhpáhuvvat.

- It leat suhttan?

- Manin vel suhttan.

- In leat duostan ovdal duinna háleštit. Ballen ahte válldášit mend-
do lossadit.

Almmái bajidasttii šampánnjacearkki ja moddjii.

- In leat šat dat seamma olmmoš, geasa dalle ráhkistuvvet. Skool!

Lásat skoalkkehedje oktii.

- Ledjen guhká viehka boaresáigásaš nugo várra iešge ledjet
fuomášan. Muhto fitnodatolmmožin lean šaddan nuppástuvvat. Dát
lea garra suorgi, mas birgejit dušše dat vitmadepmosat. Ja dál aitto
manná ollu buorebut. Lean áddegoahtán ovttá ja nuppi eallimis.
Deháleamos lea ahte gávpi jorrá ja buohkat leat duhtavaččat.

Sudno loahpalaš earránaddan ii livčče sáhttán dáhpáhuvvat čábbáseappot. Soai skolkkohalaiga lásaid ja muittašeiġga iežaska oktasaš buriid bottuid. Boagusteigga ja lohpipeigga leat earu maŋŋáge ustibaččat.

Juo dan seamma eahket nisu fárrii skihpáris lusa. Odda eallin lei álgán. Vuosttas oktasaš idja ráhkkása salas. Friddjavuohta. Nissonis lei nu geahpas leat, go didii ahte ovddeš isit dohkkehii su válljema. Maŋit beaivve soai manaiga mátkedoaimmahahkii bilehtaid gula-skuddat. Almmái válljii luopmobáikin muhtun gáiddus sulloža, gos lávii johtalit eamidiinnis, dalle go leigga vel náitosis.

- Čuvgesalit mearra ja bálbmagáttit veahkehit du vajáldahttit buot fuolaid ja morrašiid, logai almmái.

- Ja maiddáii ovddeš isida?

Almmái lidggastii sutnje muhto ii jienádan maidige.

Mátkebeaivi čuvvgodii ja soai páhkkiiġa daid loahppagálvvuide koaffariidda. Albmá ovddeš eamit lei lohpidan vuojihit sudno girdišilljui. Dát orui vehá ártet nissona mielas.

- Moai letne álo sáhttán háleštít rašisge áššiin, muiltalii almmái skihpárasas, go sii váccašedje girdišilju hállas. - Vai maid Marianne! son doškii ovddeš eamida oalgái.

- Ráhkisvuohta nohká muhto ustitvuohta bissu, nivkalii nisu.

Skájanis gullui ahte mátkkošteaddjit galge mannat girdái.

- Songe lea mudui irggiinis ihttin luopmomátkái, muiltalii almmái dálá skihpárasas.

- Gosa?

- Marianne, muiltal ieš! ávžžuhii almmái.

- Moaige letne guhkás beaivvázii. Sáhttit vel vaikko deaivvaditge. Olmmoš guorada dávjá luottaidis. In sáhte goassige vajáldahttit dieid bálbmagáttiid ja dalá lihku bottuid.

- Dat gal livččii suohtas. Beasašin munge oahpásmuvvat du dálá skihpárii. Dii lehpet buohkat juohke áššis nu oddaáigásaš olbmot. In sáhte eará go gádaštít. Buot lea didjiide nu álki. Go jurddaša vaikko munno iežame náittosdili ...

- Dásage hárbána, dajai Marianne. - Olbmot earránit ja álgalit. Ii mihkkige leat šat dego ovdal. Mii ohcalat bottu lihku. Muhtumin orru ahte ráhkisvuohtage lea loahpa loahpas dušše gávpeášši, deháleamos ahte gávpi jorrá ja buohkat leat duhtavaččat.

Skájan hoahpuhii maŋimuš mátkkošteaddjiidge mannat girdái. Almmái dollii iežas skihpára giedas ja vázzilii earáid maŋŋái. Nissona oaivái ledje báhcán čuodjat Marianne maŋimuš sánit. Dain lei nu oahpes nuohhta. Go son lei gacumin ráhpaid mielde girdái, de easkka dáikkihii ja jorggihii. Seavestii Mariannei, bálkestii su guvlui girdincummá ja čakŋalii sisa. ■

Govva- muittut

AAGE SOLBAKK

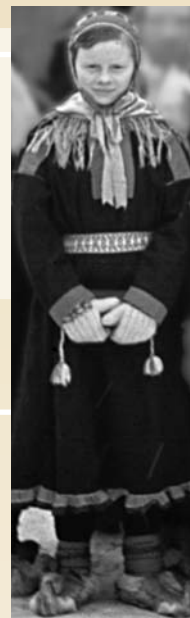
Dát logemah gova leat vižžon stuorra govvačoakkáldagas maid bártniinan Mihkuin letne čohken ja systematiseren fáttáid mielde. Oassi govain almmustuvvojit stuorra Deanuleagi govvagirjjiis, man John T. Solbakk, Andreas Njarga ja mun leat redigeremin. Govat leat vižžon Davviriikkaid museain, aviissaid arkiivvain ja priváhta olbmuid rádjosiin. Boarraseamos govat leat 1860-logus.

Boarraseamos govat dán govvakavalkádes leat govvejuvvon 1884. Govven lea Wilhelm

Peters (1851-1935), norgga dáiddár gii geassit 1884 jodii Finnmarkkus govvet ja sárgut sápmelaččaid, mat galge geavahuvvot Lajla-girjji eangalasgillii jorgaluvvon girjái. Geassebotta son orui Unjárgga-Buolbmága suokanbáhpá Lutzow-Holm luhtte. Su mátkki lei ruhtadan professor Friis, gii lei čállán Lajla-girjji.

Karášjoga govaid lea govven Dr. Hans Reusch (1852-1922), Norgga beakkán geologa gii geassit 1901 jodii sis-Finnmarkkus geologija dutkanmátkkis. Lea mearkkašan veara ahte son

čálii geografija-girjji nuoraidskuvlla várás (1905), mas son fuonáša ee. čáhppes olbmuid ja sápmelaččaid. Sápmelaččain, geat vissa leat bohtán Mongolias, gal ii oro leamen dáiga, son čállá. Eai sii gille bargat, leat nuoskkit ja háisot issorasat. Reusch lei otná áddejumi mielde čielga rasista.

G
O
V
V
A
M
U
I
T
T
U
T

Girkostallan
Unjárgga girkus
geassit 1884.

Govven Wilhelm
Peters. Gova luoi-
kan Universitets-
biblioteket, Bergen.

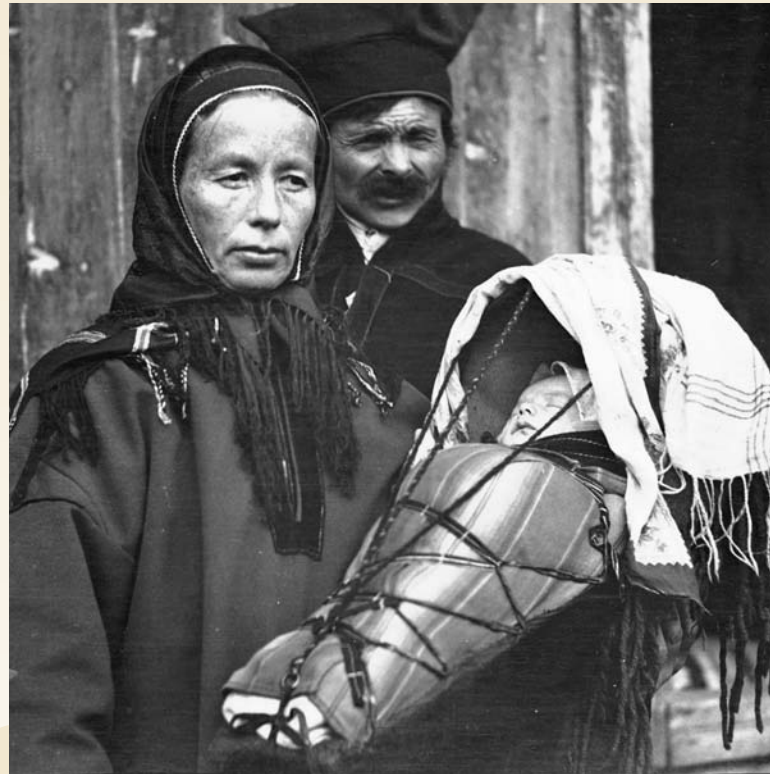
Unjárgga mánát čohko-
hallamin báhpagárdima
olggobealde 1884.

Govven Wilhelm
Peters. Gova luoikan
Universitetsbiblioteket,
Bergen.

Buolbmága rihppaskuvlla mánát
Buolbmága girku olggobealde geassit
1884.

Govven Wilhelm Peters. Gova luoikan
Universitetsbiblioteket, Bergen.

Govas oaidnit buolbmátlaččaid Uvllá-Sámmola -
Samuel Olsen (1865-1917), su eamida Ásllat-
Bikká - Bigga Aslaksdatter Heikoraš (1866-1936)
ja sudno nuoramus máná gietkamis Bikká-Sámmol
- Samuel Olaf Samuelsen (r. giddat 1914).

Govva lea válđojuvvon Buolbmága girku olggo-
bealde čakčat 1914, go mánná gástašuvvui. Gov-
ven lea professor Konrad Nielsen. Gova luoikan
Norsk Folkemuseum.

Kárášjoga girkobáiki govvejuvvon 1901.

Govven Hans Reusch. Gova luoikan Norges geologiske undersøkelser, Troandin.

Náittus Guhkesnjárggas vuolle Deanus 1909. Náittospárra: Skuvlla-Heandaraga Heandarát - Henrik Andreas Henriksen (r. 1878) ja Ragnhild Kathrine Ravna (1887-1965). Sudno náit-

tosgovva lea erenoamáš. Mii fuomášit ahte dáža bivttasvierut leat báidnigoahtán vuolle Deanu sápmelaččaid. Sudnos leat gale sámegávttit badjelis, muhto Heandaragas lea dáža «šlipsa»

čeváhis ja háhtta oaivvis. Rávnás fas oaivvis «šlørá», mii lea dábálaš rivguid náittosbiktasiin. «Šlørá» gáktái geavahišgohtet vuolle Deanus 1900-logu álggus. Gova luoikan Kratteng/Njarga.

Árbevirolaš náittus Kárášjogas 1920-logus. Náittospárra mielvázziiguin. Náittospárra lea njealjádin ráiddus. Árbevieru mielde golbma mielvázzi dahje miedušteaddji pára náittospára

ovddabealde galget leat náitalkeahtes nuorat geaid vuorru lea, dahje vurdet, náitalit lagas áigigis. Fuomášit maid ahte albmás lea ruossa-, šoalkaliidni birra čeaváha ja geažit nahkehuvvon

boahkána vuollái. Lea eahpečielggas goas ja manne sápmelaččat geavahišgohtet šoalka-, ruossaliinni náitalettiin.

Konfirmašuvdna vuolle Deanus 1930-logus. Eatnašat leat sápmelaččat, muhto dušše moaddásis leat sámegávttit badjelis, ee. vuosttas ráiddus nubbi (gurut) Sverre Henriksen (1920-1988), gii lei Skuvlla-Heandaraga Heandararat bárdni, eret Lávvonjárggas. Vidát ovddabealde lea fas Lávde-Ásslat - Aslak Lavde. Gova luoikan Terje Ellila.

Rihpat - konfirmašuvdna Buolbmága girkus beassážiidáigge 1942.
Gova luoikan Tromsø Museum.

Kárášjoga girku huksejuvvon 1807, govvejuvvon 1901. Jorba doardna gaikojuvvon 1902 ja odda huksejuvvui, nu go dat lea otnne. Luhkkár-Jovsset - Josef Isaksen - lei snihkkár. Boares doartna fielluin son huksii alces olgovistti ja stáalle.

Govven Hans Reusch. Gova luoikan Norges geologiske undersøkelser, Troandin.

Miessemánu 17.
beavve ávvudeapmi
Karášjogas s. 1960.
Sámiid nuoraid-
skuvlla oahppit vázzi-
min rastá šaldi.

Gova luoikan
Sámemišuvdna,
Troandin.

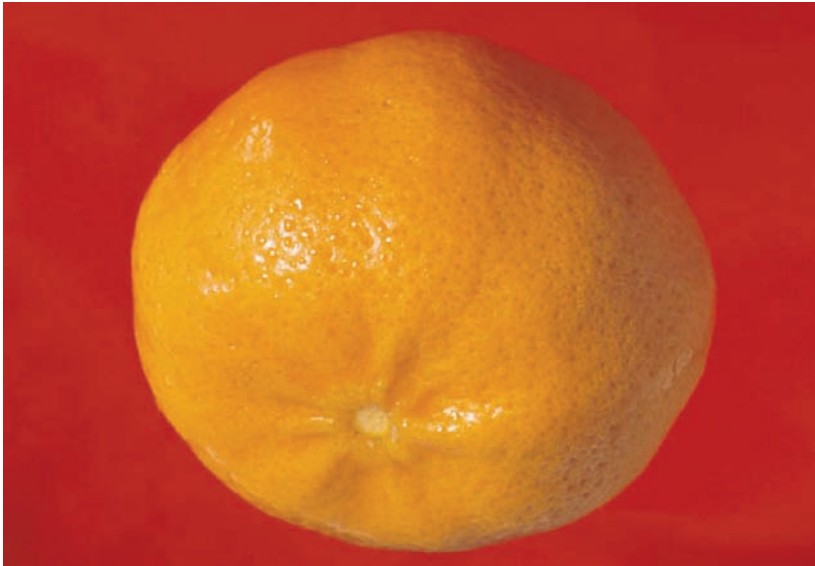
Govas oaidnit Máret-Hánssa - Hans Baukop – bearrašiinnis. Govva lea váldon Buolbmágis 1930-logus. Máret Hánssa - Hans Baukop lei riegádan Porsáנגgus 1889 ja jámii Osloi 1963. Son váccii oahpaheaiskuvlla Voldas 1914-1916, ja Sámemišuvdna ruhtadii su skuvlagoluid. Dan maŋná son beasai veahkkeoahpaheaddjin Muosáid nuoraidskuvllii man mišuvdnasearvvit jodihedje.

Dan lassin son jodii maiddá mišuvnna sárndieaddjin ee. Porsáנגgu guovllus. Moadde jagi son barggai oahpaheaddjin Biergis, ovdal go fárrii Buolbmágii, gos lei oahpaheaddjin 1925:s gitta 1945 rádjái.

Máret-Hánssa lei mielde lági-deamen 1919 sámi riikkačoahkima Bonjákasas. Son barggai áŋgirit dáruiduhttima vuostá. Muitaluvvo ahte son ii goit

doahttan njuolggadusa mii gildii geavaheames sámegeiela skuvllas.

Máret-Hánssa lei náitalan Buolbmát nieiddain Bikká-Siriin (Siri Bigga Samuelsen, r. 1899) geainna son oáčui vihtta máná - golbma boarrasepmosa oaidnit govvas. Gova luoikan Sigrid Baukop Nilsen.

Mandariinna garredettiin

Das lea dipma garra, dan fidne álkit álgui gaccain ja dat loggasa heivvolaš bihttán dahje bolložin, madda muorjái báhcán sáiggiid beassá luoitit go beare fáruha durddideames gaccaidis.

SAMULI AIKIO

Vuolit sáigefierpmádaga luvven gal gáibida dáiddu dahje goit gierdavašvuoda. Ollugat lávejit ádjánit dien hommás, muhto soapmásat orrot gálgamin sáiggiid beare njálbmebihttán, dego

smáhkestahkan, eaige garaid seahkái nugo mun. Šaddá muhtimin imaštallat, manin dat dalle oppa luvvestalletge daid. Muhto ii diet leat dál áššin.

Vai lešgo liikkáge? Diet vilges sáimmažiid boaibmun lea diedos

duktanbargu dahje dan ovdasaš, imaštallan, áiccadeapmi ja iskkadeapmi. Mandariinna ráhkadat orru leamen ovttageardán, suotnjarasti čalmmit suodjegara vuolde, muhto juo dát asehis gaskageardi healkkehuhtá moalkáivuodainis. Ferte leat dárki, juos áigu rohttestit luovus čalmm'alsáiggi guhk kodahkii, iige dat lávege lihkostuvvat, dasgo das leat duohkutdeike doares roahkastagat ja fierpmádagat gitta

čalmmi ravdii ja vel daid gaskii-ge, nu ahte guhkes váldosáigi gaikkodettiin ovdal boatkana go luovvana. Juos lihkostuvvá, de beassá giitalit iežas giedalaš-vuodas ja sáiggiid nanusvuoda rivttes árvvoštallamis.

Dego speallu, dego pasiánsa! Muhto leš dal garremin feara man mandariinna, odđa dahje boares dakkára, šaddá loahpas ipmašii dieid garavuolfáttáid matemáhtalaš šaddosurggiiguin, mat dahket duššin jierpmálaš čuoldinfiggamušaid. Jurddašmat dáid oddasabbuid, maid mii liikká dovdat buorebuččat. Ii mihkekege hehte min loktemis eret olggumuš gara, dadjat dal stáhta ávkki, muhto čuovvovaš motiivaceahkki ii doalvvoge čiekčalis «ruohtasiidda» muhto boatkana ovdal áigge. Hivvehala dal das nuppi sáigegeahčai, de leat suorpmat máihllis! Ja nu oppa vuoduštusaid fierbmi gokčasišgoahtá čuvgetmeahttun árvádušaid ja eará «čiekčalis» čilgehusašaid ja dulkomiid vuollai.

Dán allegoriija ferte joatkit! Ii dás leat diedos oaivil govvidit álbmotnjunnošiid ja eará allaolb-

muid mandarinspáppažin, muhto mii baicce luoitit dási ja hállat dábálaš olbmuid jurddamáilmis - mii gidde miela olu čavgabut. Doppehan mii duostat áibbas ráfís dovdastit, ahte ii mearrádušaid dahkan dode buorebut go earáge vuoigŋašdoaimma leat álo nu imašlaš dahje goit logihkalaš ja jierpmálaš. Daninassii dan lea álki ipmirdit, dasgo eai min vuoigŋašat leat ráhkaduvvon jurddašeami várás muhto danin vai birgešeimmet dan kaohtalaš birrasis maid lávet gohčodit luonddubirasin dahje máilbmin. Aiddo dán oahpa evolušuvnnabiologat geahččalit dearpat min oaivái, ja vaikke sii leat birgen das hejot, de geahččalehkot dal váháš áigái dohkkehit dan - váháš dego jeddehussan ja friijavuodadovdun das ahte eat mii leatge vásttolaččat iežamet doavkivuodas jna.

dat dasto earuha nuppiid olbmuid árvalusaid min ollislaš ja oppalaš rivttes oainnus? Diedusge dat, ahte mii diehtit ahte leat riektagis, go fas nuppiid čilgedemiid lea váttis jáhkkit. Juos mii de vuollánat logihka ovddas (duššebeare iskkadeami dihtii) dan veardde, ahte bidjat iežamet diehtámuša sadjái jáhku, dan seamma namahusa maid heiveheimmet nuppiide. Divaštallamis mii dasto dušše jáhkkit iežamet oidnu, aisttan geavvat oskkusoadi. - Maid helgehiid, diethan lea joavdelas skolastihkka, dáidibehtet bosádit. Muhto allet dal vuos, bivddán váháš gierdavašvuoda (ja diet hálbbašuvvon skolastihkkárat, siihan lávkkuhedje logihka viehka gaskka ovddos, ferten muittuhastit).

Min diehtámuš dahjege duohtavuoha, dan lávejit gohčodit bures vuoduštuvvon duohta osku-

... dasgo eai min vuoigŋašat leat ráhkaduvvon jurddašeami várás muhto danin vai birgešeimmet dan kaohtalaš birrasis maid lávet gohčodit luonddubirasin dahje máilbmin...

Na nu, dát min vuoduštusat maid mii gávdnat iežamet gara vuolde dalán vuosttas asi ruohkastagain. Amma nu, mii buktit daid ovdan gergosit ja giivásit, aisttan dovdamušain, ja oalle sihkkarit. Nu earátge dahket, muhto min oainnu mielde sis leat dušše buotlágan čilgehusat. Mii

muššan. Dienuhan dat filosofat jorahallet čielga dieđu ja duohtavuoda, sáhhtibehtet árvalit. Muhto filosofat leat velá vearrábut, maŋáčassii dat jerret, mas mii diehtit áššiid nu sihkkarit. Iskkastehkot dasa ovttá pateantavástádusa: mii diehtit daningo midjiide lea diehtu ásahuvvon.

Ovdalgo dás álgá menddo sakka bahánuvvat, lea buorre fuomášit, ahte ii vástádus vuos vikkat maidige das, gii dahje mii dieđu livččii min sisa coggan. Dan beales

gal lea ain sadji vaikke makkár ipmilii dahje almmisivilisa-šuvdnii muhto maid árgabeaivválaš evolušuvdnii, áššiid luovos gárggiideapmái. čielggas fal orru leamen, masa diekkár iešvuohra lea anolaš: dasa ahte birge beaivválaš eallimis. Lea álki govahallat, man váttis livččii eallit ja doaibmat, juos ii juohke álo diedáše aiddo mo galgá rassat. Iešalddes mii dovdatge moanaid Myškinfursttaid ja eará sealggahemiid, geat eai oro diehtimin maid galget ja dárbašit. Diet Lev Nikolajevič áiggu earret earáid náitalit váigadis Nastaša Filippovnain duššefal buorredáhtus ja lei seammás dan jáhkus, ahte gal su ráhkis Aglaja dan ádde, iihan dal náitaleapmi maidige rievdat, ja dienu dal de ain.

Siskkáldas šaddun čájeha

maid min alla morála ja vuoigatvuodadovdu, mii doaibmá buot váddásamos diliinge (nugo rihkolašbovjiin) vaikke vel heivehuvvon hámis. Áicalas diŋgan

mii fal fuomášat mystera dalán gara vuolde, duon mearkkalaš, mángga háltái suorgáseaddji sistema dahjege ráhkadaga (gehččet dal, strukturalistat!), mii ii buoril rahpas. Manin mii nu duodas jáhkkit iežamet ášši vuoigaduvamii, vaikke min vuoiglašiid čuoldinnákca bastá earuhit maiddá nuppi beali, mii dat midjiide bijai dien sihkarvuohra? Diehtelas mii čilget dán, vuosttažettiin alcemet. Okta buorre čilgehus lea ipmil dahje njuolga Ipmil, nubbi fas diedalaš diehtu dahjege dán dáhpáhusas dutkamuša bokte čoagganan diehtu evolušuvnnas.

Muhto dátge diehtu ja osku, dan goabbáge hápmi, lea suoibomeahtun duohtavuohra, man sáhtta čilget dušše dainna lágiin ahte dat lea midjiide gárggiidan, addojuvvon dahje biddjojuvvon.

Oaččot vajálduhttit čuvgehusáiggi ádjáid ja marxistaid hovriid Ipmila hoksámis, eat mii maidige hoksá almmá ovdalaš borahuvvon válmmašvuohra dasa. Go didolašvuohra moalkás ortnet oktii lei riegiidan, de lei áibbás dárbašlaš fidnehit gova alddes ja dán iežasa ja birrasa gaskavuohra muhto maiddá dán iežas máilmmegova doaibmamis ja vuoduin. Das ii leat mihkkige earenoamášiid, ahte fuolahas Ipmil / evolušuvdna huksestalai millii buori čilgehusa mielas seammás go ráhkadii ieš miela - mo miella muduid livččii fáhten máilmmi. Man mielas de leaččatge, de vinjusárggis muitala, ahte du ipmil sáhtta čilgejuvvot evolušuvnnain unnimusat seamma bures go evolušuvdna ipmiliin, áinnas go doallá mielas, ahte maiddá dát ángirvuohra čilget ja čuvget áššiid lea seammaláhka addojuvvon. Ipmil ii kánske bircostala, aisttan Einsteina, muhto luondduriika dan goit dahká ja buvttada seamma álkit olbmo go su didolašvuohra. Gohan dal oktiige deaivá. ■

Hástalusat, váilivuodát:

Sámi kulturpolitihkka, gávdno go oppa?

«Lea juoga stirdon boaresáigásaš jurddašepmi mii mearrida sámepolitihkas, mas čálakeahtes soahpamuš orru leamen ahte visot galgá doaibmat dego ovdal lea doaibman, de ođasmahttimat gártet dušše kosmetalažžan eai ge duodalaččat raba ođđa vejolašvuodaid.»

HARALD GASKI

Govat: Privahta

Unna sámi álbmogačča siskko-bealde dáhpáhuvvet hui ollu miellagiddevaš áššit, ja sámi dáidda olles viidodagainis ja rig-godagainis lea ánnas doarjunveara sihke rudalaččat, ja vel dehá-lebbo beroštumi bokte. Muhto mávssolemosin dat goit álo bissu sápmelaččaide alcceseamet. Dán čállošis hálidan čuovvovaš áššiid veaháš dárkilebbot suokkardallat:

- kulturdoahpaga problematiseren sámi oaidninsajis
- sámi kultuvra siskkáldas atnu olgomáilmmi gáibadusaid ja vuordámušaid ektui
- ealáhus ja kultuvra; okta ja

seammá vai guokte hui goabbatlágan áššit?

- kultuvrra fágabealli
- árvvoštallan

Sámi kultuvra lea eará go dan smiehtá min iežamet kultuvran olgomáilmmi beroštumiid ektui. Mis lea diedusge vuoigatvuohta kultuvrii dego buot eará álbmogiin ge, muhto mii dávjá vajál-dahttit ahte min iežamet vuordámušat, hástalusat ja gáibadusat sihke dáidagii ja kultuvrii soitet leat áibbas earát ja earáláganat go maid olgomáilbmi navdá sámi kultuvran. Dalle in smiehta dušše eksotismma, muhto dan realitehta ahte kulturdoahpaga mearkkašupmi lea earálágan ja iešgudet-

lágan guovllus guvlui ja álbmogis álbmogii. Ii fránskalaš dáiddár Parisas dahje kiinnálaš dánsejeaddji Beijingas soaitte me-roštallat kultuvrra seammáláhkai go sápmelaš kulturbargi Sohpparis dahje Plassjes dan dahká. Eaba ge guokte goabbat jovkui gullii sápmelačča ge dáidde álo leat ovttaoivilis das mii sámi kultuvra duodaid lea.

Dán duohtavuoda orrut mii sápmelaččat menddo dávjá vajál-dahttimin, ja dan dihtii viggat ge bidjat seamma sisdoalu min kulturmeroštallamii go maid oarjemáilbmi dahje eanetloguálbmo-

gat leat midjiide oahpahan, vaikko vel dat ii soaitte ge álo heivet dasa maid mii ieža oaivvildit kultuvra-sániin.

Eará jearaldat lea ahte bidjet go sámi politihkkárat čihkkon gáibádusaid sámi dáiddabargguide iežas retorihka geažil. Go sii dadjet ahte dáidda lea min ámadadju olgomáilbmái, de sáhtá dan dajaldaga dulkot ángiruššamin politihkkáriid beales *politiseret* sámi dáidaga. Dat galggašii dasto doaibmat etnikkalaš dáiddan danin go dat galgá oáččuhit sápmelaččaid leat čavlaí ja ilus min dáidaga dihtii, ja dan láhkai

leat mielde duodašteamen ja ovddideamen sámi iešdovddu. Dákkár cealkagiid čihkkojuvvon – ja vára dávjá eaktudáhtokeahates – sisdoallu lea goittot ge juogalágan etnikkalaš gáibádus sámi dáidagii, mii dasto čatná dáiddáriid friijavuoda ja vuostálastá dáidaga autonomiija doaibmat áibbas eavttokeahates luomusvuodas.

«Ávki»

Muhtun njunuš sámi dáiddárat leat dovddahan ahte dáiddárat galget duostagoahit leat dáiddárat, eaige viggat dahkat dakkár

dáidaga maid politihkkárat háliidit. Dáidda ii šat galgga leat dušše doarjjan sámi vuoigatvuoda rahčamušaide, muhto doaibma-goahit iežas eavttuid mielde. Jearaldat šaddá dasto ahte leat go min politihkkárat seamma gergosat rábmot sámi dáidaga jus eai šat oainne juogalágan «ávkki» das. Jus estetihkka šaddá okto-mearrideaddjin etnisitehta badjel ii ge leat šat vejolaš earuhit sámi dáidaga mudui máilmmi dáiddabargguin, na mo de? Buohkat leat olgguldasat ovttaoaivilis das ahte dáidda galgá leat friija, muhto maid dadjet politihkkárat

doarjagiid hárrái: Lea go riehta geavahit etnihkalaččat ožžojuvvon doarjaga (nugo sámi kulturruhta duodaid lea!) áibbas etnikadovdameahtun dáidaga veahkehit?

Sámi kulturdoarjagis han lea (maš) ulbmilin ja áigumuššan veahkehit sámi dáiddáriid ja seammás leat mielde loktemin sámi iešdovdu. Sámi dáidda lea dássáži deavdán dieid ulbmiliid, muhto jus ii šat dáhto dan dahkat ovddosguvlui, mo de? Die lea hui miellagiddevaš čuolbma juste dáidaga ja politihka gaskavuodas man dás dušše háliidan namuhit go diet ášši áibbas vissásit šaddá ságastallojuvvot boahtteáiggis, ja dan dihtii lea ge dehálaš dál jo loktet dan fáddán.

Alla- ja álbmotkultuvra

Fiinna- ja dábálaš kultuvra (nugohčoduvvon alla- ja álbmotkultuvra), lea sámi oktavuodain vátis earuhit, go omd. juoigan, mii eahpitkeahhtá lea álbmotkultuvra, dattege meroštallojuvvo fiinakultuvrra vuollái. Duodji ja dáidda lea eará ovdamearka. Ášši maid maiddá vuorddášii giedahallot Sámedikkiid kulturdiedáhusain lea sámi kulturoahppoásahusat ja sin doaimma kulturallimis, muhto dat dábaláččat ii oppa namahuvvo ge. Ii árvoštallan ge oaččo saji diedáhusain. Dát várra oalle čielgasit duodašta dán eahpesihkarvuoda mii rádde sámi kulturhálldašeddjiid gaskkas das mo mearridit mii gosa gullá. Jearaldahkan sáhtášii baicce leat ahte lea go dehálaš

oppa geavahit seammálgan hingaliid meroštallat min kulturallima go gránnjáálbmogat dahket iežaset kultuvrrain? Dávjá han gullo kulturságastallamiin ahte sápmelaččaid gaskkas ii galggašii nu garrasit earuhit allakultuvrra ja dábálaškultuvrra, muhto álo go lea sáhka omd. ruhtajuolludemiin ja kulturrudaid juogadeamis, de bohciidit jienat mat goit hui garrasit ja čielgasit dáhttot doalahit ja doahhtalit aiddo dáid rájaid ja rátkimiid.

In eisige daja ahte Sámis ii leat, iige galgga leat erohus fiinna- ja dábálaš kultuvrra gaskkas, dušše čujuhan dan juohkáseapmái mii dávjá šaddá politihkalaš retorihka ja praktihkalaš árgabeaivválaš hálldašemi gaskkas, mas egalitearavuolta máidnojuvvo seammás go erohusat dattege čuoččuhuvvojit. Dán oktavuodas vuottahallá ge dávjjimusat álbmotkultuvrra danin go dáidagis lea stuorát árvu oarjemáilmmes, ja seammá man olu vikkášeimmet ge biehtadit dan, de lea čielggas ahte sihke min dáiddárat, politihkkárat ja fágaolbmot leat báinnahallan muđui riikkaidgaskasaš meroštallan- ja árvoštallanvugiide, vaikko mo de hálášeimmet sierra álgoálbmot mihttomeriid ja metodologiijaid birra. Dát báinnahallan gis vuo-

rustis váikkuha daid meroštallamiidda maid mii ieža dahkat, ja go sámi kulturduktan ge iešalddes lea oalle nuorra diedasurorgi, de ii das ge leat vel nu ollu veahki viežžamis jurddašit molsaeaktulaččat dáid áššiid.

Valaštallan lea eará!

Sámis dego mángga eará nášuvdnahuksenservodagain, leamaš álo álbmoga oktiičatnandoaimmat dehálaččat. Dán oktavuodas lea doarvái namahit mo máilmmes juste valaštallan álo lea geavahuvvon nannet ja duodaštit čearddaid buorrevuoda ja posiitivvalaš čavlli, iige Sápmi leat diekkár jurddašemis vealtan. Mii leat illudan go sápmelaččat leat birgen bures máilmmieaštirgilvvohallamiin, vaikko vel leat ge Norgga, Ruota, Suoma dahje Ruošša riikkajoavkkuid ovddastan. Dál han lea ásahan fas sierra sámi spábbačiekčanjovku mii galggašii searvat «riikkahis» nášuvdnagilvvuide. Ja mannan dálvvi oinniimet sihke sámi jodiheaddji ja Norgga Sámediggepresidentta beanta ganjalčalmmiid illudeamen čeahpes sámi nuoraid menestuvvamiin Arctic Winter Games-gilvvuin Canadas. Diedusge dat lei somá juohke sámi berosteaddji olbmui – erenoamážit gullat Sámi soga

Dán oktavuodas lea doarvái namahit mo máilmmes juste valaštallan álo lea geavahuvvon nannet ja duodaštit čearddaid buorrevuoda ja posiitivvalaš čavlli.

lávлага čuojahuvvomin – muhto mu čuoččuhus goit lea ahte valaštallama čearggusvuolta ja bohtosiid illudeapmi lea goit áibbas eará go dat lihkestupmi maid olmmoš vásiha go návddaša buori dáidaga. Valaštallamis lea vejolašvuolta hukset buori barggu áŋgiris nuoraid gaskkas ja juksat joavkkuid mat muđui eai livčče soaitit searvat sámi hommáide. Eahpitkeahttá lea dát sámi kultuvrii vuoitun, muhto valaštallan goit álo gártá leat eará go dat suorggit mat árbevirolaččat leat gullan kultuvradoaimmaide, ii ge oro dárbu seaguhit surggiid mat bures birgejit sierralagaid. Danin galggašii hálddašeamis ge leat álki bidjat valaštallamii sierra ruđaid, ii ge oppa ságastallat kultuvrra ja valaštallama birra oktanaga.

Ii han oktage goit oaivvil ahte valaštallan galgá gilvvohallat daid doarjagiid alde mat leat jurddašuvvon čáppagirjjálašvuhtii, govvadáidagii ja eará fiinnakultuvrralaš doaimmaide, go dat gal diedusge livččii boastut. Jáhkán baicce ahte valaštallamis livččii buorit vejolašvuodát gávdnat sponsejeddjiid olggobealde dábálaš Sámedikkiid bušehtaid, go dasa lea jo guhkitáigge árbevierru šaddan muđui servodagas, inge jáhke juste valaštallama dáfus dárbbasit ballat olggobealde sponsejeddjiin nu sakka. Muđui lea diedusge sponsen fáddá mii eahpitkeahttá šaddá ságastallojuvvot boahtteáiggis, muhto ii oro dán vuoro, ja dán oktavuodas, buot guovddámuš

ášši, de dan dihtii in geavat dasa eanet saji.

Odda hálddašanvuohki – seammá boares jurdagat

Norgga Sámedikki ealáhusfoandda ja kulturfoandda oktiičaskin ovddasta iešalddis miellagiddevaš iskama das ahte man muddui dán guokte doarjjaortnega sáhtta ovtta árvoštallat ja vaikkoba atnit oktan doaimman. Diedusge lea kultuvra maiddá ealáhus, muhto árbevirolaččat leat kultuvrra «fiidnaset» oasis earuhuvvon dábálaš ealáhusáššiin eret, de dan dihtii ii leat imaš ahte dáiddárat vuostálaste odda organiserema go dat evttohuvvui. Norgga Sámediggi han heaittihii buot fágarádiidis oddajagimánu 1. beaivvi 2001 ja časkkii oktii ee. ealáhusfoandda ja kulturfoandda nu ahte dál lea dušše okta juolludanstivra mii mearrida makkár prošeavttaid Sámediggi dáhttu doarjut. Ášši imaštahtta dan dihtii go Norgga

Ii han oktage goit oaivvil ahte valaštallan galgá gilvvohallat daid doarjagiid alde mat leat jurddašuvvon čáppagirjjálašvuhtii, govvadáidagii ja eará fiinnakultuvrralaš doaimmaide.

Sámediggi lea juohkigoahtán kulturdoarjagiid almmá makkárge ovddalgihtii fágalaš árvoštallama haga. Juolludanstivrras han eai čohkká iešgudetge dáiddasurggiid ovddasteaddjit eaige das leat fágaoalmot ge mielde. Juolludanstivrra politihkkáriid fágamáhttu ii gula dán oktavuodas áššái danin go dat goittotge lea dáhpedorbmi gii sis maid máhteš dan ektui go vasedin nammadit *fágarádiid* nugo praksis lei ovdal. Dien ášši Norgga Sámedikki presidenta lea evttohan oalát rievdadit ja addit kulturservviid iežaset hálldui juohkit kulturruda. Evttohusainis orru son áigumin guoddit fágabeali olggobeallái ja addit visot kulturruda hálddašeamis dušše dáiddáriid hálldui, mii gal livččii imaš politihkka dan ektui go mii lea dábálaš sulastahtti áššiin mas relevánta fágaoahppan olbmot, dáiddárat ja hálddašeaddjit lávejit doaimmat ovtta. Kultuvrii oppalaččat oainnat gullet eanet

suorggit go dušše govvadáidda, čáppagirjjálašvuolta ja musihkka.

Jus Sámediggi vállje produktiivvalaččat geavahit odđa vejolašvuoda, de sáhtášii oktiičaskin šaddat kultuvrii vuoitun, muhto jáhkkmis hálddašepmi ii dattege rievdda nu sakka ovddosguvlu. Kulturfoanda ja ealáhusfoanda leaba doalahan sierra ruhtasumiid, eai ge politihkkárat leat geavahan dan vuogasvuoda maid odasmahttin attii varieret vuoruheami. Lea juoga stirdon boaresáigásaš jurddašepmi mii mearrida sámepolitihkas, mas čálakeahtes soahpamuš orru leamen ahte visot galgá doaibmat dego ovdal lea doaibman, de odasmahttimat gártet dušše kosmetalažžan eai ge duodalaččat raba odđa vejolašvuodaid.

Juolludanstivra livččii omd. dán jagi sáhttit mearridit ahte go girjjálašvuodas leat nu olu buorit ohcamušat vuordimin, ja doarjjaruhta dasa leamaš nu unni mánggaid jagiid, de juolluduvvo liige-

ruhta guovtti golmma jagi badjel beassan dihtii guhkes vuordiráiddus eret girjealmmuhemiid dáfus. Dát liigeruhta válđošii ealáhusfoanddas dainna ákkastallamiin ahte kultuvra lea ealáhus, ja kulturbargosajiid sihkkarastin lea seamma dehálaš go oktage eará ealáhus ge! Dat livččii veahkehan sihke čálliid, girje-goastideaddjiid ja sámi almmolašvuoda go fáhkka livččii šávggihan dievva girjjit iešgudetge kultursurggiin, ja sámi álbmot livččii beassat oaidnit man olu duodaid čállo sámegillii.

Girjjálašvuolta oppalohkái dárbbáša sierra vuoruheami jolithemos lági mielde, go dat lea dat dáiddasuorgi mii rahčá garra-šemosit. Mañimuš áiggiid leamaš ge hui olu negatiivva beaggin das go mánusat gártet vuordit mánggaid jagiid ovdal go almmustuvvet, ja čállit diedusge dolket vuordimis. Eai ide odđa čállit ge, go ii oktage gille čálligoahtit dušše beavdelodáid várás. Lágádušdoarjja ii leat loktejuvvon

álgu rájes, vaikko oddadárogielđoarjja Samlaget-lágádussii lea gorgnehuvvon mángii seamma áigodagas. Min politihkkáriid gaskkas ii oktage bargga girjjálašvuoda beale, de dan dihtii eai oro áddemin dan dárbbu mii livččii fidnet albmosii fágagirjjiid ge – girjjit mat eai leat vuosttažettiin skuvllaid ja oahpahusa várás, ja mat dan dihtii eai oáččo doarjaga Oahpahusossodagas, muhto mat leat jurddašuvvon generella fágagirjjálašvuotan. Ii dakkár girjjálašvuolta ge almmuhuva doarjagiid haga, muhto livččii máilmmi dehálaš lokten dihtii sámegielá árvvu čálalaš giellan, lassin dasa ahte dakkár girjjálašvuolta eahpitkeahtá dárbbášuvvo. Hástalusat leat dievva, muhto politihkkárat eai oainne. Eai dáidde leat jienat čoaggimis jus markere iežas kulturpolitihkkárin?

Berre čorget kulturruda rehenastinvugiid

Duodji heive bures ovdamearkan čájehit mo kulturruda hálddašepmi sámekultuvrras šaddá earáláganin go mángga eará álbmogiin. Duodji ii leat dušše muittašankoansta (ii leat nostalgálaš, ii goit dušše dan) nugo dážaid giehtaduodjeárbevierru otnábeavvi lea. Duojsis lea sihke kultuvrralaš ja rudalaš árvu vaikko vel dan geavatlaš sisdoallu soaitá ge unnánan mañimuš áiggiid. Dattege ovddasta duodji dehálaš erohusa sápmelačča ja dáža kulturhálddašeamis, mii maiddá duodaštuvvo das man ollu ruda Sámedikkít bidjet duoji

doalaheapmái ja ovddideapmái (vedjet ge doarjut duoji menddo olu dáidaga ektui).

Teknikkalaččat earuha Norgga Sámediggi duodjedoarjaga eará kulturdoarjagis eret, muhto dáid- da- ja kulturdiedáhusas eaba earuhuvvo. Ruota ja Suoma bealde gis leat eará rehkenastinvuogit, mii mearkkáša ahte gártá vátisin njulgestaga buohtastahttit ruhtajuolludemiid ja meroštallamiid mat leat daid vuoddun. Sámi parlamentáralaš ráddi berrešii ovttastahttit doarjjaortnegiid hálddašan- ja almmuhanmálliid nu ahte šattašii álkit buohtastahttit iešgudet ge riikka doarjaga sámi kultuvrra ovddideapmái.

Musihka maiddá sáhtta geavahit ovdamearkan sámi kulturdoarjaga árbevirolaš čatnasii dan dihtii go doarjja almmuhit odđa CD-skearruid ii mana dušše odđáigáasaš musihkkii, muhto baicce eanet vel árbevirolaš juoigama almmuhemiide. Omd. ii oaččo dáža *stev-lávlun* ja *harding-fidjola* čuojaheapmi lahkage nu stuorra oasi Norgga kulturrudain go juoigan sámi rudain, muhto dieđusge eai leat dat šat nu ealli oassi dáža kultuvrras go juoigan ain lea – goit muhtun guovlluin – Sámis (ja viggojuvvo eará guovlluin ealásmahttojuvvot).

Dát ovdamearokat eai leat jurddašuvvon vuđolaš duodaštussan sámi ja dáža kulturárbevieru ja -hálddašeami erohusa čilget, baicce govvidit mo nuppi kultuvrras ain sáhtta leat árbevirolašvuohta dehálaš ealáhussan ja tienasgálvun vaikko eará kul-

Eahpitkeahhtá ovddasta juste geografii ja dialektaeatnavuohta stuorra hástalusá sámi kulturhálddašeamis.

tuvrras áigá jo lea jorran eanáš nostalgii ja duhtadeaddjin.

Oktasaš rehkenastinortnet duodaid livččii ávkin sámi kulturpolitihkas, go dat duodaštivččii dan stuorra erohusa mii lea davviriikkaid doarjagis sámi kultuvrii buorin. In mun daja dán rábmon dihtii Norgga, muhto ferte goit duohtavuoda beassat almmuhit, go Norga bidjá mánggagardde eanet ruda sámi kultuvrii go Ruotta ja Suopma dahkaba. Orru juogalágan boastu áddejupmi ja vearu lojalitehta Norggabeale sámi politihkkáriid gaskkas go eai dáhtošii erohusaid čielgasit boahit ovdan. Ii ruota ja suoma doarjja goit lassán vaikko mii eat arvva rahpasit sággastallat ja duohta loguid namuhit. Nugo logut dál almmuhuvvojit, de orru Ruotta addimin sullii seammá olu ruda sámi kultuvrra ovddideapmái go maid Norga dahká, muhto sin rehkettstuhkas lea sihke organisašuvnnaid ja áviisaid doarjja mielde, dan ektui go Norgga Sámediggi daid loguid doalaha sierra, ja dasa lassin ii bija duodjealáhus-doarjaga ge kultuvrra vuollái. Oppalohkái livččii dárbu rátkit sámi politihkas doahpágiid geavaheami kultuvrra hárrái. Jáhkán njulgestaga moivás dili vuolgit das go váilu máhtu ja arvilvuohta čielgasit meroštallat mii gosa gullá.

Eará beroštumit ge mielde mearrideamen

Sámi kultuvra oazžu beanta olu doarjaga. Go geahččá loguid mat mannet sámi kultuvrra bajásdoallamiid, de leat dat viehka olu miljovnnat go buohtastahtta álbmoga sturrodagain. Dieđusge diehtit mii buohkat ahte dán ovttastahttit kultuvrra siskkobealde leat mánga unnit kultuvrra ovddastuvvon. Lea goit čielggas ahte sihke geografálaš ja dialektaeatnavuohtaid dihtii lea bággju juohkit sámi kulturdoarjaga smávva osiide, de loahpalaččat ii dáidde báhcit nu stuorra supmi mange sierra suorgái. Lea iešalldes mearkkašahtti máilmmi oktavuodas mo sápmelaččat leat veadján ealihit jo daját juohke suopmana ja dan olis ge fidnen áigái sihke girjjálašvuođa ja eará kulturbuktágiid buot smávva giellajoavkkuid siskkobealde. Dan dieđusge ii livčče lean vejolaš čadahit almmá doarjagiid haga, ja dan dihtii ánsšášit min kultureiseváldit rámi ge – maŋŋá go vuos lean máinnašan mat eai leat nu buorit bealit – dan barggu ovddas maid leat dahkan áiggid čađa doahhtalit sámi kultuvrra viidodaga ja mánggašlájatvuoda.

Eahpitkeahhtá ovddasta juste geografii ja dialektaeatnavuohta stuorra hástalusá sámi kulturhálddašeamis. Dan vuohtta

omd. Sámerádi girjjálašvuoda-bálkkašumiid juohkimis. Ii leat mohtige beassamis das ahte diekkár bálkkašumiid juohkimis ferte vuhtii váldit sierra sámi suopmaniid, girjjálašvuoda šlájaid, soh-kabealeberoštumiid, agiid ja vel vuostáváldiid riikkagullevášvuoda ge. Ii sáhte dušše buhtes esteh-talaš árvoštallamiid čuovvut dan dihtii go dalle oalle vissásit livččii juohkin šaddan eahpevu-oiggalaš mángga beroštumi dá-fus. Die lea maiddá ášši maid fer-te muittus atnit go galgá mihtá-dallat sámi kulturruda háld-dašeami.

Seamma vuogi mielde go riikka eanetlogu álbmot ferte gierdat positivvalaš goabbatláganmean-nudeami dáža ja sámi kulturdoar-jagiid dáfus, de váikkuhit seam-másullasaš mekanismmat maiddá unnitlogu álbmoga siskkobel-alde. Lea gullon sámi kultureise-váldiid bealis ahte girjjálašvuoda doarjagis bohtet estetáhtalaš árvoštallamiid ovddabeallái unnit-logugielaid mánusat julev- ja máttasámegillii. Seammá dahket maiddá nuoraidgirjjit. Vaikko jurdda lea áddehahtti, de ii oro nu vuogas almmuhit diekkár ovda-eavttuid. Sáhtáši govahallat muhtun lágádusaid iskat diekkár vuoruheami ávkin atnit. Mudui ge dálá ortnegiid ektui diekkár vuoruheapmi šaddá eahpevuog-galažžan go lágádusat leat jerro-juvvon eará eavttuid vuodul dahkat sin iežaset siskkáldas priori-terema.

Kultuvra fágan

Ášši mii dán oktavuodas lea dehálaš namahit, lea kultuvra fágan ja fágaoahppu kultuvrra birra. Kultuvrra iešgudetge suorggit ja šlájat leat álo gáibidan ollu barggu ja geahččaleami oahpadettiin. Šaddat čeahpes duojarin dahje juoigin dahje máinnasteaddjin ii lean dušše dohppema duohken. Dasa dárbbášuvvui viššu, eallju ja olu hárbhallan. Visot maid olmmoš dagai galggai leat čába sámi mihtuid ja árvvuid mielde.

Otne lea buotlágan kulturdoaimmat šaddamin (skuvla)fágan man nu láhkai danin go árbevirolaš oahpahanmállet illá šat geavahuvvojit dahje goittotge leat rievdamin. Danin sirdásit ollu árbevirolaš hommát skuvllaide, dego omd. mañimuš áiggiid leat ihtán skuvlalanjaide sihke juoigan, máinnasteapmi ja diedusge duddjon. Dalle dárbbášuvvo maiddá oahpahas mii oaivvada daid geat galget oahpahit, ja dien láhkai guorralla sámi árbevieruid viidásetdoalvun boahte buolvvaide odđa bálgáid ovddeš vugiid ektui. Dát proseassat leat dáhpáhuvvan ja dáhpáhuvvet buot kultuvrrain miehtá máilmmi, ja árvoštallat rievdamiid lea ge oalle miellagiddevaš, masa min dutkit galggašedje bidjat olu eanet searaid go maid dássáži leat dahkan.

Ihtigohtet maiddá kurssat mainna oahppá vel čáppagirjjálašvuoda čállima ge, ii dušše mo dulkot ja analyseret teavsttaid muhto mo lyriikka, dráma ja pro-

sa njulgestaga ráhkadit. Máinna-
steapmi lea jorran máilmmigie-
las «storytelling»an, ja jus juoi-
gamii seaguha šuoñaid de dat
muhtá nama ja šaddá «world
music»an. Nu min ge kultuvra
lea mielde máilmmi oktasaš
geahččalemiin, mii diehtelas lea
hástuheaddji ja mas dávjá leat
odasmahtti bohtosat, go bere eat
vajáldáhtáši ahte dat mii lea
árbevirolaš dušše bissu árbeviro-
lažžan nu guhká go árbevierru
doahttaluvvo. Jus visot gártá
dušše eksperimentan de sáhtá
loahpas jávkat vuoddu (originá-
la) mas odasmahttin vuolgga-
huvvui.

Sáhtá omd. jearrat ahte lea go
ovdáneapmi dat jus sápmelaččat
juoigagohtet dego prerieindiánat
lávlot – ii go son dat baicce šatta-
ši láivudahtti seaguheapmin ja
juoigama erenoamášvuoda veah-
tasindahkamin dan sadjái go
dovddastus álgoálbmogiid kul-
tuvrraid oktasašvuhtii? Jearaldat
lea dušše man muddui oktiihei-
veheamit ja seaguheamit loahpas
sáhttet váikkuhit dasa ahte ovd-
deš árbevirolaš hámit rivdet
earán go makkárin dat leamaš.
Maiddá die lea ášši mii šaddá
eanet áigeguovdil made eanet
máilmmi álgoálbmogiin leat
oktasaš dahkamušat. In daja ahte
ii galgga geahččaladdat odđá
hámiid, eksperimenteret – dat
han lea ge dáidaga dehálemos
iešvuolta, muhto dajan ahte ferte
diehtit maid dahká, ja dovdat dan
vuodu mas vuolgá. Dáidá leat
čielgasebbo jus giela geavaha
ovdamearkan: Ii oktage seagut

sámi ja eanjalasgiela dainna ulb-
miliin ahte das šattaši odđá giel-
la, jus dan dahká de dasa dábá-
laččat goit leat juoga sivat – joga
olmmoš ii máhte nuppi giela
bures, dahje son áiggošii leat
somá dahje oažžut ovdan juoga
poengga giellaseaguheami bokte.
Ii goit iešalddes seaguheapmi
seaguheami dihtii leat adnon nu
maninge.

Dákkár ja eará gažaldagat mat
gullet sihke árbevieruid joatki-
mii, daid dulkomii ja áddemii,
historjjálaš mearkkašumiid ohca-
mii, kultuvrraid iešgudetlágan
kultursurggiid buohtastahttimii
ja odđá iskosiid árvvoštallamii
leat dehálaš áššit maid suokkar-
dallat, erenoamážit alit kultur-
oahppo-ásahusain. Dan dihtii or-
ru juoga váilumin sámi kulturpo-
litihkas go fágabealli álo guddo-
juvvo dego omd. akademihkká-
rat mahkáš eai livčče kultur bargit
seammá láchkai go dáiddárat ja
duojárat. Sámis galggašedje leat
buorit vejolašvuodat iešgudet
joavkkuin bargat ovttas, evtto-
haddat, ovddidit ja ásahtit oah-
puid ja proševttaid maid ulbmi-
lin livčče iskat buorebut ráhkka-
nahttit min buohkaid dáistalit
daid hástalusai guin maiguin sámi
kultureallin vealtameahttumit
gártá deaividit.

Kritihkka váilu, ja go lea, de moitojuvvo

Mañimuš jagiid leat beanta olu-
sat dovddahan ahte sii váillahit
almmolaš ságastallama sámi kul-
tuvrra ja dáidaga birra. Dat lea
buorre mearka go min servodat

leamaš menddo jaska menddo
guhká. Dát guoská earenoamážit
rabasvuhtii, buot beliin, áddet ja
vuostáiváldit kontruktii vvalaš
kritihka, ahte dan oaivil ii leat
njeaidin, muhto baicce (bajás)-
huksen smiehttama ja inspira-
šuvnna bokte – ahte maiddá
Sápmi ge dárbbáša bures vuod-
duduvvon siskkáldas kritihka.
Dássaži ii leat árvvoštallan ož-
žon dan friijavuoda man livččii
dárbbášan, namalassii fuolahit
láidesteaddji kritihkalaš doaim-
ma sámi dáidaga hárrái, mii das-
to lea massán dan oasi man kri-
tihkka livččii sáhttit dasa fállat –
hástalusa jurddašit odđá vugiid
mielde, kritihkalaččat árvvoštal-
lat, geahččalit odđá hámiid dan
sadjái go geardduhit dan mii jo
lea daddjojuvvon ja dahkkojuv-
von. Livččii dutkanveara iskat
manin Sámis lea nu unnán alm-
molaš debáhtta, sihke duodalaš
politihkalaš digaštallan das mak-
kár servodaga mii leat alcesea-
met huksemin ja maiddá kultur-
politihkalaš oaivvildallan.

Dás vuolgá ge várra smávit
álbmotjoavkkuid kulturdoaim-
maid stuorimus hehttehus – sisk-
káldas kritihkka ii gávdno, ja jos
oktage geahččala dahkat kritih-
kalaš árvvoštallamiid, de dat eai
váldojuvvo vuostái buriin mie-
lain, muhto baicce fuonušemiin
ja badjelgeahččanvuodain mii
gal ii movttidahte kritihka ovddi-
deaddji joatkit doaimmas. Dása
leat máŋga ovdamearkka oddaset
sámi kulturhistorjjás. Dát sáhtá
ge leat oassi čilgehusas dasa ahte
sámi kultureallin dál daddjo leat

Muhto jus dan iežas álbmoga siskkobeallái gulli árvvoštalli moaitá buktaga, de gal baicce dorvvastit dáži jus muhtun dáža árvvoštalli lea rábmon seamma bihtá.

cohkkošgoahtán, danne go dat ii leat movttiidahtán, ii ge vuostáiváldán, kritihka, nu ahte das livčče sáhtán šaddat miellagiddevaš oaivil-lonohallamat. Dákkár ságastallan livččii muitalan midjiide juoidá das maid sápmelaš vuordá sámi dáidagis ja sámi kultureallimis.

Seammás livččii maid miellagiddevaš oaidnit lea go sámi kritihka earálágan go dat maid olgomáilbmi dadjá sámi dáidaga hárrái. Girjjálašvuoda dáfus oainnášii ahte oažžu go jorgaluvvon sámi girjjálašvuolta earálágan vuostáiváldima go sámi originálačállin – ahte lohket go eará olbmot sámi girjjálašvuoda eará láhkái go sápmelaččat, ja ahte leat go «duoid earáid» vuordamušat sámi (ja álgoálbmot) girjjálašvuhtii seammá go muđui máilmmes. Siskkáldas kritihkas galggašii oahpesvuolta ovdamunnin, dat ahte árvvoštallis lea kulturamáhttu ovddidit kritihka. Nu goit mun lean álo deattuhan iežan studenttaide ahte árvvoštallis ferte máhtu dahkat dan barggu maid lea váldán badjelasas, ja dasa gullá ee. dat ahte duodaid dovdat dan suorggi man birra lea čállimin. Dalle sáhtá cealkit estetáhtalaš duomu, nugo daddjo, ja dat ii mearkkaš dađi eanet go ahte dalle lea lohkkái ge miellagiddevaš oaidnit árvvoštallama go dat vuolgá fágamáh-

tus. Lea diedusge vejolaš čálistit árvvoštallama makkárga máhtu haga, ja dat sáhtá ge vel leat bures čállojuvvon, muhto das dattege ii leat seamma árvu láiddesteaddji kritihkkan.

«Siskkobealvuolta»

Sápmelaš lea gal imaš ealli mángga láhkai. Čuoččuha nuppe bealis ahte son ráhkada dáidagis vuosttažettiin iežas álbmoga várás (na, muhtumat han jo ain dan dadjet), ja go lihkostuvvá ja oažžu buriid kritihkaid, de lea buot buorre. Illuda ja dadjá somá iežas álbmogis oažžut dovddastusa. Muhto jus dan iežas álbmoga siskkobeallái gulli árvvoštalli moaitá buktaga, de gal baicce dorvvastit dáži jus muhtun dáža árvvoštalli lea rábmon seamma bihtá. De ii šat mearkkaš kulturdovdu ja «siskkobealvuolta» maidige. Vaikko vel dáža birra muđui dajašii ge ahte dat ii ádde ii ge máhte maidige, de dalle goit dohkke duodašteaddjin jus son lea rábmon juoidá man nubbi sápmelaš lea heajušan. Nu geavai muhtun CD-skearruin ii oppa nu guhkes áigi ge dassá, vaikko ii lean fal lávlui ieš gii moittii, muhto baicce sámi mediat das dahke ášši go sámi árvvoštalli ii addán seammá nummira birccus go dáža árvvoštalli dagai. Dan sadjái go atnit ášši miellagiddevaš ovdamearkan suokkardallat

mii lea erohus siskkáldas ja olgobeale kritihkas, dat jorai moaitámuššan sápmelaš árvvoštallái go ii rábmon sámi skearru seammaláhkai go Norgga riikkaáviissa čáli dagai.

Buot dákkár áicamat livčče sámi kultureallimii riggodahkan ja jáhkán ahte eanet ságastallan livččii mielde loktemin beroštumi sámi kultuvrii. Dat maiddá movttáskuhtášii friijaset siskkáldas árvvoštallamiid, mat eahpítkeahttá buvttášedje miellagiddevaš sámi oainnuid ovdan, mo sápmelaččat ieža árvvoštallat iežaset kulturbuktagiid. Lea álo somá oaidnit ja gullat mo earát min áddejit – dat lea maiddá hui dehálaš go dat dadjá juoidá das man bures mii veadjit kommuniiseret earáide ge, muhto ii bat min almmolaš oaidnu guhká leamaš ahte mii ieža galgat beassat mearridit man guvlui min servodat ja kultuvra manná. Nugo álggus čuoččuhin; sámi kultuvra lea ain sápmelaččaide eará go olgobealeolbmuide, jus eat dáhto dušše eksotismma ja márkana vuordámušaid stivret. Dalle gal soaitá áiggi mielde šaddat dehálebbun maid rikkis olgoriikalaččat mis vurdet go maid hánnoluohkálaš ja lismálaš atniba árbevirolaš sámi hommán, ja maid sámi kulturdovdit dohkkehivčče «lobálaš» odasmahttimin. ■

SFS evttoha 5-jagi ovddidanplána!

Čáliidsearvvit, sihke SGS - čáppagirjjálaš čállit, ja SFS - fágagirjjálaš čállit - váidalit sakka go sámi girjjálašvuoha galgá dárbbášmeahttumit gillát go ruhtajuolludeaddjit eai ádde, vai eai go beroš heahtedilis mii lea leamaš juo guhká. SFS jahkečoahkkin evttoha 5-jagi ovddidanplána, dasa mo gádjut sámi čálakultuvrra ja dan ovddidit.

Fágagirjjálašvuoha báhcán

Sámi kulturpolitihkalaš ságastallamis vajáldahttojuvvo dávjá dat suorgi min čálakultuvrras mii ii leat fikšuvdna ii ge gula oahppogirjjiide, namalassii áigequovdilis fágagirjjálašvuoha dego debáhttagirjjit, fágaprosateavsttat, biografijjat, historjjálaš ja servodatberosteaddji girjjit juohke hámis. Otná doarjjaortnegat eai oppa namat ge dán lágán girjjálašvuoda, ja dan heahtedilis mas sámegeallii čállojuvvon girjjiid almmuheapmi lea dál, de ii vuoruhuvvo sámi fágaproša oppanassii ge. Ealli sámegeallat servodat dárbbáša dokumentára- ja fágateavsttaid, ja mii oaidnit mo otná dilli váikkuha dasa ahte min servodagas váilu almmolaš digáštallan mii lea vuodduduvvon čiekjaleabbot ákkastallamiidda go maid áviissain gávdná.

SFS bidjá iežas ruda

Bealistis lea SFS geavahan iežas rudaid cegget sámi čálakultuvrralaš áigečállaga, man vuosttas nummir ilbmá dán geasi, ja maid mii áigut addit nuvtá sápmelaš lohkkiiide. Diedusge mis eai leat ruhtavárit joatkit áigečállaga buvttadeami dušše iežamet buhtadusruda geavahemiin, ja ávžuhit Sámedikki sihkkarastit viidáset ruhtadeami. Mii goit hálidit čájehit ahte lea dehálebbo bargat konstruktiivvalaččat ja konkretalaččat dan sadjái go dušše váidalit, ja doaivut min politihkalaš ášahusaid čuovvulit jurdaga.

Ovttas loktet sámi čálakultuvrra

Servodat mas ii gávdno čálakultuvra lea geafes servodat, ja dat duohtavuoha ahte dilli lea sakka vearránan maŋŋá go Sámediggi

lea boahtán, lea paradoksála ja suorggahahtti, ja muitala čielgasit ahte min politihkalaš ovddasvástideaddjit eai ane čálakultuvrra dehálažžan. SFS gáibida ahte kulturpolitihkka šaddá válga-giddoáššin ja ávžžuha sámi mediabargiid čavggahit Sámediggái beasadeaddji evttohasaid sin kulturpolitihkalaš oainnuid hárrái. SFS maiddá váruha eará sámi kulturserviid geahččaleames háddjet kulturpolitihkalaš viggamušaid deattuhettiin dušše fikšuvdna-girjjálašvuoda. Livččii baicce áigi ovttas rahčagoahtit bealuštit sámegealla geavaheami sihke dáiddalaččat ja fágalaččat, ja buot dehálemos lea goit muituhit sámi eiseválddiide ahte sin lohpadusat ovddidit sámegealla duodaštuvvojit guorusin ja beh-tolažžan sin dálá politihka geažil. Ii ávkkot juolludit millijuvnnaid giellarudaid gielddaide go duodaštuvvo ahte dat geavahit suorra oasi rudain áibbas eará áššiide go duodaid ovddidit sámegealla. Dat mii dál dárbbášuvvo lea 5-jagi ovddidanplána loktet sámegeallat čálakultuvrra árvvu. Dákkár plána ásaheapmái ja čadaheapmái searvá áinnas SFS, ja hástala Sámedikki johtileamos lági mielde álggahit ja ruhtadit barggu.